

SPAREBANKEN SØR

Årsrapport 2018

Sigve Knutson

VINNER AV SPAREBANKEN SØR KUNSTNERPRIS 2018.

Sigve Knutson (f.1991, fra Lillesand) har på tross av sin unge alder fått stor oppmerksomhet for å arbeide på en innovativ, leken og nyskapende måte. Hans objekter befinner seg gjerne i et landskap mellom kunst, arkitektur og design, og selv om de minner om skulpturer er de også ment for bruk. Alle arbeidene er håndlaget, og verktøy og metoder som benyttes viser seg som spor i arbeidene.

Knutson er utdannet ved arkitekt og designhøyskolen i Oslo og ved Designakademiet i Eindhoven i Nederland. Hans karriere fikk en kickstart i 2017 da han havnet på New York Times liste over de 16 beste tingene de hadde sett under møbelmessen i Milano.

Innholdsfortegnelse

4	Året 2018
6	Nøkkeltall konsern
7	Styrets beretning
20	Resultatregnskap
21	Balanse
22	Endringer i egenkapital
23	Kontantstrømoppstilling
24	Noter
94	Beregninger
95	Alternative resultatmål
96	Eierstyring og selskapsledelse
102	Bærekraft og samfunnsregnskap
107	Erklæring fra styret og daglig leder
108	Revisjonsberetning
113	Organisering
113	Bankens avdelinger
114	Konsernledelsen

Året 2018

STERK MARKEDSPOSISJON I EN LANDSDEL MED POSITIV ØKONOMISK UTVIKLING

Gjennom 2018 har utviklingen i landsdelens næringsliv vært positiv, og en rekke bedrifter og bransjer har opplevd en tiltakende økonomisk vekst. Bedriftene i landsdelen har vist god omstillingsevne etter den økonomiske nedturen som fulgte oljeprisfallet i 2014, og vi ser nå solid vekst i produksjon og investeringer, fallende arbeidsledighet og vekst i sysselsetting. En fortsatt lav kronkurs har gitt bedret konkurransevne, og sammen med lavt rentenivå og ekspansiv finanspolitikk har dette gitt positive vekstimpulser i landsdelens næringsliv. Sparebanken Sør har opprettholdt sin ledende markedsposisjon i regionen, og vi opplever positive effekter av bedre konjunkturer i form av rekordlave tap, redusert mislighold og økende kredittetterspørsel drevet av vekst i bedriftenes investeringer.

BEST PÅ KUNDETILFREDSHET

Sparebanken Sør oppnådde senhøsten 2018 meget gode resultater i den største og mest anerkjente årlige kundetilfredshetsundersøkelsen i de skandinaviske land, i regi av EPSI. Banken er blant de beste norske og skandinaviske bankene i personmarkedet, og kommer ut som den beste i bedriftsmarkedet. Banken får meget gode resultater på viktige områder som servicekvalitet, verdi for pengene, produktkvalitet og omdømme.

TILFREDSSTILLENDENDE RESULTATER

Resultatet fra ordinær drift i Sparebanken Sør er tilfredsstillende, og på nivå med fjorårets gode resultat. Resultatet på 1224 mill. kroner (før skatt) har kommet som følge av god utlånsvekst og positiv utvikling i netto renteinntekter, en økning i provisjonsinntekter og resultatbidrag fra tilknyttede selskaper, samt inngang på tap.

HISTORISK GOD TAPSUTVIKLING

Netto tap på utlån utgjorde 50 mill. kroner i 2016 og 20 mill. kroner i 2017. Tilsvarende tall i 2018 var en tilbakeføring på 36 mill. kroner. Parallelt med en kraftig nedgang i tap de siste årene har kvaliteten i utlånsporteføljen blitt stadig bedre, tydelig synliggjort gjennom en sterk reduksjon i misligholdte engasjementer.

SOLID KAPITALDEKNING

Sparebanken Sør har gjennom flere år med solide resultater styrket egenkapitalen betydelig. Bankens uvektede kjernekapitalandel på hele 9,1 prosent plasserer banken blant de mest solide av de store bankene i Norge, og dermed blant de beste i Europa. Bankens rene kjernekapitaldekning (inkludert deleide selskaper) var ved årsskiftet på 14,8 prosent, nøyaktig på bankens målsetting og godt innenfor myndighetskrav og markedsforventninger. Med utgangspunkt i bankens høye uvektede kjernekapitalandel, kombinert med årets reduserte inntekter fra finansielle instrumenter, vurderes egenkapitalavkastningen på 8,5 prosent i 2018 som tilfredsstillende.

TILFREDSSTILLENDENDE UTLÅNSVEKST

Banken har gjennom året opprettholdt sin sterke posisjon i bankens hjemmemarked. Utlånsveksten har gjennom året hatt en tilfredsstillende utvikling, på nivå med den nasjonale kredittveksten. Netto utlån til kunder utgjør ca. 103 mrd. kroner og innskuddene utgjør 56,5 mrd. kroner. Innskuddsdekningen er dermed på nivå med bankens målsetting, 55 prosent. Banken har god vekstkapasitet, og har en langsiktig vekstambisjon som ligger litt i overkant av kredittveksten i vårt markedsområde.

DIVERSIFISERT FINANSIERING SIKRER STABIL FUNDING

Finansmarkedene har hatt en negativ utvikling i 2018, med økte kredittspreader på pengemarkedsfinansiering. Samtidig har NIBOR-renten økt forholdsvis mye, noe som har gitt høyere innlånskostnader. Gjennom året er bankens finansieringsstruktur styrket ved emisjoner av ansvarlig lån, og ytterligere diversifisert finansiering i euro gjennom utstedelse av nye seniorobligasjoner og nye OMF.

BLANT DE MEST KOSTNADS- EFFEKTIVE BANKENE

Banken opprettholder posisjonen som en av de mest kostnadseffektive bankene i landet. Kostnader i forhold til inntekter var ved årsskiftet 42,7 prosent mot 38,7 prosent på samme tid i fjor. Økningen skyldes delvis engangskostnader, delvis en satsing på kompetansebygging og nye løsninger innen digitalisering og analyse. Målt i prosent av forvaltningskapital viser kostnadsprosenten sterke 0,75 prosent, på nivå med fjoråret. Den gode kostnadsposisjonen er utviklet gjennom kontinuerlig omstilling av virksomheten og løpende effektivisering av bankens drift, og banken har klare ambisjoner om å fortsette dette arbeidet fremover.

STRATEGISKE GREP VIL GI POSITIVE EFFEKTER

Gjennom 2018 har banken gjennomført et strategisk kompetanseskift. En rekke nye ansatte med spisskompetanse innen digitalisering og analyse er kommet inn, parallelt med at bankens planmessige reduksjon av årsverk har fortsatt. Antall ansatte i banken er således på samme nivå som

året før, samtidig som en omfattende kompetanseheving på nye satsingsområder er gjennomført. Kombinert med investeringer i ny teknologi, skal disse strategiske grepene sikre vår posisjon blant fremtidens digitaliserte bankkunder, gi en bedre kundeopplevelse i alle kanaler, og styrke bankens fremtidige lønnsomhet og vekstevne.

Sparebanken Sør har siste halvår kjøpt seg opp til 20 prosent eierandel i forsikringselskapet Frende, og etter årsskiftet til 20 prosent i leasing- og finansieringselskapet Brage. Dermed vil banken fremover kunne konsolidere andel av resultatet til begge disse selskapene. Det vil gi en klar positiv resultat effekt for banken, tydeliggjøre verdiskapingen fra eierskapet, og gi en mer diversifisert og robust inntjeningsmodell.

Vi ble i juni 2018 som første norske bank sertifisert innen likestilling og mangfold. Gjennom prosjektet ble banken målt på forankring av likestillingsarbeidet, rekruttering, likelønn, inkluderende arbeidsmiljø, tilrettelegging, heltid og livsfase. Vi har fortsatt en vei å gå før vi når våre mål innen likestilling og mangfold, og gjennom sertifiseringsprosessen er det etablert nye og bedre verktøy og virkemidler som gjør det mulig å oppnå målene raskere.

I løpet av 2018 har vi løftet oss betydelig på samfunnsansvar. Vi har blant annet forpliktet oss til å underbygge FNs bærekraftsmål gjennom å signere UN Global Compact, og vi har skjerpet våre krav til etikk, antikorrupsjon og bærekraft. En vesentlig del av arbeidet med samfunnsansvar er transparens og åpenhet. Bankens bærekraftsrapport, samfunnsregnskap og likestillingsregnskap er vedlagt denne årsrapporten, og på bankens hjemmesider er vårt klimaregnskap og sentrale styringsdokumenter på bærekraftområdet publisert.

Banken har ambisjon om å være landsdelens relasjonsbank, med kundetilfredshet blant de beste. Langsiktighet, nærhet og lokal beslutningskraft skal kjennetegne vår virksomhet. Samtidig skal vi gjennom kontinuerlig endring og forbedring tilpasse oss endret kundeatferd, og utnytte de muligheter digitalisering og ny teknologi gir til bedre kundeopplevelser og styrket kostnadsposisjon.

Gjennom sterke kunderelasjoner, kostnadseffektivitet, god kredittkvalitet, fremtidsrettede digitale løsninger og sterk markedsposisjon er Sparebanken Sør godt posisjonert til å virkeliggjøre bankens visjon om å skape vekst og utvikling i landsdelen. 🏡

Geir Bergskaug
Geir Bergskaug
Adm. direktør

Nøkkeltall konsern

MILLIONER KRONER

31.12.2018

31.12.2017

31.12.2016

31.12.2015

31.12.2014*

31.12.2013*

Resultat

	31.12.2018	31.12.2017	31.12.2016	31.12.2015	31.12.2014*	31.12.2013*	Proforma
Netto renteinntekter	1 729	1 679	1 565	1 544	1 511	1 443	
Netto provisjonsinntekter	318	312	293	300	284	252	
Netto inntekter fra finansielle instrumenter	2	88	224	-66	184	201	
Andre driftsinntekter	23	18	28	14	23	22	
Sum netto inntekter	2 072	2 097	2 110	1 792	2 002	1 918	
Sum driftskostnader før tap	884	811	787	817	834	800	
Driftsresultat før tap	1 188	1 286	1 323	975	1 168	1 118	
Tap på utlån, garantier og ubenyttede kreditter	-36	20	50	97	268	126	
Resultat før skattekostnad	1 224	1 266	1 273	878	900	992	
Skattekostnad	285	282	284	231	215	219	
Resultat for perioden	939	984	989	647	685	773	

Resultat i % av gjennomsnittlig forvaltningskapital

Netto renteinntekter	1,46 %	1,53 %	1,49 %	1,58 %	1,60 %	1,60 %	
Netto provisjonsinntekter	0,27 %	0,28 %	0,28 %	0,31 %	0,30 %	0,28 %	
Netto inntekter fra finansielle instrumenter	0,00 %	0,08 %	0,21 %	-0,07 %	0,20 %	0,22 %	
Andre driftsinntekter	0,02 %	0,02 %	0,03 %	0,01 %	0,02 %	0,03 %	
Sum netto inntekter	1,75 %	1,92 %	2,01 %	1,83 %	2,12 %	2,13 %	
Sum driftskostnader før tap	0,75 %	0,74 %	0,75 %	0,83 %	0,88 %	0,89 %	
Driftsresultat før tap	1,00 %	1,17 %	1,26 %	0,99 %	1,24 %	1,24 %	
Tap på utlån, garantier og ubenyttede kreditter	-0,03 %	0,02 %	0,05 %	0,10 %	0,28 %	0,14 %	
Resultat før skattekostnad	1,03 %	1,16 %	1,21 %	0,90 %	0,96 %	1,10 %	
Skattekostnad	0,24 %	0,26 %	0,27 %	0,24 %	0,23 %	0,24 %	
Resultat for regnskapsåret	0,79 %	0,90 %	0,94 %	0,66 %	0,73 %	0,86 %	

Nøkkeltall resultat

Egenkapitalavkastning etter skatt (justert for hybridkapital)	8,5 %	9,7 %	11,6 %	8,4 %	10,1 %	12,3 %	
Kostnader i % av inntekter	42,7 %	38,7 %	37,3 %	45,6 %	41,7 %	41,7 %	
Kostnader i % av inntekter, ekskl. netto inntekter fra finansielle instrumenter	42,7 %	40,4 %	41,7 %	44,0 %	45,9 %	46,6 %	

Nøkkeltall balanse

Forvaltningskapital	121 125	114 310	105 455	101 334	94 062	93 758	
Gjennomsnittlig forvaltningskapital	118 600	109 500	104 950	98 000	94 300	90 200	
Netto utlån til kunder	102 942	97 518	90 928	88 387	80 913	77 450	
Utlånsvekst i % siste 12 mnd.	5,6 %	7,2 %	2,9 %	9,2 %	4,5 %	6,8 %	
Innskudd fra kunder	56 537	55 580	51 562	48 349	48 250	43 740	
Innskuddsvekst i % siste 12 mnd.	1,7 %	7,8 %	6,6 %	0,2 %	10,3 %	8,3 %	
Innskudd i % av netto utlån	54,9 %	57,0 %	56,7 %	54,7 %	59,6 %	56,5 %	
Egenkapital (inkludert hybrid kapital)	11 845	11 108	10 051	8 263	7 157	6 658	
Tap i prosent av netto utlån, annualisert	-0,17 %	0,02 %	0,05 %	0,11 %	0,33 %	0,16 %	
Brutto misligholdte engasjementer over 90 dager i % av brutto utlån	0,21 %	0,28 %	0,30 %	0,47 %	0,71 %	0,60 %	

Andre nøkkeltall

Likviditetsreserve (LCR) konsern	159 %	139 %	128 %	108 %			
Likviditetsreserve (LCR) konsern - EUR	4727 %	3105 %					
Likviditetsreserve (LCR) morbank	180 %	134 %	119 %	71 %			
Ren kjernekapital etter forholdsmessig konsolidering av deleide selskaper	14,8 %	14,9 %	14,7 %				
Kjernekapitaldekning	16,6 %	16,7 %	16,0 %	13,5 %	14,4 %	14,2 %	
Kapitaldekning	18,7 %	18,9 %	17,9 %	15,5 %	15,1 %	15,1 %	
Ren kjernekapital	10 517	9 890	9 114	7 700	7 092	6 376	
Kjernekapital	11 591	10 965	9 939	8 210	7 792	7 076	
Netto ansvarlig kapital	13 096	12 347	11 121	9 388	8 170	7 522	
Uvektet kjernekapitalandel (Leverage ratio)	9,1 %	9,2 %	8,6 %	7,0 %	7,0 %		
Antall ekspedisjonssteder	34	34	34	40	40	44	
Antall årsverk i bankvirksomheten	434	432	439	449	454	489	

Nøkkeltall egenkapitalbevis

Egenkapitalbevisbrøk vektet gjennomsnitt for året	17,9 %	18,7 %	17,5 %	13,5 %	14,1 %	7,1 %	
Antall utstedte bevis	15 663 944	15 663 944	15 663 944	4 768 674	4 768 674	1 250 000	
Resultat pr. egenkapitalbevis (morbank)	7,7	8,9	8,5	10,6	12,2	10,3	
Resultat pr. egenkapitalbevis (konsern)	10,1	11,2	10,7	17,6	20,3	18,1	
Utbytte siste år pr. egenkapitalbevis (morbank - foreslått utbytte 2018)	6,0	6,0	6,0	9,0	10,0	10,0	
Bokført egenkapital pr. egenkapitalbevis	123,2	120,0	115,2	219,0	212,0	187,0	
Kurs/bokført egenkapital pr. egenkapitalbevis	0,8	0,9	0,8	0,6	0,9	0,8	
Børskurs ved utgangen av perioden	96,9	104,0	91,3	139,0	196,0	150,0	

* Ekskl. negativ goodwill

Styrets beretning

Virksomhetens art	s. 8
Hovedtrekk	s. 8
Rammebetingelser 2018	s. 8
Virksomhetsområde	s. 8
Årets resultat	s. 9
Balanse	s. 10
Overskuddsdisponering	s. 11
Egenkapitalbevis og utbytte	s. 11
Datterselskaper og tilknyttede selskaper	s. 12
Deleide produktselskaper	s. 13
Risikostyring	s. 13
Rating	s. 16
Eierstyring og selskapsledelse	s. 16
Personale og arbeidsmiljø	s. 16
Forskning og utvikling	s. 17
Samfunnsansvar	s. 17
Gaver til allmennyttige formål	s. 18
Utsiktene fremover	s. 18
Avsluttende bemerkninger	s. 18

Styrets beretning

VIRKSOMHETENS ART

Sparebanken Sør er et uavhengig og selvstendig finanskonsern med hovedvirksomhet innenfor bank, verdipapirhandel og eiendomsmebling i Vest-Agder, Aust-Agder, Telemark og Rogaland. Konsernets virksomhet omfatter i tillegg salg av forsikring, leasing, billån, forbruksfinansiering og formidling av aksjer gjennom deleide produkselskaper, og boligfinansiering gjennom det heleide datterselskapet Sparebanken Sør Boligkreditt AS. Banken har 34 kontorer, og hovedkontoret ligger i Kristiansand.

HOVEDTREKK

Konsernet Sparebanken Sør leverte et solid resultat i 2018, og styret vil trekke frem følgende:

- Positiv utvikling i netto renteinntekter
- Økte provisjonsinntekter
- Effektiv drift og lave kostnader
- Netto inngang på tap
- Utlånsvekst på 5,6 prosent
- Kjøp av aksjer i Frende Holding AS
- Innskuddsvekst på 1,7 prosent
- Egenkapitalavkastning etter skatt på 8,5 prosent
- Ren kjernekapitaldekning på 14,8 prosent og uvektet kjernekapitalandel (Leverage Ratio) på 9,1 prosent ved utgangen av året
- Styret vil foreslå å utdele utbytte for 2018 på 6,00 kroner per egenkapitalbevis.

RAMMEBETINGELSER 2018

Høyere vekst i norsk økonomi

Norsk fastlands-økonomi opplevde videre oppgang i 2018. BNP-veksten for Fastlands-Norge estimeres av Norges Bank til 2,4 prosent, en oppgang på fire tideler fra 2017. Året startet noe bedre enn det sluttet, etter at andre halvår blant annet ble preget av lavere oljepris og noe svakere vekstutsikter. I arbeidsmarkedet bedret situasjonen seg gjennom fjoråret. Sysselsettingen økte og arbeidsledigheten ble ytterligere redusert. Boligprisene i bankens hovedmarked har hatt en moderat utvikling over flere år.

Kredittveksten (K2) falt gjennom 2018 og utgjorde 5,4 prosent ved utgangen av året. Veksten i kreditt til husholdningene og næringslivet var henholdsvis 5,5 prosent og 5,1 prosent.

Styringsrenten

Styringsrenten ble 20. september 2018 økt fra 0,50 prosent til 0,75 prosent. Begrunnelsen for renteøkningen var at oppgangen i norsk økonomi har fortsatt, og underliggende prisvekst er nær inflasjonsmålet på 2 prosent. Norges Bank holdt renten uendret på rentemøtet 24. januar 2019. Norges Banks analyser tilsier en gradvis renteoppgang i årene fremover.

Utvikling i finansmarkedene

Konsernet har hatt god tilgang på finansiering både i innskudd og utlån gjennom emisjon av seniorgjeld og obligasjoner med fortrinnsrett. Kapitalmarkedene har vært velfungerende i 2018, og kredittspreadene har holdt seg relativt stabile.

VIRKSOMHETSOMRÅDE

Personmarked

Banken befestet gjennom 2018 posisjonen som den ledende banken for personkunder, lag og foreninger i landsdelen. Brutto utlån til personkunder utgjorde 67,3 mrd. kroner ved utgangen av året, tilsvarende 65 prosent av bankens totale utlån. Veksten var på 5,3 prosent. Innskudd fra personkunder økte med 3,3 prosent til 26,8 mrd. kroner, og utgjorde ved årsskiftet 47 prosent av bankens totale innskuddsmasse.

Gjennom 2018 har personmarkedsdivisjonen ytterligere tilpasset organisasjonen gjennom forenklet organisering, smartere arbeidsprosesser og bruk av ny teknologi. Dette arbeidet fortsetter for fullt i 2019.

Medarbeideres kompetanse er løftet både gjennom nye sertifiseringsordninger, og gjennom bruk av mer målrettede arbeidsmetoder og analyseverktøy. Implementering av CRM forventes å gi merverdi både for kunder og medarbeidere.

Siden fusjonen i 2014 er flere kontorer lagt ned, mens andre er gjort om til rådgivningskontorer, som er åpne for kundene etter avtale. Divisjonen har siden fusjonen nedbemannet i størrelsesorden 100 årsverk.

Banken tilbyr fondsløsninger fra flere ulike fondsleverandører, skadeforsikring og livsforsikring til personmarkedet gjennom Frende Forsikring og bilfinansiering gjennom Brage Finans.

Bedriftsmarked

Banken har gjennom 2018 opprettholdt sin posisjon som næringslivsbanken for Sørlandet, og styrket posisjonen i Telemark. Banken fremstår i dag som et naturlig førstevalg for næringslivet i store deler av bankens virkeområde.

Utlån til bedriftskunder økte med 1,9 mrd. kroner til 35,9 mrd. kroner i 2018, tilsvarende en vekst på 5,5 prosent.

Innskudd fra bedriftskunder økte med 0,1 mrd. kroner til 29,7 mrd. kroner. Dette tilsvarer en vekst på 0,4 prosent.

Bankens bedriftskunder utgjør en balansert og solid portefølje som gjenspeiler næringslivet i landsdelen på en god måte.

I tillegg til å dekke rollen som bank for store deler av næringslivet regionalt, samt i offentlig sektor, betjener banken også et nasjonalt kundesegment gjennom avtalen med KNIF. Dette er et lavrisikosegment som inkluderer private sykehus og andre virksomheter innenfor helsesektoren, skoler, barnehager, kirkelige virksomheter, misjonsorganisasjoner og barne- og ungdomsorganisasjoner.

Banken tilbyr skadeforsikring, tjenestepensjon og gruppelevesforsikring til bedriftsmarkedet gjennom Frende Forsikring og leasing gjennom Brage Finans. Samarbeidet med Brage har blitt styrket gjennom økt satsing på leasing, og dette har gitt svært gode resultater.

EPSI har i mer enn 15 år utført kundetilfredshetsundersøkelser for norske banker. Disse undersøkelsene har vist at Sparebanken Sør alltid har hatt tilfredse kunder. Ekstra gledelig var det at undersøkelsen i 2018 viste at banken har de mest tilfredse bedriftskundene i hele Norge.

På slutten av året etablerte banken et eget kundesenter for bankens bedriftskunder. Hensikten med dette er å samle og styrke kompetansen innenfor betalingsformidling, samt å styrke servicen overfor bedriftskundene.

ÅRETS RESULTAT

Regnskapsprinsipper

Regnskapet til konsernet Sparebanken Sør er satt opp i samsvar med internasjonale standarder for finansiell rapportering, IFRS. Det er i notene til regnskapet redegjort nærmere for regnskapsprinsippene.

I årsregnskapet er forutsetningen om fortsatt drift lagt til grunn. Konsernet har en betryggende inntjening og egenkapital, og etter styrets oppfatning er det ikke noe som tilsier annet enn fortsatt drift.

Tallene det refereres til i styrets beretning er konserntall, med mindre det er angitt at det gjelder morbanken.

Årets resultat

Sparebanken Sør oppnådde i 2018 et resultat før skatt på 1 224 mill. kroner, mot 1 266 mill. kroner i 2017. Det tilsvarer 1,03 prosent av gjennomsnittlig forvaltningskapital mot 1,16 prosent i 2017.

Konsernet hadde i 2018 et solid resultat før skatt som følge av en positiv utvikling i netto renteinntekter, netto provisjonskostnader, lave kostnader og inngang på tap.

Resultat etter skatt i 2018 utgjorde 939 mill. kroner, mot 984 mill. kroner i 2017. Dette tilsvarer en egenkapitalavkastning, justert for renter på hybridkapital, på 8,5 prosent i 2018, mot 9,7 prosent i 2017.

Totalresultatet, som inkluderer endringer ført direkte mot egenkapitalen i regnskapsåret, utgjorde 924 mill. kroner i 2018, mot 974 mill. kroner i 2017.

Rentenetto

Rentenettoen utgjorde 1 729 mill. kroner i 2018, mot 1 679 mill. kroner i 2017, en økning på 50 mill. kroner. Rentenettoen i 2018 tilsvarer 1,46 prosent av gjennomsnittlig forvaltningskapital, mot 1,53 prosent av gjennomsnittlig forvaltningskapital i 2017.

I 2018 har banken betalt 55,9 mill. kroner i renter på hybridkapital, mot 46,6 mill. kroner i 2017. Renter på hybridkapital ble belastet egenkapitalen som en overskuddsdisponering.

Det har vært press på utlånsrentene i både personmarkedet og bedriftsmarkedet i 2018. Markedsrenten har økt i perioden, noe som gir utslag i økte kostnader på bankens obligasjonsfinansiering, hvor lånebetingelsene er knyttet til 3 måneders NIBOR. Volumveksten har bidratt til å øke netto renteinntekter.

Konsernet satte i tredje kvartal opp renten på utlån og enkelte innskudd. Dette ble gjort etter Norges Banks rentemøte 20. september 2018. Renteendringen hadde full effekt fra 5. november.

Provisjonsinntekter

Netto provisjonsinntekter utgjorde 318 mill. kroner, mot 312 mill. kroner i 2017. Det tilsvarer 0,27 prosent av gjennomsnittlig forvaltningskapital, mot 0,28 i 2017. Økningen i kroner kom som følge av økte inntekter fra betalingsformidling, økte inntekter fra forsikring, økte provisjonsinntekter fra Brage Finans AS, samt en engangsutbetaling på 5 mill. kroner knyttet til provisjon fra salg av livsforsikring i 2018.

Finansielle instrumenter

Netto inntekter fra finansielle instrumenter utgjorde 2 mill. kroner i 2018, mot 88 mill. kroner i 2017.

Det var i 2018 positiv verdiutvikling på 45 mill. kroner knyttet til aksjer. Her utgjorde fusjonen mellom Vipps AS, BankAxept AS og BankID Norge AS alene 37,0 mill. kroner i gevinst. Det var en negativ verdiutvikling i konsernets likviditets- og aksjeportefølje i 2018, mot en positiv utvikling året før. Det ble i 2018 også bokført tap i forbindelse med tilbakekjøp av egen gjeld. Basis-swapper, som konsernet benytter til sikring av gjeld med fast rente i euro, har hatt en negativ utvikling i 2018.

Tilknyttede selskaper

Inntekter fra tilknyttede selskaper utgjorde 13 mill. kroner i 2018. Inntekten knytter seg hovedsakelig til Balder Betaling AS, hvor Sparebanken Sør eier 22 prosent. Balder Betaling AS har en eierandel på 10,5 prosent i Vipps. Konsernet hadde ingen inntekter fra tilknyttede selskaper i 2017.

Sparebanken Sør inngikk i siste halvdel av 2018 avtale med Fana Sparebank om kjøp av 10,2 prosent av aksjene i Frende Holding AS. Etter kjøpet har Sparebanken Sør en eierandel på 20,2 prosent i Frende, og har klassifisert Frende som tilknyttet selskap. Eierandelen ble fra og med fjerde kvartal ført etter egenkapitalmetoden.

Sparebanken Sør inngikk i januar 2019 avtale om kjøp av 4,34 prosent av aksjene i Brage Finans AS. Etter kjøpet har Sparebanken Sør en eierandel på 19,87 prosent i selskapet, og investeringen vil fra og med januar 2019 bli ført etter egenkapitalmetoden.

Kostnader

Kostnadene i konsernet utgjorde 884 mill. kroner i 2018, mot 811 mill. kroner i 2017. I prosent av gjennomsnittlig forvaltningskapital tilsvarte det 0,75 prosent, mot 0,74 prosent i 2017. Kostnader i forhold til inntekter, eksklusiv inntekter fra finansielle instrumenter, utgjorde 42,7 prosent, mot 40,4 prosent i 2017.

Personalkostnadene økte sammenlignet med 2017. Økningen er først og fremst en konsekvens av at kostnadene var ekstraordinært lave i 2017 som følge av omdannelsen av den kollektive, ytelsesbaserte pensjonsordningen. Pensjonskostnaden lå i 2018 på et normalisert nivå. Økningen i ordinære lønnskostnader skyldes lønnsvekst, økning i antall årsverk i bankvirksomheten, samt en vridning av kompetanse.

Av- og nedskrivninger på varige driftsmidler var på nivå med fjoråret, mens andre driftskostnader har økt med 27 mill. kroner sett mot 2017. Økningen skyldes engangskostnader knyttet til blant annet renovering av hovedkontoret. Det ble i 2018 benyttet mer ressurser knyttet til innføringen av nye digitale løsninger, satsingen forventes å gi økte inntekter og reduserte kostnader over tid.

Tap og mislighold

Netto tap på utlån viste en inngang på 36 mill. kroner. I 2017 var det netto tap på utlån på 20 mill. kroner.

Konsernet implementerte 1. januar 2018 standarden IFRS 9, som har betydning for beregning av konsernets tapskostnad. IAS 39, som ble lagt til grunn ved avleggelsen av regnskapet for 2017, var basert på at tapsnedskrivning «kun skal finne sted når det er objektive bevis for at en tapshendelse har inntruffet». Med IFRS 9 skal tapsnedskrivning basere seg på fremtidig forventet tap.

En konsekvens av implementering av ny standard er at banken har tatt i bruk ny modell for beregning av tap. Modell for nedskrivninger er beskrevet i note 7, for overgangseffekter vises det til egenkapitaloppstilling, samt note 21.

Bankens nedskrivninger på utlån utgjorde ved årsskiftet 473 mill. kroner, tilsvarende 0,46 prosent av brutto utlån. For 2017 utgjorde nedskrivningene 568 mill. kroner, som utgjorde 0,58 prosent av brutto utlån.

Brutto misligholdte lån over 90 dager utgjorde 213 mill. kroner, som tilsvarte 0,21 prosent av brutto utlån. Tilsvarende tall i 2017 var 273 mill. kroner, som utgjorde 0,28 prosent av brutto utlån.

BALANSE

Forvaltningskapital

Forvaltningskapitalen utgjorde 121,1 mrd. kroner ved utgangen av 2018, mot 114,3 mrd. kroner året før. Det tilsvarte en vekst på 6,8 mrd. kroner, eller 6,0 prosent.

Utlån

Netto utlån til kunder utgjorde 102,9 mrd. kroner, mot 97,5 mrd. kroner i 2017. Det ga en vekst på 5,4 mrd. kroner, eller 5,6 prosent.

Brutto utlån til personkunder utgjorde 67,3 mrd. kroner, mot 63,9 mrd. kroner i 2017. Det ga en vekst på 3,4 mrd. kroner, tilsvarende 5,3 prosent. På landsbasis har husholdningenes utlånsvekst (K2) vært 5,5 prosent. Det var ved utgangen av 2018 overført lån for 38,7 mrd. kroner til Sparebanken Sør Boligkreditt AS. Selskapet er et viktig instrument for banken for å kunne tilby konkurransedyktige betingelser i personmarkedet. Utlån til personkunder utgjorde 65 prosent av totale utlån, mot 66 prosent i 2017.

Brutto utlån til bedriftskunder utgjorde 35,9 mrd. kroner i 2018, mot 34,1 mrd. kroner året før. Dette ga en vekst på 1,9 mrd. kroner, eller 5,5 prosent. På landsbasis utgjorde utlånsveksten (K2) til næringslivet 5,6 prosent.

Innskudd

Ved årsskiftet utgjorde totale innskudd 56,5 mrd. kroner, mot 55,6 mrd. kroner i 2017. Det ga en vekst på 1 mrd. kroner, eller 1,7 prosent.

I personmarkedet utgjorde innskuddene 26,8 mrd. kroner, mot 25,9 mrd. kroner i 2017. Det ga en vekst på 0,9 mrd. kroner, eller 3,3 prosent. I bedriftsmarkedet utgjorde innskuddene 29,7 mrd. kroner, mot 29,6 mrd. kroner i 2017. Det ga en vekst på 0,1 mrd. kroner, eller 0,4 prosent.

Innskuddsdekningen utgjorde 55,0 prosent per 31. desember 2018, mot 57,0 prosent i 2017.

Gjeld stiftet ved utstedelse av verdipapirer og gjeld til kredittinstitusjoner

Banken finansierer seg i kapitalmarkedet ved utstedelse av rentebærende verdipapirer. Konsernets verdipapirgjeld utgjorde 48,3 mrd. kroner ved utgangen av 2018, mot 44,3 mrd. kroner ved utgangen av 2017. Langsiktig obligasjonsfinansiering er etablert som obligasjoner med fortrinnsrett og seniorgjeld. Ved utgangen av 2018 utgjorde obligasjoner med fortrinnsrett 63 prosent av denne finansieringen.

Konsernet har tilrettelagt for langsiktig finansiering fra det internasjonale markedet gjennom å etablere EMTN (European Medium Term Bond Note) programmer for banken og boligkredittselskapet. I løpet av første halvår 2018 emiterte Sparebanken Sør 300 mill. euro mot internasjonale investorer. Tilsvarende utstedte Sparebanken Sør Boligkreditt 500 mill. euro som covered bonds (obligasjoner med fortrinnsrett) dette året. Ved utgangen av 2018 hadde konsernet en diversifisert finansiering fra internasjonale investorer på 1,8 mrd. euro. Finansiering i utenlandsk valuta er rente- og valutasikret mot flytende norske kroner.

Forfallsstrukturen på ekstern finansiering er godt tilpasset bankens virksomhet, og er i henhold til myndighetspålagte retningslinjer og styrevedtatte krav.

Verdipapirer

Beholdningen av sertifikater og obligasjoner utgjorde 14,6 mrd. kroner ved utgangen av året.

Beholdningen inngår i bankens likviditetsreserve, som er etablert for å sikre bankens likviditetssituasjon under urolige markedsforhold. Verdipapirporteføljen kan inngå som pantesikkerhet ved eventuelle låneopptak i Norges Bank og inngår i bankens særskilt likvide verdipapirportefølje som holdes for å oppfylle krav til LCR (Liquidity Coverage Ratio).

Konsernets indikator for langsiktig finansiering var ved utgangen av 2018 på 110,0 prosent.

Konsernets likviditetsreserve (LCR) utgjorde 159 prosent per 31. desember 2018 (180 prosent i morbank).

Plasseringer i aksjer og egenkapitalbevis utgjorde 370 mill. kroner.

Ansvarlig kapital

Banken har styrket sin ansvarlige kapital i 2018 gjennom et solid resultat, tilpasset vekst i risikovektet balanse, samt emisjon av ansvarlig lån på 600 mill. kroner.

Netto ansvarlig kapital utgjorde 13,1 mrd. kroner ved årsskiftet. Hybridkapitalen utgjorde 1,1 mrd. kroner og ansvarlig lån 1,6 mrd. kroner. Ved utgangen av 2018 utgjorde ren kjernekapitaldekning 15,0 prosent. Kjernekapitaldekningen utgjorde 16,6 prosent og kapitaldekningen 18,7 prosent, basert på standardmetoden i Basel II regelverket.

Sparebanken Sør eier 15,5 prosent av Brage Finans AS, og skal forholdsmessig konsolidere eierandelen ved rapportering av kapitaldekning for samarbeidende grupper. Konsernets rene kjernekapitaldekning, inkludert forholdsmessig konsolidering av samarbeidende grupper, utgjorde 14,8 prosent, kjernekapitaldekningen 16,4 prosent og kapitaldekningen 18,5 prosent.

For morbank utgjorde tallene 15,2 prosent ren kjernekapital, 17,0 prosent kjernekapitaldekning og 19,5 prosent i total kapitaldekning ved utgangen av 2018.

Konsernet oppfylte gjeldende minstekrav til kapital for finansinstitusjoner per 31. desember 2018 med henholdsvis 14,0 prosent for ren kjernekapital, 15,5 prosent for kjernekapital og 17,5 prosent for totalkapital.

Konsernets uvektede kjernekapitalandel (Leverage Ratio) utgjorde 9,1 prosent ved utgangen av 2018, mot 9,2 prosent ved utgangen av 2017.

Bankens soliditet vurderes som meget tilfredsstillende sett opp mot gjeldende regulatoriske krav.

OVERSKUDDSDISPONERING

Etter styrets mening gir det fremlagte resultatregnskapet og balansen et rettviseende bilde av konsernets og morbankens stilling og resultat. Styret kjenner heller ikke til forhold etter årsskiftet som vil endre dette synet.

Morbanks resultat på 731 mill. kroner er foreslått disponert som følger:

Utbytte:	94 mill. kroner
Renter hybridkapital:	56 mill. kroner
Overført til gavefond:	40 mill. kroner
Overført til utjevningfond:	27 mill. kroner
Overført til grunnfondskapital:	514 mill. kroner

Sum disponert: 731 mill. kroner

EGENKAPITALBEVIS OG UTBYTTE

Banken hadde per 31. desember 2018 utstedt 15 633 944 egenkapitalbevis pålydende 50 kroner.

Oversikten over de 20 største egenkapitalbeviserne per 31. desember 2018 fremgår av note 36. Resultatet per egenkapitalbevis ble 7,7 kroner for morbank og 10,1 kroner for konsernet.

Eierbrøken har for 2018 i gjennomsnitt vært 17,9 prosent. Hybridkapitalen (fondsobligasjonslån) som er klassifisert som egenkapital, er holdt utenfor ved beregning av eierbrøk.

Sparebanken Sør skal gjennom god, stabil og lønnsom drift sikre at egenkapitalbeviserne oppnår konkurransedyktig avkastning i form av utbytte og verdistigning på egenkapitalbevisene.

Overskuddet skal fordeles mellom eierandelskapitalen (egenkapitalbeviserne) og grunnfondskapitalen i samsvar med deres andel av egenkapitalen.

Ved fastsettelse av årlig utbytte skal bankens kapitalbehov ivaretas, herunder myndighetspålagte krav til kapitaldekning, forventninger hos investorer, samt bankens strategiske planer.

Det er en målsetting at om lag halvparten av egenkapitalbeviserernes andel av årets resultat etter skatt, skal utdeles som utbytte.

Styret vil foreslå overfor bankens forstanderskap å utdele utbytte for 2018 på 6 kroner per egenkapitalbevis, tilsvarende en utdelingsgrad på ca. 59 prosent.

I tillegg vil styret foreslå å avsette 40 mill. kroner til gavefondet.

Bankens eierbrøk utgjorde 17,9 prosent før disponering. Med foreslått utbytte og gaveavsetning reduseres eierbrøken til 17,2 prosent.

DATTERSELSKAPER OG TILKNYTTETE SELSKAPER

Sparebanken Sør Boligkreditt AS

Sparebanken Sør Boligkreditt AS er et heleid datterselskap av Sparebanken Sør, og selskapet har konsesjon som kredittforetak med tillatelse til å utstede obligasjoner med fortrinnsrett. Selskapets hovedformål er å sikre konsernet stabil og langsiktig finansiering til konkurransedyktige vilkår.

Det var ved årsskiftet overført lån for 39 mrd. kroner til selskapet. Gjennomsnittlig belåningsgrad var 57,0 prosent. Ved årsskiftet var det utstedt obligasjoner med fortrinnsrett for 36 mrd. kroner. Sikkerhetsmassen inkludert rentebærende verdipapirer og derivater, utgjorde 41 mrd. kroner. Overpantsettelsen beregnet av brutto utestående obligasjonsgjeld var 14,5 prosent.

Selskapet hadde et resultat på 282 mill. kroner før skatt. Ved utgangen av året var ren kjernekapitaldekning 19,5 prosent. Selskapet har inngått avtaler med morbank som inkluderer finansieringsforpliktelser og avtaler om leveranse av viktige tjenester til selskapet, herunder låneforvaltning, samt stabs- og treasuryfunksjoner.

I første halvår 2018 utstedte selskapet 500 mill. euro som «covered bond» under selskapets EMTCN program. Ved utgangen av 2018 hadde selskapet tre utestående benchmark lån i euro, totalt 1,5 mrd. euro. Lånene var swappet tilbake til flytende finansiering i norske kroner. Derivatkontraktene er inngått med velrennomerte finansielle motparter under ISDA/CSA avtaleverk.

Sørmegleren

Sørmegleren er bankens eiendomsmeidlerforetak. I løpet av de fem årene som selskapet har vært i markedet, har det blitt den klart ledende megleren på Sørlandet med en markedsandel på nesten 30 prosent. I Grenland har samarbeidet med Porsgrunn Boligbyggelag (PBBL) hatt en svært positiv utvikling, og markedsandelen i Grenland utgjør nesten 15 prosent. Sørmegleren har en dominerende posisjon i nybyggmarkedet i Agder, og spesielt i Kristiansand.

Sørmegleren har i alt 16 kontorer, hvorav Søgne og Evje ble åpnet i 2018. Selskapet har 78 ansatte.

Øvrige datterselskaper

Bankens øvrige datterselskaper forvalter i hovedsak forretningseiendommer hvor banken har virksomhet.

Frende Holding AS

Frende Holding AS er morselskapet til Frende Skadeforsikring AS og Frende Livsforsikring AS, som tilbyr skade- og livsforsikring til privatpersoner og bedrifter.

Sparebanken Sør inngikk i 2018 avtale med Fana Sparebank om kjøp av 10,2 prosent av aksjene i Frende Holding AS. Kjøpesummen var 246,2 mill. kroner. Transaksjonskursen var noe lavere enn Sparebanken Sør sin bokførte verdi på aksjene i Frende Holding AS, noe som resulterte i en nedskrivning av aksjeposten med 18,9 mill. kroner. Avtalen ble godkjent av Finanstilsynet i fjerde kvartal 2018. Etter oppkjøpet i Frende Holding AS eier Sparebanken Sør 20,2 prosent av selskapet, og har fra dette tidspunktet benyttet egenkapitalmetoden og inntektsført bankens resultatandel i Frende Holding AS. Inntektsført utbytte fra Frende Holding AS utgjorde 6,5 mill. kroner i 2018.

Frende Holding AS oppnådde i 2018 et resultat før skatt på 84,7 mill. kroner, mot 301 mill. kroner i 2017. I 2018 utgjorde egenkapitalavkastningen 4,0 prosent, mot 19,9 prosent i 2017. Årets tre første kvartaler var preget av en utfordrende skadesituasjon i Frende Skadeforsikring AS. Dette snudde i siste del av året, og fjerde kvartal ble det beste kvartalet i selskapets historie når det gjelder forsikringsskader. Combined ratio for kvartalet endte på 85,5 prosent. Frende Livsforsikring AS har hatt et år med gode risikoresultater med en noe svakere utvikling i fjerde kvartal.

Frende Skadeforsikring AS fikk et resultat før skatt på 10,9 mill. kroner for 2018 etter et år med mange store branner og høy skadefrekvens spesielt på bil de tre første kvartalene, men med positiv utvikling i fjerde kvartal. I 2017 utgjorde resultatet før skatt 177,4 mill. kroner. Selskapet har totalt 1 994 mill. kroner i bestandspremie, en økning på 205 mill. kroner i løpet av året. Bestandspremien er fordelt på over 164 000 kunder. Egenkapitalavkastningen for Frende Skadeforsikring AS var 0 prosent i 2018, mot 15,7 prosent i 2017.

Skadeprosenten for året endte på 81,5 prosent i 2018, mot 76,9 prosent i 2017, og selskapets combined ratio ble 100,4 prosent. I 2017 utgjorde denne 96,2 prosent. Finansavkastningen endte på 16,6 mill. kroner i 2018, som tilsvarer 0,7 prosent, mot 114,3 mill. kroner i 2017.

Markedsandelen innen skadeforsikring økte med vel 0,2 prosentpoeng til ca. 3,5 prosent.

Frende Livsforsikring AS fikk et resultat før skatt på 78,7 mill. kroner for 2018, mot 127,2 mill. kroner i 2017. Selskapet har gode risikoresultater og god utvikling i kostnadsresultatet. Egenkapitalavkastningen for Frende Livsforsikring AS var 16,9 prosent. I 2017 utgjorde denne 34,2 prosent. Bestandspremien var ved utgangen av året på totalt 895 mill. kroner.

I 2019 forventer Frende fortsatt god vekst. Etter et relativt svakt år i 2018, både for bransjen og for Frende, forventes resultatene for skade og finans å være tilbake på normalnivå i 2019, noe som igjen vil gi en betydelig resultatforbedring for konsernet.

DELEIDE PRODUKTSLESKAPER

Brage Finans AS

Brage Finans AS er et finansieringsselskap som tilbyr leasing, billån og forbruksfinansiering. Selskapet har hovedkontor i Bergen med kontorer i Ålesund, Stavanger og Kristiansand. Distribusjon av selskapets produkter skjer hovedsakelig gjennom eierbanker, eget salgssapparat og via forhandlere. Brage Finans AS er eiet av 12 frittstående sparebanker. Sparebanken Sørs eierandel er på 15,5 prosent.

Brage Finans AS oppnådde i 2018 et resultat før skatt på 93,9 mill. kroner, en resultatforbedring på 35,7 mill. kroner fra 2017. Sterk utlånsvekst innenfor både bedriftsmarkedet og privatmarkedet er blant hovedårsakene til selskapets resultatfremgang. Resultatet gav en egenkapitalavkastning på 7,6 prosent i 2018, sammenlignet med 6,5 prosent for 2017.

Norne Securities AS

Norne Eierselskap AS er morselskapet til Norne Securities AS. Norne Securities AS er et verdipapirforetak som tilbyr internetthandel, tradisjonelle meglertjenester og corporate finance tjenester. Selskapet er eid av 14 frittstående norske sparebanker der Sparebanken Sørs eierandel er på 17,6 prosent.

I fjerde kvartal 2018 var det et betydelig fall i aksjemarkedene, noe som var negativt for omsetningen i Norne Securities AS, både for netthandel (online) og ordinær aksjemegling. Det bidro også til utsettelse i gjennomføring av prosjekter innenfor corporate finance. I 2018 har Norne videreutviklet rollen som Norges ledende rådgiver og tilrettelegger for egenkapitalbevis i norske sparebanker med mer enn 10 gjennomførte emisjoner.

Balder Betaling AS

Balder Betaling AS ble opprettet i 2017, og har en eierandel på 10,5 prosent av Vipps AS. Selskapet har som mål å videreutvikle Vipps AS sammen med øvrige eiere. Sparebanken Sørs eierandel er på 22,0 prosent, og resterende aksjer eies av bankene i Frende-samarbeidet.

RISIKOSTYRING

Risiko er et grunnleggende trekk ved å drive bankvirksomhet, og risikostyring er vesentlig for den daglige drift av banken og for styrets oppfølging.

Bankens risikostyring og internkontroll skal bidra til at bankens risiko styres på en måte som understøtter bankens strategiske målsettinger og bidrar til å sikre bankens langsiktige verdiskaping. De overordnede retningslinjer for bankens risikostyring og rammer for risikoeksponering vurderes og fastsettes årlig av styret i forbindelse med vedlikehold av bankens interne strategi- og styringsdokumenter. Styret fastsetter rammeverk for risikoappetitt, herunder konkrete styringsmål og grenser for risikotoleranse for de ulike risikokategorier som for eksempel kredittrisiko, markedsrisiko, likviditetsrisiko og operasjonell risiko. Det er etablert systemer og struktur for måling, styring, oppfølging og kontroll av risiko, samt fullmakter som innebærer rapporteringssystemer til ledelsen og styret for de ulike risikokategorier. Bankens mål om å ha en lav risikoeksponering, og det er en kontinuerlig prosess for å videreutvikle og forbedre bankens risikostyring.

De vesentligste risikofaktorene kan grupperes i finansiell risiko, operasjonell risiko (herunder hvitvaskingsrisiko), compliance-risiko samt strategisk og forretningsmessig risiko.

Finansiell risiko omfatter kredittrisiko, markedsrisiko (knyttet til bankens eksponering i rente-, valuta- og aksjemarkedet) samt likviditetsrisiko. Operasjonell risiko er risiko for tap som følge av utilstrekkelige eller sviktende interne prosesser eller systemer, menneskelige feil eller eksterne hendelser. Strategisk risiko knytter seg til de strategier, planer og endringer som banken har eller legger opp til, mens forretningsmessig risiko er risiko for uventede inntekts- eller kostnadssvingninger som følge av endringer i eksterne forhold som konjunktursvingninger, konkurransesituasjon, kundeatferd, manglende forretningsmessig utvikling, samt regulering fra offentlige myndigheter.

Banken har en løpende prosess knyttet til overvåking og vurdering av de ulike risikofaktorer. I henhold til relevante forskrifter gjennomføres det for samtlige hovedområder internkontrollprosesser. Bankens konsernledelse har en løpende behandling av saker tilknyttet risikostyring og gir styrets risikoutvalg periodisk rapportering. Styrets oppfatning er at bankens risikostyring fungerer på en god måte.

Kredittrisiko

Kredittrisiko er den vesentligste risikokategori for banken, og defineres som risiko for tap som følge av at kunder eller motparter ikke oppfyller sine forpliktelser overfor banken. Som en konsekvens av dette er dermed arbeidet med kredittrisiko høyt prioritert i daglig drift og i styrets oppfølging. Styret vedtar bankens kredittstrategi og kredittpolicy. Kredittrisiko styres også gjennom kredittbehandlingsrutiner, kredittvurderingsprosesser og bevilgningsfullmakter. Styret har fastsatt målsettinger og retningsangivelse, samt

kvantitative rammer som angir begrensninger og rammer for risikotoleranse. Etterlevelse av bankens kredittpolicy overvåkes av divisjon Risikostyring, som er en uavhengig enhet.

Bankens risikoklassifiseringssystem benyttes både i kredittvurderingsprosessen og til løpende oppfølging av risiko på porteføljenivå. Klassifisering av kunder blir basert på sannsynligheten for mislighold i løpet av en 12 måneders periode, hvor sannsynligheten blir beregnet ut fra ulike interne og eksterne finansielle data. Scorekort benyttes for å dele kundene inn i 10 ulike risikoklasser samt en risikoklasse for misligholdte engasjementer og engasjementer med tapsnedskrivninger. Risikoutvikling i porteføljen og migrasjon kartlegges og følges opp.

Bankens styring og kontroll av kreditt risiko skal være god, og ligge på nivå med sammenlignbare banker. Bankens totale kreditt risiko skal også være på nivå med sammenlignbare banker.

Markedsrisiko

Markedsrisiko omfatter risiko knyttet til resultatvariasjoner på usikrede rente-, kredittspread-, valuta- og egenkapitalposisjoner. Tap kan oppstå som følge av bevegelser i renter og kredittspread, og ved svingninger i valuta- og aksjekurser. I tillegg vil det oppstå midlertidige resultateffekter knyttet til verddivurdering av avdekkingsforretninger (basisswapper), som benyttes for å avdekke rente- og valutarisiko som oppstår når banken gjennomfører finansiering i utenlandske markeder.

Sparebanken Sør skal ha en lav markedsrisiko. Aktivitet i finansielle instrumenter skal i hovedsak være knyttet til avdekking av bankens eksponering som oppstår i forbindelse med bankens ordinære kundeaktiviteter og ved finansiering av virksomheten.

Styret har fastsatt retningsgivende risikotoleransenivåer for investering i aksjer, obligasjoner og for posisjoner i rente- og valutamarkedet. Etterlevelse av styringsmålene følges opp løpende og rapporteres til styret.

Renterisikorammen er fastsatt som en øvre ramme for hvor stort tapet på uavdekkede renteposisjoner kan være ved skift og vridninger i rentekurven. Renterisiko som oppstår ved konsernets ordinære virksomhet i form av fastrente kundeutlån, rentederivater mot kunder, fastrenteplasseringer, samt finansiering til fast rente og i valuta, avdekkes løpende. Ved årsskiftet var konsernets netto renterisiko målt til 31,0 mill. kroner. Banken er eksponert for fixingrisiko i tilknytning til tidspunkt for rentefastsettelse på bankens markedsfinansiering til flytende 3 måneders Nibor, der tidspunkt for rentefastsettelsen på bankens utlånsmasse er avvikende i forhold til dette.

Utover rammen for renterisiko er det fastsatt en øvre risikotoleranse for kredittspreadrisiko, angitt som resultateffekt beregnet på bakgrunn av en antatt markedsendring i kredittspread, som vil medføre verdiendringer på konsernets rentebærende verdipapirportefølje. For beregning av risikoeksponeringen

benyttes Finanstilsynets stresstestmodell for kredittspreadrisiko. Bankens kredittspreadeksponering er knyttet til likviditetsporteføljen. Ved utgangen av 2018 var 86,0 prosent av styrevedtatt ramme benyttet.

Konsernet blir påvirket av svingninger i valutamarkedet gjennom sin aktivitet i valuta mot kunder. Ved avdekking av åpen valutaeksponering benyttes derivater (valutatminer, swapper og opsjoner). Valutaeksponeringen måles ved en 10 prosent kursendring på valutaposisjonen. Det er fastsatt rammer for eksponering i enkeltvalutaer.

Ved finansiering i utenlandsk valuta oppstår rente- og valutarisiko, som følge av at finansieringen gjennomføres til fastrentevilkår og i en annen valuta enn NOK. Tilsvarende gjelder ved kjøp av rentebærende verdipapirer i valuta. Banken avdekker rente- og valutaeksponering ved å inngå derivatkontrakter med velrenomerte finansielle motparter. Kontraktene inngås under ISDA (International Swaps and Derivatives Association) med CSA (Credit Support Annex) avtaleverk. Ved finansiering i valuta og avdekking av valutarisikoen, legges sikringsbokføring til grunn ved regnskapsføring av verdiendringer.

Konsernets samlede aksjeinvesteringer utgjorde ved årsslutt 370,0 mill. kroner. Blant de største enkeltpostene var bankens forretningsmessige investeringer i produktselskapene Frende Holding AS, Norne Eierselskap AS og Brage Finans AS. I tillegg kommer bankens eierandel i Balder Betaling AS.

Likviditetsrisiko

Likviditetsrisiko er risikoen for at konsernet ikke er i stand til å innfri sine forpliktelser, eller ikke har evne til å finansiere ordinær utlånsvekst.

Likviditetsrisiko styres gjennom konsernets likviditetsstrategi, overordnede og styrevedtatte retningslinjer, rutiner, samt gjennom styrevedtatte risikotoleransenivåer og rammer. Viktige operative styringsparametere er krav til innskuddsdekning, indikatorverdi for langsiktig finansiering, stressindikator for likviditetsutgifter innenfor 30 dager (LCR), og i tillegg retningslinjer for overlevelsessevne i situasjoner uten tilgang på markedsfinansiering. Likviditetsrisikoen styres også ved å sikre fordeling av innlån fra kapitalmarkedet på ulike løpetider, innlånskilder og instrumenter. Det gjennomføres periodisk stresstesting av likviditetsrisiko, og det er etablert beredskaps- og gjenopprettingsplaner for konsernet.

Innskudd fra kunder er bankens mest stabile finansieringskilde. Styret legger vekt på at forholdet mellom innskudd fra kunder og utlån skal være tilpasset konsernets samlede finansieringssituasjon. Konsernets innskuddsdekning utgjorde 55,0 prosent ved årsskiftet.

Sparebanken Sør Boligkreditt AS representerer et viktig finansieringsinstrument for konsernet, som sikrer tilgang til langsiktig finansiering gjennom utstedelse av obligasjoner med fortrinnsrett. For å kunne utstede obligasjoner med fortrinnsrett, var det i 2018 overført boliglån fra morbank til boligkredittselskapet tilsvarende 61,0 prosent av samlede utlån til personmarkedet.

Styrevedtatte risikotoleransenivåer for bankens likviditetsrisiko bygger på retningslinjer gitt av Finanstilsynet. Ved årsskiftet var likviditetsrisikonivåene innenfor de styrevedtatte kravene.

Indikatoren for langsiktig finansiering var 110,0 prosent ved utgangen av 2018.

Konsernet har en likviditetsreserve i form av likvide rentebærende verdipapirer som tilfredsstiller myndighetspålagte og styrevedtatte krav til LCR-beholdning og likviditetsstresstesting. I tillegg har banken boliglån som er klargjort for overføring til boligkredittselskapet. Bankens rentebærende likviditetsportefølje består av statspapirer, andre rentebærende verdipapirer med 0 i kapitalvekt, obligasjoner med fortrinnsrett og verdipapirer utstedt av norske kommuner og fylkeskommuner.

Bankens kortsiktige likviditetsrisiko styres blant annet ved tilpasning til Liquidity Coverage Requirement (LCR). Ved utgangen av 2018 var total LCR-indikator for Sparebanken Sør konsern, morbank og Sparebanken Sør Boligkreditt AS tilstrekkelig til å innfri prognostiserte likviditetsforfall innenfor de nærmeste 30 dagene under et stressscenario med god margin. Konsernets og morselskapets LCR-ratio utgjorde henholdsvis 159 prosent og 180 prosent per 31. desember 2018. Myndighetskravet var 100 prosent ved utgangen av 2018.

I tillegg til LCR, analyserer banken likviditetsrisikoen ved bruk av stresstester. I henhold til disse analysene vil konsernet kunne videreføre normal drift i 24 måneder i et stressalternativ, hvor ny markedsfinansiering antas ikke å være tilgjengelig.

Konsernets likviditetsrisiko rapporteres periodisk til styret.

Motpartsrisiko

Motpartsrisiko er risiko for at bankens samarbeidspartnere på finansområdet ikke kan oppfylle sine forpliktelser i henhold til avtale med banken.

Det inngås derivatkontrakter i forbindelse med avdekking av risiko som oppstår i bankens ordinære virksomhet ved finansiering til fast rente og i annen valuta enn NOK, samt ved utlån til kunder til fast rente og i valuta og ved derivathandel mot kunder. Derivatkontraktene skal etableres mot velrennomerte motparter med god rating og skal være regulert av et underliggende ISDA avtaleverk. Derivatkontrakter skal fordeles mot ulike motparter for å unngå motpartskonsentrasjon.

Banken forholder seg til regelverket for derivathandel under EMIR (European Market Infrastructure Regulation) vedrørende oppgjør, bekreftelser, dokumentasjon og myndighetsrapportering.

Bankens motpartsrisiko reguleres ved etablering av avtaler om sikkerhetsstillelse (Credit Support Annex) mellom partene. Under CSA-oppgjøret avstemmes derivatverdiene med derivatmotparten og oppgjør av collateral finner sted. Ved inngåelse av avtale om collateral oppgjør for verdiendringer i derivater, oppnås at banken opprettholder en lavest mulig motpartsrisiko. Bankens vil tilrettelegge for implementering av derivatclearing.

Operasjonell risiko

Operasjonell risiko er risiko for tap som følge av utilstrekkelige eller sviktende interne prosesser eller systemer, menneskelige feil eller eksterne hendelser. Dette kan være forstyrrelser eller avbrudd av driftsmessig art, brudd på prosedyrer, feil i IKT-systemer eller maskinvare, regelbrudd, bedragerier, brann eller kriminalitet.

Banken har rutiner som dekker alle vesentlige områder. Med risikostyring og internkontroll menes prosessen for å identifisere, analysere, håndtere og følge opp risikoene slik at samlet risikoeksponering er i samsvar med strategiske mål, og sikre at gjeldende lover og forskrifter, samt interne rutiner og retningslinjer etterleves. Internkontroll er et viktig redskap for å redusere den operasjonelle risikoen, både for avdekking og oppfølging.

Banken har en målsetting om å ha lav operasjonell risiko.

Compliance

Konsernet er opptatt av å ha gode prosesser for å sikre etterlevelse av gjeldende lover og forskrifter. Compliance-risiko er risiko for at konsernet pådrar seg juridiske eller regulatoriske sanksjoner, økonomiske tap, eller tap av omdømme som følge av manglende etterlevelse av lover, forskrifter eller styringsdokumenter. Det arbeides fortløpende med å vurdere beste tilpasning til nye reguleringer og nytt regelverk for å ivareta både etterlevelsen og effektiviteten i organisasjonen. Nye reguleringer og nytt regelverk implementeres i bankens styringsdokumenter og rutiner.

Bankens compliance-funksjon er organisert uavhengig av forretningsenhetene.

Banken skal ha lav compliance-risiko.

Eierrisiko

Eierrisiko er risiko for at konsernet blir påført negative resultater fra eierposter i eide selskaper og/eller må tilføre ny egenkapital i disse selskapene. Eierskap defineres som selskaper hvor Sparebanken Sør har en vesentlig eierandel eller innflytelse.

Ledelse og styrer i datterselskaper blir ivaretatt i henhold til aksjelovens bestemmelser. I flere av selskapene benyttes ledere og/eller ansatte fra konsernet i styret eller i andre funksjoner.

Bankens eierrisiko vurderes som lav.

Kapitalstyring

Kapitalstyringen skal sørge for at konsernet har en kapitaldekning som ivaretar regulatoriske krav, og krav fra finansmarkedene. Kapitalstyringen skal også bidra til at markedsmessige muligheter og ambisjoner blir ivaretatt, og at konsernet får en tilfredsstillende avkastning i forhold til bankens risikoprofil.

Ved utgangen av 2018 utgjorde ren kjernekapitaldekning for konsernet etter forholdsmessig konsolidering av deleide selskaper 14,8 prosent, kjernekapitaldekning 16,4 prosent og kapitaldekning 18,5 prosent. Konsernet oppfylte gjeldende minstekrav til kapital for finansinstitusjoner per 31. desember 2018 med henholdsvis 14,0 prosent for ren kjernekapital, 15,5 prosent for kjernekapital og 17,5 prosent for totalkapital.

Bankens soliditet vurderes som meget tilfredsstillende sett opp mot gjeldende regulatoriske krav. Dette underbygges av konsernets høye nivå på uvektet kjernekapitalandel (Leverage Ratio) ved årsskiftet på 9,1 prosent.

Det foretas en årlig vurdering av bankens kapitalbehov med utgangspunkt i en beregnet totalrisiko. Den interne kapitalvurderingsprosessen (ICAAP) bidrar til at banken har god risikostyring og oversikt over de risikoer som banken er eksponert for, og sikrer samtidig at tilstrekkelig ansvarlig kapital er etablert til en hver tid. Banken mottok i juli 2018 Finanstilsynets vurdering av konsernets kapitalbehov (SREP), og pilar 2-kravet ble fastsatt til 2,0 prosent av risikovektet balanse. Kravet er knyttet til en vurdering av risikofaktorer som ikke dekkes av pilar 1-kravene og inkluderer også ny metode for beregning av kapitalkrav tilknyttet deleid forsikringsselskap. Kapitalkrav knyttet til eierandel i Frende Holding AS utgjør alene ca. 0,3 prosentpoeng.

Konsernet har uttalt et mål om 14,8 prosent ren kjernekapitaldekning. Finansdepartementet besluttet i desember 2018 å øke kravet til motsyklisk buffer med 0,5 prosentpoeng med virkning fra 31. desember 2019. Konsernet vil tilpasse seg kravet i løpet av 2019 og sikre nødvendige buffere over minimumskravet.

Finanstilsynet foreslo i oktober 2018 endringer i regelverket for identifisering av systemviktige finansforetak. Forslaget innebærer at Sparebanken Sør blir å anse som systemviktig. Forslaget er på høring og er ennå ikke vedtatt.

Styret vil i 2019 gjennomføre en prosess knyttet til fremtidige kapitalmål, hvor krav til motsyklisk buffer vil bli hensyntatt. Dersom det foreslåtte regelverket for identifisering av systemviktige finansforetak blir vedtatt, vil dette bli hensyntatt ved fastsettelse av nytt kapitalmål.

En viktig del av konsernets målsetting er at ren kjernekapitaldekning skal være på nivå med sammenlignbare banker. Av de store regionbankene er det bare Sparebanken Sør som benytter standardmetoden i kapitaldekningsberegningen. Som «standard-bank» vil banken dermed ha et høyere beregningsgrunnlag i kapitaldekningsberegningen sammenlignet med regionbanker som benytter IRB. Sparebanken Sør har iverksatt en prosess for å søke Finanstilsynet om godkjenning for bruk av interne modeller for kredittrisiko (IRB). Det tas sikte på å sende søknad til Finanstilsynet i løpet av 2020.

Konsernets kapitaldekning følges opp gjennom periodisk rapportering til styret.

RATING

For å kunne benytte seg av mulighetene for finansiering både internasjonalt og fra ulike investorer, har banken internasjonal rating fra Moody's, et av verdens mest anerkjente ratingbyråer. I tillegg til at selve ratingresultatet har en verdi for banken, vurderer styret at også selve ratingprosessen og vedlikeholdet av ratingen har en verdi i form av kvalitetsheving på ulike prosesser og rutiner.

Sparebanken Sør har langsiktig rating på A1 med «Negative Outlook». Ratingutsiktene ble endret fra «Stable Outlook» til «Negative Outlook» i 2017 for fem regionale sparebanker parallelt, og dette hadde sammenheng med arbeidet som pågår i tilknytning til implementering av EUs krisehåndteringsdirektiv i norsk lovverk.

Alle obligasjoner med fortrinnsrett som utstedes av Sparebanken Sør Boligkreditt AS er også ratet av Moody's og har en rating på Aaa.

EIERSTYRING OG SELSKAPSLLEDELSE

Sparebanken Sørs prinsipper og policy for eierstyring og selskapsledelse bygger på Norsk anbefaling for eierstyring og selskapsledelse, utarbeidet av Norsk utvalg for eierstyring og selskapsledelse (NUES). Finanstilsynets modul for evaluering av overordnet styring og kontroll, som reflekterer prinsipper fra European Banking Authority (EBA), benyttes så langt disse er relevante for konsernet.

Sparebanken Sørs prinsipper og policy skal sikre at bankens virksomhetsstyring er i tråd med allmenne og anerkjente oppfatninger og standarder, samt lov og forskrift. Videre skal virksomhetsstyringen sikre et godt samspill mellom bankens ulike interessenter som egenkapitalbeveiere, långivere, kunder, ansatte, styringsorganer, ledelse og samfunnet for øvrig. Det er styrets oppfatning at bankens virksomhetsstyring er tilfredsstillende og i overensstemmelse med prinsipper og policy. Se forøvrig den fullstendige redegjørelsen som er vedlagt årsrapporten.

PERSONALE OG ARBEIDSMILJØ

Ved utgangen av 2018 hadde banken 434 årsverk, og 512 årsverk i konsernet. Bemanningen i banken er redusert med 86 årsverk siden utgangen av 2013.

Sykefraværet har ligget på et stabilt, lavt nivå de siste årene og var 3,8 prosent i 2018. Dette er på nivå med de siste årene, og er en markant nedgang fra 2015 hvor sykefraværet var på 4,6 prosent. Det vesentligste av sykefraværet er langtidsfravær. Gjennom deltakelsen i IA-avtalen er det viktig for banken å arbeide systematisk med reduksjon og oppfølging av sykefravær. Banken har lagt til rette for ansatte med nedsatt funksjonsevne. Nybygg og ombygginger har fått universell

utforming, som innebærer at bygninger er tilrettelagt slik at alle skal kunne bruke dem uten spesielle tilpasninger eller hjelpemidler.

Det arbeides kontinuerlig med å sikre at bankens medarbeidere har den kompetanse de trenger til stillingen sin. I tillegg til løpende opplæring på produkter, systemer og rutiner, har det gjennom 2018 vært gjennomført en rekke opplæringstiltak. Banken besluttet i 2018 å tiltre autorisasjonsordningen innen kreditt for personmarkedet, og banken har derfor prioritert kurs og opplæring innen kredittområdet. Ved utgangen av 2018 hadde 155 ledere og rådgivere tatt kredittautorisasjonen.

Banken har stabile og gode arbeidsforhold med godt arbeidsmiljø, og det investeres i ulike sosiale aktiviteter for medarbeidere innen blant annet bedriftsidrett og kunstforening. Bankens tilbud av velferdshytter og leiligheter er populært, og disse er mye i bruk gjennom hele året.

Likestilling og mangfold

Banken hadde ved årsskiftet i alt 454 ansatte, mot 449 på samme tid i 2017. Blant de 454 ansatte var det 225 kvinner og 229 menn. Det var en kvinneandel på 34,4 prosent blant bankens ledere, en økning fra 34,0 prosent på samme tid ifjor. I bankens styrende organer var kvinneandelen i forstandskapet 46,0 prosent og i styret 50,0 prosent. Banken har utarbeidet en egen bærekraftsrapport, inkludert bankens likestillingsregnskap, som er vedlagt årsrapporten.

FORSKNING OG UTVIKLING

Konsernet driver ikke egen forskningsvirksomhet.

SAMFUNNSANSVAR

I Sparebanken Sør er samfunnsansvar en integrert del av forretningsvirksomheten. Bankens samfunnsansvar kommer til uttrykk i bankens idegrunnlag om å bidra til vekst og utvikling i landsdelen, og målet for arbeidet med samfunnsansvar er å bidra til denne utviklingen på en ansvarlig og bærekraftig måte. Arbeidet med samfunnsansvaret bidrar til å styrke bankens konkurransekraft, redusere risikoen, og tiltrekke banken gode kunder, investorer og dyktige ansatte. Sparebanken Sør gir også deler av overskuddet tilbake i form av gaver og tiltak til beste for landsdelen og for lokalsamfunnene. Banken har utarbeidet en egen bærekraftsrapport inkludert bankens samfunnsregnskap som er vedlagt årsrapporten.

Klimautfordringer og ytre miljø

Banken anvender i ubetydelig grad innsatsfaktorer eller produksjonsmetoder som direkte forurensrer det ytre miljøet. Banken utarbeider årlig en klimarapport for å kunne identifisere utslipp, tallfeste forurensing og gjøre banken i stand til å iverksette målrettede tiltak. Rapporten, som blir offentliggjort på bankens hjemmesider, er basert på den

internasjonale standarden "A Corporate Accounting and Reporting Standard". Rapporteringen dekker forbruk knyttet til transport, energi, avfall og flyreiser. Banken kjenner ikke til annen miljøpåvirkning ut over forbruket som kan omregnes til CO₂, og har derfor ingen rapportering på utslipp.

Banken har en differensiert utlånsportefølje. Flere av bankens bedriftskunder driver virksomhet som vil ha påvirkning på det ytre miljø. Gjennom kredittgivningen har konsernet indirekte påvirkningsmuligheter på det ytre miljøet. Banken etablerte i 2018 retningslinjer som gir føringer for implementering av bærekraft i bankens utlånsvirksomhet. Disse retningslinjene er publisert på bankens hjemmesider.

Menneskerettigheter

Sparebanken Sør støtter og respekterer vern om internasjonale menneskerettigheter.

Bankens forhold til menneskerettigheter, arbeidstakerrettigheter og sosiale forhold følger det som er standard, og som kreves for norske virksomheter. Banken er medlem av Finansnæringens Arbeidsgiverforening og er bundet av tariffavtaler innenfor dette tariffområdet. Banken har også inngått en egen tariffavtale (bedriftsavtale) med tillitsvalgte i bedriften. Banken har all sin virksomhet innenlands. De få bedriftskundene som er registret som NUF eller Ltd blir gjenstand for en spesiell gjennomgåelse.

Hvitvasking og terrorfinansiering

Banken har egne rutiner for tiltak mot hvitvasking og terrorfinansiering, og det er et mål å styrke kvaliteten i etterlevelse av lover og regler. Ny hvitvaskingslov, som ble implementert i 2018, forsterker kravet til bankene innen hvitvaskingsområdet. I den anledning har banken utarbeidet et nytt policy-dokument for området og revidert hvitvaskingsrutinen. Basert på vektlegging av at rapporteringspliktige skal ha en risikobasert tilnærming til dette, er det gjennomført en omfattende overordnet risikoanalyse av hvitvaskingsområdet. Gjennom risikoanalysen er det avdekket ulike tiltak som vurderes implementert for å styrke bankens oppfølging og arbeid for å motvirke hvitvasking. Det foretas en rekke kontroller og rapporteringer til Økokrim i løpet av året.

Tiltak mot korrupsjon, etiske retningslinjer og varslingsrutiner

I henhold til bankens etiske retningslinjer skal medarbeiderne opptre med aktsomhet og redelighet, og tilstrebe en atferd som er tillitvekkende og i henhold til normer, lover og regler som gjelder i samfunnet. Dette skal prege alle aktiviteter slik at banken oppnår tillit i markedet og sikrer sin konkurransekraft og sitt omdømme. De etiske retningslinjene viser hvilke forventninger og krav Sparebanken Sør stiller til sine ansattes handlemåte og opptreden. Både ledere, medarbeidere, tillitsvalgte, vikarer og innleide konsulenter omfattes av de etiske retningslinjene. Enhver som er omfattet av disse normene skal opptre slik at tilliten til Sparebanken Sør ikke blir svekket. I forbindelse med kriminelle handlinger begått av en ansatt ved et av bankens kontorer er det avdekket

brudd på de etiske retningslinjene. Utover denne saken er det ikke rapportert brudd på de etiske retningslinjene i 2018.

Banken arbeider aktivt for å hindre korrupsjon knyttet til ansatte, kunder og andre samarbeidspartnere. Internt ivaretas dette spesielt i det etiske regelverket. Det er ikke meldt om saker som kan defineres som korrupsjon i 2018. Banken har gode rutiner for varsling av uønskede hendelser, kritikkverdige forhold, trusler m.m. Rutinen gjennomgås og revideres årlig av en bredt sammensatt gruppe av ledere, tillitsvalgte samt medarbeidere fra risiko, HR og internrevisjonen. Varsler sendes til nøytral instans (intern revisor). Varslingsrutinen er lett tilgjengelig for bankens ansatte. Banken hadde også en varslingssak i 2018 knyttet til saken omtalt i avsnittet ovenfor om kriminelle handlinger.

GAVER TIL ALLMENNYTTIGE FORMÅL

Sparebanken Sør har definert gavevirksomheten som et strategisk satsingsområde. Ved tildelingene er banken opptatt av at prosjektene som får allmenntilgitt midler, skal gi samfunnsmessig avkastning. På den måten gir gavevirksomheten mulighet til å fremme vekst og utvikling i landsdelen.

Gjennom 2018 har gavekomiteen behandlet 494 søknader. Av disse ble 239 innvilget til et samlet beløp på 40,0 mill. kroner. I henhold til bankens gavestrategi har barn og unge vært en prioritert målgruppe, og tildelingene har i særlig grad vært rettet mot prosjekter innen oppvekst, idrett og kultur. Bredden har vært prioritert fremfor smale målgrupper, og lag fremfor enkeltutøvere. Av bankens resultat for 2018 foreslår styret å avsette 40,0 mill. kroner til utdeling i 2019.

UTSIKTENE FREMOVER

Styret anser resultatet for 2018 som tilfredsstillende. 2018 har vært et år med press på marginer og lavere finansinntekter enn tidligere. Rammebetingelsene for norsk økonomi og for Sparebanken Sør i den nærmeste tiden synes å være gode.

Boligprisene i bankens hovedmarkeder har hatt en positiv, men moderat utvikling over flere år. Statistikken for 2018 viste en svak positiv vekst i boligprisene i bankens markedsområde. Konsernets utlån med pant i bolig er godt sikret, og konsernet står godt rustet for å møte eventuelle fall i boligprisene. Dette underbygges av gjennomførte stresstester.

Norges Bank endret styringsrenten 20. september 2018 fra 0,5 til 0,75 prosent. Sentralbankens analyser tilsier en gradvis renteoppgang i årene fremover.

Konsernet har et krav til ren kjernekapital, inkludert nytt pilar 2-tillegg på 2,0 prosent, som utgjør 14,0 prosent. Finansdepartementet besluttet i desember 2018 å øke kravet til motsyklisk kapitalbuffer med 0,5 prosentpoeng med virkning fra 31. desember 2019 og konsernets krav til ren kjernekapital øker da til 14,5 prosent. Konsernet har, før økt krav til motsyklisk kapitalbuffer, en målsetning om ren kjernekapitaldekning på 14,8 prosent. Styret vil i 2019

gjennomføre en prosess knyttet til fremtidige kapitalmål, hvor krav til motsyklisk kapitalbuffer vil bli hensyntatt. Ved utgangen av 2018 var ren kjernekapitaldekning 14,8 prosent.

19. oktober 2018 sendte Finanstilsynet brev til Finansdepartementet hvor det ble gitt en tilrådning om endring i forskriftskriterier for systemviktige foretak. En eventuell godkjenning av forskriftsendringen vil sannsynligvis medføre at Sparebanken Sør blir ansett som systemviktig og dermed kunne få økt krav til ren kjernekapital. Dersom det foreslåtte regelverket for identifisering av systemviktige finansforetak blir vedtatt, vil dette bli hensyntatt ved fastsettelse av nytt kapitalmål.

Konsernet har en langsiktig ambisjon om en utlånsvekst i overkant av kredittveksten (K2), og et mål om en egenkapitalavkastning på 9,0 prosent.

Satsinger gjennom økte eierandeler i Frende og Brage, som nå er definert som tilknyttede selskaper, forventes å gi positive resultatbidrag fremover.

Konsernet implementerte i 2018 standarden IFRS 9, som har hatt betydning for beregning av konsernets tapskostnad. Konsernet avsetter for forventede tap, og det forventes noe større svingninger i tapskostnader fremover. Basert på bankens sammensetning av utlånsporteføljen, konjunkturutviklingen og lokale markedsforhold, forventes det at tapene i Sparebanken Sør vil ligge på et lavt nivå for 2019.

EUs krisehåndteringsdirektiv, Bank Recovery and Resolution Directive (BRRD), trådte i kraft i EU i januar 2016. Direktivet er EØS-relevant, og Stortinget vedtok i mars 2018 lovendringer som gjennomfører direktivet i norsk rett med ikrafttredelse 1. januar 2019. Krisehåndteringsdirektivet (BRRD) legger til rette for at banker, kredittforetak og visse verdipapirforetak kan krisehåndteres eller avvikles uten å true den finansielle stabiliteten. Viktige hensyn er at kritiske funksjoner kan videreføres, og at tap bæres av eiere og kreditorer, mens innskudd, klientmidler og offentlige midler beskyttes. Direktivet legger også til rette for beredskap og forebyggende tiltak.

Banken skal i tråd med vedtatt strategi ha høy oppmerksomhet på langsiktig verdiskaping. Bankens investeringer i teknologi vil fortsette, og skal bidra til kostnadseffektiv drift, gode kundeløsninger, samt muliggjøre effektivisering av kontorstrukturen. Dette, sammen med god kvalitet i kredittarbeidet, vil bidra til fortsatt lønnsom vekst og utvikling for Sparebanken Sør. Banken er godt posisjonert til å levere gode resultater i 2019.

AVSLUTTENDE BEMERKNINGER

Styret vil rette en takk til bankens ansatte for viktige bidrag til det som er blitt et godt år for Sparebanken Sør. Samtidig vil styret takke bankens kunder, egenkapitalbevisere og øvrige forbindelser for oppslutningen om banken, og for den tillit de har vist banken i året som er gått. 🏠

Styret

Fra venstre: Marit Kittilsen, Stein Hannevik, Gunnhild T. Golid, Mette Ramfjord Harv, Knut Ruhaven Sæthre (møtende varamedlem), Jan Erling Tobiassen, Erling Holm, Inger Johansen og Tom Erik Jebsen.

Kristiansand, 5. mars 2018

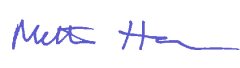

Stein A. Hannevik
Styrets leder

Inger Johansen
Styrets nestleder

Tom Erik Jebsen

Erling Holm

Marit Kittilsen

Mette Ramfjord Harv

Jan Erling Tobiassen

Gunnhild Tveiten Golid

Geir Bergskaug
Adm. direktør

Resultatregnskap

MORBANK		MILLIONER KRONER	KONSERN		
2017	2018		Noter	2018	2017
1 878	1 291	Renteinntekter fra eiendeler vurdert til amortisert kost	15,33	2 778	2 614
327	1 012	Renteinntekter fra eiendeler vurdert til virkelig verdi	15,33	367	339
884	951	Rentekostnader	15,33	1 416	1 274
1 321	1 352	Netto renteinntekter	5,15	1 729	1 679
321	346	Provisjonsinntekter	16,34	380	370
58	62	Provisjonskostnader		62	58
263	283	Netto provisjonsinntekter		318	312
23	16	Utbytte		7	15
121	19	Netto inntekter fra andre finansielle instrumenter	12,13,17	-5	73
144	35	Netto inntekter fra finansielle instrumenter	17	2	88
	13	Inntekter fra eierinteresser i tilknyttede selskaper		13	
16	9	Andre driftsinntekter		10	18
16	22	Sum andre inntekter		23	18
1 744	1 692	Sum netto inntekter		2 072	2 097
374	415	Personalkostnader	18,35	499	453
29	29	Av- og nedskr. på varige driftsmidler og immat. eiendeler	30	30	30
309	338	Andre driftskostnader	19,34	355	328
712	782	Sum driftskostnader før tap	5	884	811
1 032	910	Driftsresultat før tap	5	1 188	1 286
20	-33	Tap på utlån, garantier og ubenyttede kreditter	5,7,8	-36	20
1 012	943	Resultat før skattekostnad	5	1 224	1 266
217	212	Skattekostnad	20	285	282
795	731	Resultat for regnskapsåret		939	984
		Minoritetsinteresser		1	1
795	731	Majoritetsinteresser		938	983
47	56	Hybridkapitaleiernes andel av resultatet		56	47
748	675	EK-beviseierne og grunnfondets andel av resultatet		883	937
795	731	Resultat for regnskapsåret		939	984
8,9	7,7	Resultat / utvannet resultat pr. egenkapitalbevis	36	10,1	11,2

UTVIDET RESULTATREGNSKAP

MORBANK		MILLIONER KRONER	KONSERN		
2017	2018		Noter	2018	2017
795	731	Resultat for regnskapsåret		939	984
		Poster som ikke vil bli omklassifisert til resultatet			
-13		Estimatavvik pensjoner	18		-13
3		Skatteeffekt estimatavvik pensjoner	18,20		3
		Poster som vil bli omklassifisert til resultatet			
		Verdiendring basisswapper		-20	
		Skatteeffekt		5	
	0	Verdiendring utlån med pant i bolig			
785	731	Totalresultat for regnskapsåret		924	974
		Minoritetsinteresser		1	1
785	731	Majoritetsinteresser		923	973

Note 1 til 40 er en integrert del av regnskapet.

Balanse

MORBANK		MILLIONER KRONER		KONSERN	
31.12.2017	31.12.2018		Noter	31.12.2018	31.12.2017
Eiendeler					
1 143	1 287	Kontanter og fordringer på sentralbanker	20,21	1 288	1 143
3 516	3 010	Utlån til og fordringer på kredittinstitusjoner	20,21,29	119	236
66 595	64 263	Netto utlån til kunder	5,6,9,10,11,21,22,34,35	102 942	97 518
12 660	17 691	Obligasjoner og sertifikater	21,22,23	14 598	13 468
572	369	Aksjer	21,22,24	370	572
385	197	Finansielle derivater	21,22,27	619	754
1 256	1 858	Eierinteresser i konsernselskaper	25		
39	584	Eierinteresser i tilknyttede selskaper	26	584	39
15	22	Immaterielle eiendeler	30	22	15
387	387	Varige driftsmidler	30	413	416
81	90	Andre eiendeler		171	149
86 649	89 758	SUM EIENDELER	5	121 125	114 310
Gjeld og egenkapital					
974	2 261	Gjeld til kredittinstitusjoner	14,21,22,29,33	1 918	902
55 593	56 546	Innskudd fra kunder	5,14,21,22,31,33,34	56 537	55 580
17 848	18 027	Gjeld stiftet ved utstedelse av verdipapirer	14,21,22,28,33	48 323	44 343
283	179	Finansielle derivater	21,22,27	179	306
228	223	Betalbar skatt	20	309	299
219	288	Annen gjeld	32	328	256
87	61	Avsetninger for forpliktelser	18	61	87
43	51	Utsatt skatt	20	21	25
1 404	1 604	Ansvarlig lånekapital	4,14,21,22,28	1 604	1 404
76 679	79 240	Sum gjeld	5,14	109 280	103 202
1 575	1 603	Eierandelskapital	4,36	1 603	1 575
1 075	1 075	Hybridkapital	4	1 075	1 075
7 320	7 840	Annen egenkapital	4	9 167	8 458
9 970	10 518	Sum egenkapital	4	11 845	11 108
86 649	89 758	SUM GJELD OG EGENKAPITAL	5	121 125	114 310

Note 1 til 40 er en integrert del av regnskapet.

Kristiansand, 31. desember 2018 / 5. mars 2019

Stein A. Hannevik
Styrets leder

Inger Johansen
Styrets nestleder

Tom Erik Jebsen

Erling Holm

Marit Kittilsen

Mette Ramfjord Harv

Jan Erling Tobiassen

Gunnhild Tveiten Gold

Geir Bergskaug
Adm. direktør

Endringer i egenkapital

MILLIONER KRONER	Egenkapital bevis	Overkurs fond	Uttevning fond	Hybrid kapital	Grunnfonds kapital	Gave fond	Annen egenkapital	Minoritets interesser	SUM
KONSERN									
Balanse 31.12.2016	783	451	297	825	6 606	42	1 044	3	10 051
Utdelt utbytte 2016							-94		-94
Emisjon hybridkapital				450	-1				449
Innfridd hybridkapital				-200					-200
Betalte renter hybridkapital				-47					-47
Resultat 2017			46	47	568	40	282	1	984
Resultatført estimatavvik pensjoner			-2		-11				-13
Skatteeffekt estimatavvik pensjoner					3				3
Disponert av gavefond						-21			-21
Andre endringer							-2	-2	-4
Balanse 31.12.2017	783	451	341	1 075	7 165	61	1 230	2	11 108
Utdelt utbytte 2017							-94		-94
Overgangseffekter IFRS 9			1		4		-3		2
Betalte renter hybridkapital				-56					-56
Resultat 2018			27	56	514	40	302		939
Utvidet resultat							-15		-15
Disponert av gavefond						-39			-39
Andre endringer							1	-1	0
Balanse 31.12.2018	783	451	369	1 075	7 683	62	1 421	1	11 845
MORBANK									
Balanse 31.12.2016	783	451	297	825	6 606	42	94	0	9 098
Utdelt utbytte 2016							-94		-94
Emisjon hybridkapital				450	-1				449
Innfridd hybridkapital				-200					-200
Betalte renter hybridkapital				-47					-47
Resultat 2017			46	47	568	40	94		795
Resultatført estimatavvik pensjoner			-2		-11				-13
Skatteeffekt estimatavvik pensjoner					3				3
Disponert av gavefond						-21			-21
Balanse 31.12.2017	783	451	341	1 075	7 165	61	94	0	9 970
Utdelt utbytte 2017							-94		-94
Overgangseffekter IFRS 9			1		4				5
Betalte renter hybridkapital				-56					-56
Resultat 2018			27	56	514	40	94		731
Disponert av gavefond						-39			-39
Balanse 31.12.2018	783	451	369	1 075	7 683	62	94	0	10 518

Note 1 til 40 er en integrert del av regnskapet.

Vises til note 36 vedrørende egenkapitalbevis, eierandelskapital og foreslått utbytte.

Kontantstrømoppstilling

MORBANK		MILLIONER KRONER		KONSERN	
31.12.2017	31.12.2018			31.12.2018	31.12.2017
2 212	2 417	Renteinnbetalinger		3 258	2 951
-922	-1 059	Renteutbetalinger		-1 518	-1 317
312	348	Andre innbetalinger		380	337
-677	-716	Driftsutbetalinger		-823	-794
11	8	Inngått på konstaterte tap		8	11
-185	-225	Betalt periodeskatt		-291	-259
-21	-27	Betalte gaver		-27	-21
4 006	954	Endring innskudd fra kunder		958	4 008
-3 790	2 286	Endring utlån til kunder		-5 464	-6 650
-1 305	506	Endring utlån til kredittinstitusjoner		117	-80
21	246	Endring innskudd fra kredittinstitusjoner		-41	35
-338	4 738	Netto kontantstrøm fra operasjonelle aktiviteter		-3 443	-1 779
8 179	15 353	Innbetaling vedr. verdipapirer		17 414	8 278
-9 826	-20 473	Utbetaling vedr. verdipapirer		-18 568	-9 874
30	6	Innbetaling vedr. salg av driftsmidler		11	66
-24	-50	Utbetaling vedr. kjøp av driftsmidler		-51	-28
	-246	Utbetaling investering i datterselskaper og tilknyttede selskaper		-246	
62	-474	Endring andre eiendeler		-3	-178
-1 579	-5 884	Netto kontantstrøm fra investeringsaktiviteter		-1 443	-1 736
721	1 039	Endring innskudd fra kredittinstitusjoner		1 055	689
4 550	3 900	Innbetalinger obligasjonsgjeld		13 770	10 810
-3 174	-3 656	Utbetalinger obligasjonsgjeld		-10 052	-8 069
-141	-150	Utbetaling utbytte og renter hybridkapital		-150	-141
450	0	Emisjon hybridkapital		0	450
-200	0	Innfridd hybridkapital		0	-200
200	600	Emisjon ansvarlig lånekapital		600	200
	-400	Innfridd ansvarlig lånekapital		-400	
-143	-43	Endring annen gjeld		208	122
2 263	1 290	Netto kontantstrøm fra finansieringsvirksomhet		5 031	3 861
346	144	Netto endring likvider		145	346
797	1 143	Likviditetsbeholdning 01.01.		1 143	797
1 143	1 287	Likviditetsbeholdning 31.12		1 288	1 143

Kontantstrømanalysen viser innbetalinger og utbetalinger av kontanter og kontantekvivalenter gjennom året. Oppstillingen er utarbeidet i henhold til direktemetoden. Kontantstrømmene er klassifisert som operasjonelle aktiviteter, investeringsaktiviteter eller finansieringsaktiviteter. Kontanter er definert som kontanter og fordringer på sentralbanker.

Note 1 til 40 er en integrert del av regnskapet.

Noter 2018 - Sparebanken Sør

Note 1	Regnskapsprinsipper	s. 25
Note 2	Skjønnsmessige vurderinger, estimater og forutsetninger	s. 32
Note 3	Risikostyring	s. 33
Note 4	Kapitaldekning	s. 36
Note 5	Segmentrapportering	s. 39
Note 6	Kredittområdet og kredittrisiko	s. 40
Note 7	Beskrivelse av tapsmodellen under IFRS	s. 44
Note 8	Tap på utlån, garantier og ubenyttede kreditter	s. 47
Note 9	Utlån fordelt på utlånstyper	s. 51
Note 10	Utlån fordelt etter geografiske områder, sektorer og næringer	s. 52
Note 11	Misligholdte lån	s. 54
Note 12	Valutarisiko	s. 55
Note 13	Renterisiko	s. 55
Note 14	Likviditetsrisiko	s. 56
Note 15	Renteinntekter og rentekostnader	s. 59
Note 16	Provisjonsinntekter	s. 60
Note 17	Inntekter fra finansielle instrumenter	s. 60
Note 18	Lønnskostnader og pensjon	s. 61
Note 19	Andre driftskostnader	s. 63
Note 20	Skatt	s. 64
Note 21	Finansielle instrumenter etter kategori	s. 65
Note 22	Virkelig verdi av finansielle instrumenter	s. 69
Note 23	Obligasjoner og sertifikater	s. 73
Note 24	Aksjer	s. 74
Note 25	Eierinteresser i konsernselskaper	s. 75
Note 26	Tilknyttede selskaper	s. 75
Note 27	Finansielle derivater	s. 76
Note 28	Obligasjonsgjeld og ansvarlig lånekapital	s. 76
Note 29	Utlån og gjeld til kredittinstitusjoner	s. 78
Note 30	Varige driftsmidler	s. 79
Note 31	Innskudd fra kunder	s. 80
Note 32	Annen gjeld	s. 80
Note 33	Gjennomsnitt rentesatser	s. 81
Note 34	Opplysninger om nærstående parter	s. 81
Note 35	Godtgjørelser og liknende	s. 82
Note 36	Egenkapitalbevis, eierandelskapital og foreslått utbytte	s. 86
Note 37	Virksomhetssammenslutning	s. 87
Note 38	Regnskapsmessige effekter ved overgang til IFRS 16	s. 89
Note 39	Hendelser etter balansedagen og betingede utfall	s. 90
Note 40	Regnskapsprinsipper benyttet før 1. januar 2018	s. 91
	Beregninger	s. 94
	Alternative resultatmål	s. 95

NOTE 1 – REGNSKAPSPRINSIPPER

GENERELL INFORMASJON

Konsernet Sparebanken Sør består av morbanken Sparebanken Sør og datterselskapene Sparebanken Sør Boligkreditt AS, Sørmeglere Holding AS, AS Eiendomsvekst, Prosjektutvikling AS, og Transitt Eiendom AS. Konsernet driver bankvirksomhet på 34 steder og eiendomsmeglervirksomhet på 16 steder i Agderfylkene, Telemark og Rogaland.

Banken kan innenfor rammene av vedtektene og den lovgivning som til enhver tid gjelder, utføre alle forretninger og tjenester som banker på generell basis har konsesjon til å utføre. Banken har konsesjon som verdipapirforetak. I konsernet Sparebanken Sør inngår Sparebanken Sør Boligkreditt AS som er et heleid datterselskap. Sparebanken Sør Boligkreditt AS ble etablert for å tilby lån med pant i bolig innenfor 75 % av boligens verdi.

Sparebanken Sør er en egenkapitalbevisbank. Banken og eiendomsmeglervirksomheten har sitt forretningskontor i Kristiansand.

Konsernregnskapet for 2018 ble avlagt av styret 5. mars 2019, og skal endelig fastsettes av forstanderskapet 28. mars 2019. Forstanderskapet er bankens øverste organ.

GRUNNLAG FOR UTARBEIDELSE AV REGNSKAPET

Anvendelse av IFRS

Konsernregnskapet og morselskapsregnskapet er utarbeidet i samsvar med International Financial Reporting Standards (IFRS) som er vedtatt av EU, samt norske opplysningskrav som følger av regnskapsloven. Sparebanken Sør avlegger regnskapet i norske kroner (NOK) som er funksjonell valuta til alle enheter i konsernet. Om ikke annet er angitt avrundes verdiene i regnskapet til nærmeste million.

Konsernregnskapet legger til grunn prinsippene i et historisk kost regnskap, med unntak av følgende regnskapsposter:

- Bygninger som er målt til regulert beløp
- Finansielle instrumenter til virkelig verdi over resultatet og finansielle instrumenter over utvidet resultat

Konsernregnskapet er utarbeidet etter ensartede regnskapsprinsipper for like transaksjoner og hendelser under ellers like forhold.

Konsolidering og konsernselskaper

Konsernregnskapet omfatter morbanken og datterselskaper hvor banken alene eller sammen med datterselskaper har bestemmende innflytelse, normalt som følge av eierandel på mer enn 50 %. Interne transaksjoner og mellomværender blir eliminert.

Ved kjøp av datterselskaper elimineres kostprisen på aksjer i morselskapet mot egenkapitalen i datterselskapet på kjøpstidspunktet. Forskjellen mellom kostpris og netto bokført verdi av eiendeler i datterselskapet på kjøpstidspunktet, tillegges de eiendeler merverdien knytter seg til innenfor markedsverdien av disse eiendelene. Den delen av kostprisen som ikke kan tillegges spesifikke eiendeler, representerer goodwill. I den grad verdien av de overtatte eiendelene overstiger kostprisen, inntektsføres differansen.

I morbankens regnskapføres eierandelene i konsernselskapene ved første gangs innregning til kostpris. Andelene testes årlig for verdifall, og nedskrivning foretas om nødvendig til gjenvinnbart beløp.

Tilknyttet foretak

Tilknyttet foretak er foretak der banken har betydelig innflytelse, men ikke kontroll eller felles kontroll, over den finansielle og operasjonelle styringen. Betydelig innflytelse foreligger normalt når banken har en eierandel mellom 20 % og 50 %. Tilknyttet foretak innregnes etter egenkapitalmetoden i konsernregnskapet. Det innebærer at eierandelene ved første gangs innregning føres til kostpris og justeres deretter for bankens andel av resultatet i det tilknyttede selskapet.

I morbankens regnskap føres eierandelene ved første gangs innregning til kostpris. Andelene testes årlig for verdifall, og nedskrivning foretas om nødvendig til gjenvinnbart beløp.

INNTEKTSFØRING

Renteinntekter og -kostnader knyttet til eiendeler og forpliktelser, som måles til amortisert kost, resultatføres løpende basert på en effektiv rentemetode. Alle gebyrer knyttet til rentebærende innlån og utlån inngår i beregningen av effektiv rente og amortiseres dermed over forventet løpetid. Renteinntekter og -kostnader knyttet til instrumenter, som måles til virkelig verdi over resultatet, presenteres som en del av netto renteinntekter. Verdiendringer, herunder verdiendringer knyttet til renteelementet, føres som netto inntekter fra andre finansielle instrumenter.

Provisjonsinntekter og -kostnader som er en direkte betaling for utførte tjenester, tas til inntekt når tjenesten er levert. Gebyrer for etablering av låneavtaler amortiseres over lånets forventede løpetid. Gebyrer knyttet til utlån som måles til virkelig verdi resultatføres direkte.

Utbytte inntektsføres når rett til å motta utbytte er vedtatt, hvilket normalt skjer på tidspunkt for foretakets (avgivers) generalforsamling.

FINANSIELLE INSTRUMENTER

1. januar 2018 ble ny regnskapsstandard IFRS 9 iverksatt. Samtidig ble standarden implementert i regnskapet. Konsernet valgte å ikke benytte seg av tidlig tilpasning til IFRS 9, og dette medfører at alle sammenligningstall fra tidligere perioder er utarbeidet etter IAS 39. Standarden ble implementert retrospektivt. Sikringsbokføring var unntatt. Retrospektiv anvendelse innebar at Sparebanken Sør utarbeidet åpningsbalansen 1. januar 2018 som om de nye prinsippene alltid hadde vært anvendt.

Effekten av de nye prinsippene i åpningsbalansen for 2018, ble ført mot egenkapitalen.

Regnskapsprinsipper gjeldende før 1. januar 2018 er gjengitt i note 40.

Innregning og fraregning

Finansielle eiendeler og forpliktelser balanseføres når banken blir part i instrumentets kontraktsmessige bestemmelser.

En finansiell eiendel fraregnes når de kontraktsmessige rettene til kontantstrømmene fra den finansielle eiendelen utløper, eller banken overfører den finansielle eiendelen på en slik måte at risiko- og fortjenestepotensialet ved den finansielle eiendelen i det alt vesentlige blir overført.

En finansiell forpliktelse fraregnes når forpliktelsen er innfridd, kansellert eller utløpt. Når en eksisterende finansiell forpliktelse erstattes med en ny forpliktelse fra samme långiver hvor vilkårene er vesentlig endret, eller vilkårene på en eksisterende forpliktelse er vesentlig modifisert, fraregnes den opprinnelige forpliktelsen og en ny forpliktelse innregnes. Forskjellen i balanseført verdi innregnes i resultat.

Klassifisering og måling

Måling av den finansielle eiendelen bestemmes ved førstegangsinnregning av eiendelen.

IFRS 9 har i forhold til IAS 39 en mer prinsippbasert tilnærming, hva gjelder vurdering av om finansielle eiendeler skal måles til amortisert kost eller til virkelig verdi. Målekategoriene for finansielle eiendeler i IAS 39 (virkelig verdi over resultat, tilgjengelig for salg, holdt til forfall og amortisert kost) har blitt erstattet av følgende tre kategorier i IFRS 9:

- Virkelig verdi med verdiendringer over resultat.
- Virkelig verdi med verdiendringer over utvidet resultat (OCI – Other Comprehensive Income).
- Amortisert kost.

- Derivater øremerket som sikringsinstrumenter vurdert til virkelig verdi.

Klassifiseringen ved førstegangsinnregning er basert på om instrumentene holdes i en forretningsmodell både for å motta kontraktsmessige kontantstrømmer og for salg, og hvorvidt kontraktsfestede kontantstrømmer bare er betaling av rente og hovedstol på gitte datoer.

Finansielle instrumenter som holdes for å motta kontraktsmessige kontantstrømmer skal i utgangspunktet måles til amortisert kost.

Finansielle eiendeler som holdes både for å motta kontraktsmessige kontantstrømmer og for videresalg skal i utgangspunktet måles til virkelig verdi med verdiendringer over utvidet resultat (OCI).

Instrumenter med kontantstrømmer som ikke bare er betalinger av renter og hovedstol eller der formålet med eie av instrumentet ikke er å motta kontraktsfestede kontantstrømmer, skal måles til virkelig verdi med verdiendring over resultatet.

Prinsippene for finansielle forpliktelser er i hovedsak like, med noen unntak. Dette vedrører blant annet verdiendringer fra egen kredittrisiko, hvor forpliktelsen måles ved bruk av virkelig verdi-opsjon og føres over utvidet resultat (OCI).

Derivater som benyttes i forbindelse med sikringsbokføring måles etter prinsippene for sikringsbokføring. Se eget avsnitt.

Implementering av IFRS 9 i konsernet Sparebanken Sør pr 1.1.2018 gav en reduksjon i totale tapsnedskrivninger på 2 mill. kroner (7 mill. kroner i morbank). Implementeringen av IFRS 9 hadde en positiv effekt på konsernets ansvarlige kapital, og konsernet benyttet seg ikke av overgangsregelen for beregning av kapitaldekning. Egenkapitaleffekten fremkommer også av egenkapitaloppstillingen. Endring i klassifisering fremkommer av note 21 – Finansielle instrumenter etter kategori. Alle overgangseffekter ble presentert i note 38 i årsregnskapet for 2017

Konsernets finansielle eiendeler som ble målt til virkelig verdi under IAS 39, måles også til virkelig verdi under IFRS 9. Boliglånsporteføljen i morbank ble under IAS 39 målt til amortisert kost. Under IFRS 9 vurderes denne til virkelig verdi over OCI. For konsern måles boliglånsporteføljen likt under IAS 39 og IFRS 9, herunder til amortisert kost. Det er ingen endringer i klassifisering og måling av konsernets finansielle forpliktelser.

Virkelig verdi med verdiendring over resultat

Alle derivater skal måles til virkelig verdi med verdiendringer over resultatet, men derivater utpekt som sikringsinstrumenter skal bokføres i samsvar med prinsippene for sikringsbokføring.

Sparebanken Sør har ved overgangen til ny standard valgt å føre beholdning av rentebærende obligasjoner, sertifikater og aksjer til virkelig verdi med verdiendringer over resultatet. Dette er midler som styres, måles og rapporteres til ledelsen til virkelig verdi.

Fastrenteutlån kan innløses før forfall mot betaling for over- eller underkurser som oppstår som følge av bevegelser i markedsrenten. Sparebanken Sør sikrer renterisikoen for denne balanseposten gjennom derivater. Derivater skal alltid måles til virkelig verdi. Ettersom utviklingen i verdien av derivatene resultatføres, vil innregning av fastrentelån til amortisert kost føre til vesentlige svingninger i resultatet. Innregning til virkelig verdi over resultatet vil derved føre til en mer harmonisert sammenligning av derivatets resultat og verdiendring på fastrenteutlån.

Kategorien omfatter videre rente- og valutaswapper opprettet før 1.1.2018 som er benyttet som sikringsinstrumenter for virkelig verdisikring av obligasjoner utstedt med fast rente. Sikringsbokføring er videre omtalt i eget avsnitt nedenfor.

Virkelig verdi over utvidet resultat (OCI)

Utlån til personkunder med sikkerhet i bolig vil i morbanken bli klassifisert til virkelig verdi over utvidet resultat under IFRS 9. Dette kommer som en konsekvens av at utlånene på et senere tidspunkt kan selges til bankens heleide boligkredittforetak. Formålet er da ikke isolert til å motta kontraktsmessige kontantstrømmer, men også videresalg.

Kategorien omfatter videre rente- og valutaswapper benyttet som sikringsinstrumenter og som er inngått etter 1.1.2018. Her føres da verdiendringer som skyldes endringer i valutabasis over utvidet resultat (OCI). Sikringsbokføring er videre omtalt i eget avsnitt nedenfor.

Amortisert kost

Konsernet måler finansielle eiendeler til amortisert kost hvis følgende betingelser er oppfylt:

- Den finansielle eiendelen holdes i en forretningsmodell hvor formålet er å motta kontraktsfestede kontantstrømmer, og
- Kontraktsvilkårene for den finansielle eiendelen gir opphav til kontantstrømmer som utelukkende består av betaling av hovedstol og renter på gitte datoer.

Gjeldsinstrumenter hvor formålet kun er å holde instrumentet for å motta kontraktsmessige kontantstrømmer skal føres til amortisert kost. I konsernet er alle innlån og utlån med flytende rente klassifisert til amortisert kost.

I morbankens regnskap er det et unntak knyttet til utlån til personkunder med sikkerhet i bolig. Under IAS 39 ble slike lån klassifisert til amortisert kost, under IFRS 9 skal utlånene klassifiseres til virkelig verdi over utvidet resultat.

Derivater øremerket som sikringsinstrumenter vurdert til virkelig verdi

Rente- og valutaswapper som er benyttet som sikringsinstrumenter for virkelig verdisikring for obligasjoner utstedt med fastrente. Sikringsbokføring er videre omtalt i

eget avsnitt.

Etterfølgende måling

Måling til virkelig verdi med verdiendring over resultatet

Virkelig verdi er den pris som ville blitt oppnådd ved salg av en eiendel eller betalt for å overføre en forpliktelse i en velordnet transaksjon mellom markedsdeltakere på måletidspunktet.

Måling av finansielle instrumenter som omsettes i et aktivt marked

Finansielle instrumenter med omsetning i et aktivt marked verdsettes til observerte markedspriser.

Måling av finansielle instrumenter som ikke omsettes i et aktivt marked

For finansielle instrumenter, som ikke omsettes i et aktivt marked, fastsettes den virkelige verdien ved hjelp av en egnet verdsettelsesmetode. Verdsettelsesmetodene baserer seg på nylig inngåtte transaksjoner mellom uavhengige parter, referanse til instrumenter med tilnærmet samme innhold eller ved diskontering av kontantstrømmer. Verdsettelsene baserer seg så langt som mulig på eksternt observerte parameterverdier.

Virkelig verdi på rentebærende verdipapirer fastsettes på bakgrunn av etablerte markedsverdier rapportert fra ledende eksterne markedsaktører, eller ved at virkelig verdi kalkuleres på grunnlag av markedets aktuelle rentekurve og kredittspreadkurve til enhver tid.

Ved beregning av virkelig verdi på inngåtte renteswapper legges markedets på enhver tid aktuelle interbank rentekurve til grunn.

For aksjer som ikke er børsnoterte eller handles aktivt, bygger verdifastsettelsen i hovedsak på verdsettelse utført av andre. Dersom dette ikke er tilgjengelig, verdsettes aksjene eller andelene med utgangspunkt i tilgjengelig regnskapsinformasjon.

Fastrenteutlån omsettes ikke i et aktivt marked. Banken må derfor fastsette en markedsspread for å estimere en virkelig verdi på lånene pr. 31.12. For fastrenteutlån i privatmarkedet er snittpriser for de 10 beste lån, opplyst på www.finansportalen.no benyttet som markedsrenter.

Måling til virkelig verdi med verdiendring over utvidet resultatet

Utlån til personkunder med sikkerhet i bolig måles løpende til virkelig verdi og verdiendringen føres over utvidet resultat. Dette gjelder kun i morbanken.

Måling til amortisert kost

Etterfølgende måling av finansielle instrumenter målt til amortisert kost gjøres ved bruk av effektiv rentes metode og er gjenstand for tapsavsetninger. Gevinst og tap føres i resultat når eiendelen er fraregnet, modifisert eller nedskrevet.

Konsernets finansielle eiendeler til amortisert kost inkluderer kundefordringer og utlån til kunder med unntak av fastrentelån.

Amortisert kost er definert som balanseført verdi ved førstegangs balanseføring, med fradrag for mottatte/betalte renter og avdrag, med tillegg av påløpte effektive renter, justert for netto nedskrivning og netto bokført effekt av eventuell verdisikring.

Effektiv rentemetode er en metode som beregner amortisert kost og som periodiserer renteinntekter/kostnader til relevant periode. Renteinntekter inntektsføres etter effektiv rentes metode. Den effektive rentesatsen er den renten som ved neddiskontering av lånets kontantstrømmer over forventet løpetid, gir en verdi lik lånets amortiserte kost på etableringstidspunktet.

Derivater øremerket som sikringsinstrumenter vurdert til virkelig verdi

Rente- og valutaswapper måles til virkelig verdi i balansen. Verdiendringer føres over resultat med unntak av rente- og valutaswapper inngått fra og med 1.1.2018. Her vil verdiendringer som skyldes endringer i spredder, bli regnskapsført over utvidet resultat som en sikringseffekt.

Motregning

Finansielle eiendeler og forpliktelser motregnes og presenteres med et nettobeløp i balansen, kun i de tilfeller hvor selskapet har en juridisk håndhevbar rett til å motregne, samt har til hensikt å realisere eiendelen og gjøre opp forpliknelsen under ett.

Modifisering

Når de kontraktsregulerte kontantstrømmene fra en finansiell eiendel blir reforhandlet eller på annen måte endret, og reforhandlingen eller endringen ikke fører til fraregning av den finansielle eiendelen, beregnes den finansielle eiendelens brutto balanseførte verdi på nytt og en endringsgevinst eller et endringstap innregnes i resultatet.

Den finansielle eiendelens brutto balanseførte verdi beregnes på nytt som nåverdien av de reforhandlede eller endrede kontraktsregulerte kontantstrømmene, diskontert med den finansielle eiendelens opprinnelige effektive rente. Eventuelle påløpte kostnader eller honorarer justerer den endrede finansielle eiendelens balanseførte verdi og avskrives over den endrede finansielle eiendelens gjenværende levetid.

Nedskrivning av finansielle eiendeler

Det avsettes for forventet tap basert på relevant informasjon som er tilgjengelig på rapporteringstidspunktet, herunder historisk, gjeldende og fremtidig informasjon

Tapsnedskrivninger beregnes utfra sannsynlighet for mislighold (PD), tap gitt mislighold (LGD) og eksponering ved mislighold (EAD). Hovedregel er at tapsavsetning beregnes utfra forventet kredittap over de neste 12 måneder eller forventet kredittap over hele levetiden. Forventet kredittap over hele levetiden beregnes for eiendeler der kredittrisikoen har økt vesentlig siden første gangs innregning, med unntak av eiendeler som likevel vurderes å ha lav absolutt kredittrisiko på rapporteringstidspunktet. Dersom kredittrisikoen ikke har hatt vesentlig økning siden første gangs innregning vil tapsavsetning beregnes fra forventet kredittap over de neste 12 måneder.

I balansen reduseres nedskrivninger på utlån engasjementenes balanseførte verdi. I resultatregnskapet består posten tap på utlån av konstaterte tap, endringer i nedskrivninger, inntekt på lån og avsetninger på garantier og ubenyttede kreditter, samt inngang på tidligere konstaterte tap. Tap på utlån er basert på modellberegninger samt kvalitative vurdering av bankens utlåns- og garantiportefølje i henhold til IFRS 9

For ytterligere beskrivelse vises det til note 7.

Avsetninger for tap

Overgangen til IFRS 9 har endret konsernets regnskapsføring av tapsavsetning for finansielle eiendeler, ved å gå fra objektive bevis på at en tapshendelse har inntruffet i IAS 39 til en modell som er basert på forventet kredittap (ECL). IFRS 9 krever at konsernet innregner en avsetning for forventede kredittap for alle gjeldsinstrumenter som ikke er holdt til virkelig verdi over resultatet.

Modellen for nedskrivninger etter IFRS 9 er beskrevet i note 7.

Verdireduksjon på utlån som følger av kvalitative vurderinger

Nedskrivning for tap basert på kvalitative vurderinger foretas når det foreligger objektive indikasjoner for at et utlån har verdifall som følge av kredittap. En nedskrivning blir reversert når tapet er redusert og objektivt kan knyttes til en hendelse inntruffet etter nedskrivningstidspunktet. Alle utlån som anses som vesentlige blir vurdert for å se om det foreligger objektive indikasjoner på svekket kredittverdighet, og om den objektive indikasjonen med stor sannsynlighet vil medføre redusert fremtidig kontantstrøm til betjening av engasjementet. Objektive indikasjoner vil kunne være mislighold, konkurser, gjeldsordning, illikviditet eller andre vesentlige finansielle problemer.

Konsernet vurderer en finansiell eiendel som misligholdt hvis kontraktsfestede betalinger er overtrukket med mer enn 1 000 kroner i mer enn 90 dager.

Verdireduksjon på utlån, garantier og ubenyttede kreditter som følger av modellberegninger

Utlån som ikke har vært gjenstand for kvalitative nedskrivninger inngår i beregningsgrunnlaget for modellbaserte nedskrivninger. Tilsvarende gjelder også for garantier og ubenyttede kreditter.

Modellen for nedskrivninger av finansielle eiendeler etter IFRS 9 gjelder for finansielle eiendeler som måles til amortisert kost og finansielle eiendeler som måles til virkelig verdi over utvidet resultat. Den nye standarden innebærer krav om tapsavsetninger også på nye utlån, ved at det skal gjøres en nedskrivning for forventet kreditttap som følge av forventet mislighold de nærmeste 12 månedene. Modellen beregner forventet tap for alle kunder på kontonivå. Modellen inkluderer også lånetilsagn, garantier og ubenyttede rammer på kreditter. For utlån hvor kredittrisikoen har økt vesentlig etter førstegangsinnregning, skal det foretas nedskrivning for forventet kreditttap over utlånenes løpetid

Konstaterte tap

Når det er overveiende sannsynlig at tap er endelige, bokføres disse som konstaterte tap. Noen konstaterte tap vil være dekket gjennom tidligere foretatte individuelle tapsnedskrivninger, og konstateringen vil da føres mot tidligere avsetning. Konstaterte tap uten dekning i individuell tapsnedskrivning, samt over- eller underdekning i forhold til tidligere tapsnedskrivninger, resultatføres.

Presentasjon i balanse og resultatregnskap

Utlån

Utlån balanseføres enten som utlån og fordringer på kredittinstitusjoner eller som netto utlån til kunder. Renter inngår i resultatregnskapet under renteinntekter fra eiendeler vurdert til amortisert kost. Verdiendringer, som skyldes nedskrivninger, føres i resultatet under tap på utlån, garantier og ubenyttede kreditter.

Verdiendringer på fastrenteutlån, som er målt til virkelig verdi, inngår i resultatet under netto inntekter fra finansielle instrumenter. Renter inngår i resultatregnskapet under renteinntekter fra eiendeler vurdert til virkelig verdi.

Verdiendringer på utlån til personkunder med sikkerhet i bolig (morbank), fremkommer under utvidet resultat.

Obligasjoner og sertifikater

I balanseposten inngår konsernets sertifikat og obligasjonsbeholdning. Renter inngår i resultatregnskapet under renteinntekter fra eiendeler vurdert til virkelig verdi. Alle verdiendringer føres i resultatregnskapet under netto inntekter fra finansielle instrumenter.

Aksjer

I balanseposten inngår konsernets aksjer som føres til virkelig verdi. Alle verdiendringene føres i resultatregnskapet under netto inntekter fra finansielle instrumenter.

Finansielle derivater (eiendeler og gjeld)

I balanseposten inngår finansielle derivater. Verdiendringer knyttet til derivatene føres i resultatregnskapet under netto inntekter fra finansielle instrumenter.

Gjeld til kredittinstitusjoner og innskudd fra kunder

I balanseposten inngår forpliktelser til kredittinstitusjoner og kunder. Renter inngår i resultatregnskapet under rentekostnader.

Gjeld stiftet ved utstedelse av verdipapirer

I balanseposten inngår utstedte verdipapirgjeld. Renter inngår i resultatregnskapet under rentekostnader. Ved førtidig innfrielse eller tilbakekjøp av utstedte obligasjoner føres evt. gevinst og tap under netto verdiendringer fra finansielle instrumenter.

Ansvarlig lånekapital

I balanseposten inngår utstedte ansvarlige lån. Renter inngår i resultatregnskapet under rentekostnader.

SIKRINGSBOKFØRING

Sparebanken Sør benytter sikringsbokføring når det gjelder bankens funding til fastrentevilkår, samt funding i utenlandsk valuta. Sikringen dekker renterisikoen og valutarisikoen i obligasjonene.

Bankens kriterier for å klassifisere et derivat som et sikringsinstrument er:

- Sikringen er forventet å være svært effektiv ved at den motvirker endringer i virkelig verdi til obligasjonen som utstedes.
- Det må være et økonomisk forhold mellom sikringsinstrumentet og det sikrede elementet, og effekten av kredittrisiko må ikke dominere verdiendringer i sikringsforholdet.
- Effektiviteten til sikringen kan måles pålitelig.
- Det er etablert tilfredsstillende dokumentasjon ved inngåelse av sikringen som blant annet viser at sikringen er effektiv og forventes å være effektiv hele løpetiden.

Sparebanken Sør benytter virkelig verdi-sikring. Sikringen måles og dokumenteres hvert kvartal for å påse at sikringen er effektiv. Som metode for å måle effektiviteten av sikringen, benyttes dollar-offset metode. Når sikringen er etablert og effektiv, vil rente- og valutaswapper balanseføres til virkelig verdi og resultatføres under netto inntekter fra finansielle instrumenter.

Sikringsobjektet balanseføres til amortisert kost. Endring i virkelig verdi knyttet til den sikrede risikoen regnskapsføres som et tillegg eller fradrag i balanseført verdi av obligasjonsgjelden og resultatføres under netto inntekter fra finansielle instrumenter.

IFRS 9 forenklet kravene til sikringsbokføring ved å knytte sikringseffektiviteten tettere sammen med risikostyringsaktiviteter, og gir dermed større mulighet for vurdering. Kravet om en sikringseffektivitet på 80-125 prosent er fjernet og er erstattet av mer kvalitative krav.

I henhold til IFRS 9 er en prospektiv (fremtidsrettet) effektivitetstest tilstrekkelig, mens sikringseffektivitet i henhold til IAS 39 måtte betraktes både retrospektivt og prospektivt.

Ineffektivitet i sikringen, definert som forskjellen mellom verdireguleringen av sikringsinstrumenter og verdijustering av sikringsobjektet, innregnes i resultatregnskapet etter hvert som det oppstår. Unntaket er den delen av verdireguleringen som skyldes en endring i basisspread knyttet til sikringsinstrumentene.

For rente- og valutaswapper opprettet fra og med 1.1.2018 vil verdiendringer som skyldes endringer i spreader, bli regnskapsført over utvidet resultat som en sikringseffekt. Rente- og valutaswapper opprettet frem til 1.1.2018 vil bokføres til virkelig verdi over resultat til disse forfaller.

Dersom det skulle inntreffe forhold som gjør at sikringen opphører, vil banken/konsernet amortisere verdiendringen knyttet til sikringsobjektet over gjenværende løpetid. Tilhørende sikringsinstrument vil fortsatt være pliktig til virkelig verdi med verdiendringer over resultat.

REGNSKAPSFØRING AV VALUTAKURSEFFEKTER

Inntekter og kostnader i valuta er omregnet til norske kroner etter kursene på transaksjonstidspunktet.

Balanseposter i valuta er sikret ved tilsvarende poster på motsatt side i balansen eller ved gjennomføring av sikringshandler. Valutaderivater (valutaterminer) handlet mot kunder avdekkes på tilsvarende måte mot annen ekstern motpart. Eiendeler og gjeld i fremmed valuta er omregnet til norske kroner etter bankenes midtkurser på balansedagen. Alle verdiendringer føres i resultatregnskapet under netto verdiendringer fra andre finansielle instrumenter.

VARIGE DRIFTSMIDLER

Varige driftsmidler føres i balansen til anskaffelseskost fratrukket akkumulerte av- og nedskrivninger. Ordinære avskrivninger er beregnet lineært over driftsmidlenes forventede økonomiske levetid. Det foretas årlig en revurdering av resterende levetid og restverdier for hvert driftsmiddel.

Ved hvert rapporteringstidspunkt blir det vurdert om det foreligger indikasjoner på verdifall. Dersom det er indikasjoner på verdifall på en eiendel, innhenter banken takster eller beregner eiendelens bruksverdi. Eiendelen nedskrives til høyeste verdi av virkelig verdi og bruksverdi. Grunnlaget for tidligere nedskrivninger vurderes samtidig.

Det er foretatt dekomponering av fast eiendom ved at det er beregnet verdi av tomt, tekniske installasjoner og bygning. Tomter avskrives ikke. Bygninger og tekniske anlegg avskrives over antatt levetid uten utrangeringsverdi. Påkostninger og periodisk vedlikehold avskrives over antatt levetid.

PENSJONSKOSTNADER OG - FORPLIKTELSER

Ytelsesbasert ordning

I tråd med IAS 19 er både forpliktelser knyttet til kollektive ordninger i livsforsikringsselskap og usikrede forpliktelser inntatt i regnskapet i samsvar med beregninger utført av ekstern aktuar. Årets netto pensjonskostnad består av nåverdien av årets pensjonsopptjening og rentekostnad på pensjonsmidlene. Netto pensjonskostnad inngår i posten personalkostnader. Endringer i estimatavvik regnskapsføres over utvidet resultatregnskap (OCI) og planendringer blir resultatført løpende som personalkostnad. De kollektive ytelsesordningene i livsforsikringsselskap er lukket. I 2016 ble ordningen avvirket ved overgang til innskuddspensjon.

Innskuddsbasert ordning

Ordningen innebærer at banken ikke gir løfte om en fremtidig pensjon. Banken betaler et årlig innskudd til de ansattes pensjonssparing. Innbetalinger til ordningen blir kostnadsført direkte.

INNTEKTSSKATT

Inntektsskatt periodiseres som en kostnad uavhengig av betalingstidspunktet. Skattekostnaden reflekterer således årets og fremtidig betalbar skatt som følge av årets aktivitet. Inntektsskatt, som ventes utlignet på årets resultat, inngår i årets skattekostnad og benevnes betalbar skatt. Utsatt skatt beregnes på bakgrunn av forskjeller mellom rapporterte skattemessige og regnskapsmessige resultater som vil utlignes i fremtiden. Skatteøkende og skattereduserende midlertidige forskjeller innenfor samme tidsintervall utlignes mot hverandre.

Eventuell netto utsatt skattefordel føres opp som en eiendel i balansen når det er sannsynlig at de skattereduserende forskjellene vil kunne realiseres. Likeledes vil selskapet redusere eiendel ved utsatt skatt i den grad selskapet ikke lenger anser det som sannsynlig at det kan nyttiggjøre seg av den utsatte skattefordelen.

Formueskatt er beregnet og inngår i andre driftskostnader i resultatregnskapet og i betalbar skatt i balansen.

EGENKAPITAL

Sparebanken Sør har utstedte egenkapitalbevis på Oslo Børs. Egenkapitalen er splittet opp i egenkapitalbevis, overkursfond, utjevningsfond, sparebankens fond (grunnfondet), gavefond og annen egenkapital.

For å beregne egenkapitalbrøken skal egenkapitalbevis, overkursfond og utjevningfond divideres på sum egenkapital fratrukket annen egenkapital og hybridkapital.

Gavefondet er en del av egenkapitalen. Når gaver innvilges i bankens gavekomité belastes bankens gavefond og det føres opp som en forpliktelse i balansen.

Foreslått utdeling av utbytte presenteres som annen egenkapital inntil endelig vedtak av utdelingen har funnet sted. Utdeling presenteres deretter som avsatt utbytte inntil utbetaling har funnet sted.

LEIEAVTALER

Konsernet som leietaker

Leieavtaler hvor det vesentlige av risiko og avkastning som er forbundet med at eierskap av eiendelen ikke er overført, klassifiseres som operasjonelle leieavtaler. Leiebetalinger klassifiseres som driftskostnad og resultatføres lineært over levetid. Sparebanken Sør har ikke inngått finansielle leieavtaler.

Konsernet som utleier

Konsernet presenterer eiendeler som er utleid som anleggsmidler i balansen. Leieinntekten inntektsføres lineært over leieperioden. Direkte kostnader pådratt for å etablere den operasjonelle leieavtalen er tillagt den utleide eiendelens balanseførte verdi, og blir kostnadsført i leieperioden på samme grunnlag som leieinntekten

SEGMENTER / SEGMENTREGNSKAP

Segmentrapporteringen er inndelt i forhold til hvordan ulike virksomhetsområder rapporteres og følges opp internt av ledelsen og styret.

Sparebanken Sør har to driftssegmenter;

- PM – Personmarked, inkludert lån overført til Sparebanken Sør Boligkreditt AS.
- BM - Bedriftsmarked, inkludert lån overført til Sparebanken Sør Boligkreditt AS.

Bankens stabsavdelinger, herunder kapitalmarked, og eiendomsmegling er ikke et separat rapporterbart segment og kommer inn under posten ufordelt.

KONTANTSTRØMOPPSTILLING

Kontantstrømoppstillingen viser innbetalinger og utbetalinger av kontanter og kontantekvivalenter gjennom året. Kontanter og kontantekvivalenter er definert som kontanter og fordringer på sentralbanker

HYBRIDKAPITAL

Hybridkapital (fondsobligasjoner) er en obligasjon med avtalt rente. Hybridkapitalen er evigvarende og banken har en ensidig rett til å unnlate å betale renter til investorene under gitte vilkår. Hybridkapital tilfredsstiller ikke definisjonen av finansiell forpliktelse i henhold til IAS 32 og er klassifisert som egenkapital. Renter blir ikke presentert som en rentekostnad i resultatet, men som en reduksjon i annen egenkapital.

ENDRINGER I REGNSKAPSPRINSIPPER OG NOTEOPPLYSNINGER

Banken har tatt i bruk følgende standarder og endringer i standarder med effekt fra 1. januar 2018.

IFRS 9 Finansielle instrumenter

IFRS 9 Finansielle Instrumenter erstattet IAS 39 Finansielle Instrumenter: Innregning og måling og ble gjeldende fra 1. januar 2018. IFRS 9 omhandler innregning, klassifisering og måling, tapsavsetning, fraregning og sikringsbokføring.

Konsernet har implementert IFRS 9 retrospektivt, med unntak av sikringsbokføring, som konsernet har implementert prospektivt fra dato for overgang til IFRS 9.

Konsernet har ikke utarbeidet sammenligningstall for perioden som startet 1. januar 2017. Se eget avsnitt om finansielle instrumenter for beskrivelse av prinsipper, note 7 for kvalitative modellbeskrivelser.

IFRS 15 Inntekter fra kundekontrakter

Standarden hadde regnskapsmessig virkning fra 1. januar 2018 og erstatter tidligere IAS 18 driftsinntekter med tilhørende tolkninger. Kjerneprinsippet i IFRS 15 er at inntekter innregnes for å reflektere overføringen av avtalte varer eller tjenester til kunder, og da til et beløp som gjenspeiler vederlaget selskapet forventer å ha rett til i bytte for disse varene eller tjenestene. Standarden gjelder med noen få unntak, alle inntektsbringende kontrakter med kunder og inneholder en modell for innregning og måling av salg av enkelte ikke-finansielle eiendeler (f. eks. salg av eiendom, anlegg og utstyr).

IFRS 15 krever at virksomheter bruker skjønn, og tar hensyn til alle relevante fakta og omstendigheter når kundekontraktene vurderes i de ulike stegene i modellen. Standarden spesifiserer også regnskapsføringen knyttet til de marginale utgiftene knyttet til oppnåelse av en kontrakt og de utgiftene som foretaket pådrar seg for å oppfylle denne kontrakten. I tillegg krever standarden omfattende noteopplysninger.

Sparebanken Sør påvirkes i liten grad av implementeringen av IFRS 15 og det er ikke foretatt tilpasninger i regnskapet for regnskapsåret 2018, dette som følger av stor grad av finansielle eiendeler i balanse og resultat som behandles etter IFRS 9. Endringer ansees som uvesentlige for selskaps- og konsernselskapet.

VEDTATTE, IKKE IKRAFTTRÅDTE STANDARDER OG FORTOLKNINGER

Følgende nye standarder og fortolkninger til eksisterende standarder er offentliggjort og vil være obligatoriske for selskaps- og konsernregnskap i fremtidige regnskapsperioder, men uten at ledelsen har valgt tidlig anvendelse:

IFRS 16 Leieavtaler

IFRS 16 Leieavtaler erstatter eksisterende standard for leieavtaler, IAS 17 Leieavtaler fra og med 1. januar 2019. IFRS 16 angir prinsipper for innregning, måling, presentasjon og opplysninger om leieavtaler for begge parter i en leieavtale, dvs. kunden (leietager) og tilbyder (utleier).

I note 38 fremgår en mer utfyllende redegjørelse om prinsipper, vurderinger og effekter mht implementering av IFRS 16 fra 01.01.2019.

I tillegg til ovennevnte nye standarder og fortolkninger er det også endringer i andre standarder som vil kunne påvirke konsernets fremtidige rapportering. Effekten av endringene i disse standardene er av ledelsen vurdert å ha liten betydning for selskaps- og konsernregnskapet.

Endring i IFRS 9 - Prepayment Features with Negative Compensation

Endringene i IFRS 9 tillater selskaper å måle spesifikke finansielle eiendeler med førtidig innfrielse med såkalt negativ kompensasjon til amortisert kost eller til virkelig verdi over utvidet resultat dersom en spesifikk betingelse er oppfylt – dette i stedet for til virkelig verdi over resultatet.

Endringene bør implementeres retrospektivt og trer i kraft 1. januar 2019, med mulighet for tidlig implementering. Konsernet vil ikke benytte seg av tidlig implementering.

Det forventes at endringene vil ha liten betydning for selskaps og konsernregnskapet.

NOTE 2 – SKJØNNSMESSIGE VURDERINGER, ESTIMATER OG FORUTSETNINGER

Utarbeidelse av konsernregnskapet medfører at ledelsen gjør estimater og skjønnsmessige vurderinger. Områder som i stor grad inneholder slike skjønnsmessige estimater, har høy grad av kompleksitet og hvor forutsetninger og estimater er vesentlige for morbank- og konsernregnskapet, er presentert under.

Generelt

Ved anvendelse av konsernets regnskapsprinsipper har bankens ledelse på enkelte områder utøvd skjønn og lagt til grunn antagelser om fremtidige hendelser som grunnlag for regnskapsføringen. Det vil naturlig nok være en iboende usikkerhet knyttet til regnskapsposter som bygger på bruk av skjønn og forutsetninger om fremtidige hendelser. Ved utøvelse av skjønn og fastsettelse av forutsetninger om fremtidige hendelser, vil ledelsen benytte tilgjengelig informasjon på balansedagen, historisk erfaring med lignende vurderinger, samt markedets og tredjeparters vurdering av de aktuelle forholdene. Selv om ledelsen legger til grunn sitt beste skjønn og bygger på de beste estimater som er tilgjengelig, må man påregne at faktiske utfall i enkelte tilfeller kan avvike vesentlig fra det som legges til grunn for regnskapsføringen. Estimater, antakelser og forutsetninger som representerer en betydelig risiko for vesentlige endringer i balanseført verdi på eiendeler og gjeld i løpet av neste regnskapsår, drøftes nedenfor.

Nedskrivninger på utlån

Vurdering av nedskrivninger der det foreligger objektive bevis på verdifall vil alltid baseres på en betydelig grad av skjønn. Prediksjoner basert på historisk informasjon kan vise seg å bli feil fordi man aldri kan vite med sikkerhet hvilken relevans historiske data har som beslutningsgrunnlag. Når sikkerhetsverdier er knyttet til spesielle objekter eller bransjer som er i krise, vil sikkerhetene måtte realiseres i lite likvide markeder, og vurdering av sikkerhetsverdier vil i slike situasjoner være beheftet med betydelig usikkerhet.

Konsernet har fra 1.1.2018 innført modellbasert tap i hht ny standard IFRS 9 Finansielle instrumenter som erstattet tidligere standard IAS 39 Finansielle instrumenter – innregning og måling. Dette har medført at man beregner tap på utlån der det ikke foreligger objektive bevis på tap etter en samlet modell. Se note 7 for beskrivelser av modell. Modellen inneholder data for makroforhold og ved endringer i konjunkturer eller makroforhold må aktuelle parametere endres tilsvarende. Tidspunkt og hvilke parameter som skal oppdateres avhenger til dels av skjønnsmessige vurderinger og kan variere mellom de ulike bankene.

Virkelig verdi av finansielle instrumenter

Virkelig verdi av finansielle instrumenter er til dels beregnet basert på forutsetninger som ikke er observerbare i markedet. Dette gjelder særlig ved fastsettelse av relevant påslag for kredittrisiko, ved virkelig verdi-fastsettelse for fastrentepapirer i form av innlån, utlån og verdipapirer utstedt av andre. Ledelsen har i slike tilfeller basert sine vurderinger på den informasjon som er tilgjengelig i markedet kombinert med et beste skjønn. Slik informasjon vil blant annet være kredittvurderinger gjennomført av ledende markedsaktører.

NOTE 3 – RISIKOSTYRING

Sparebanken Sør skal maksimere sin langsiktige verdiskaping, og med dette mål er det en forutsetning at risiko er undergitt en aktiv og tilfredsstillende styring. En del av konsernets forretningsstrategi er å holde en lav til moderat risikoprofil for hele virksomheten. Å ta risiko er et grunnleggende trekk ved bankvirksomhet, og risikostyring er dermed et sentralt område i så vel daglig drift som i styrets løpende arbeid. Det vises forøvrig til bankens Pilar 3 dokument som er tilgjengelig på bankens hjemmesider.

ORGANISERING

Styret

Styret har det overordnede ansvar for bankens totale risikostyring, og skal påse at banken har hensiktsmessige systemer for risikostyring og internkontroll. Styret fastsetter risikostrategier, rammeverk for risikoappetitt, risikoprofil og risikotoleranse. Styret fastsetter også strategi og retningslinjer for kapitalplan og sammensetning av kapitalen og godkjenner prosessen for å sikre tilstrekkelig kapitalnivå til enhver tid ICAAP (Internal Capital Adequacy Assessment Process).

Revisjonsutvalg og risikoutvalg

Styret har oppnevnt et eget revisjonsutvalg og et eget risikoutvalg som underutvalg av styret. Formålet er å foreta mer grundige vurderinger av relevante saksområder, herunder styrke arbeidet med overvåking av risiko samt finansiell rapportering og internkontroll.

Bankens ledelse

Administrerende direktør og øvrig ledelse har ansvaret for å implementere risikostyring og internkontroll. Saker som vedrører endringer eller implementering av ny policy og strategier i konsernet, skal alltid fremlegges ledergruppen for diskusjon og beslutning. Ledelsen vurderer risikosituasjonen kontinuerlig, og minst en gang årlig behandles den totale risikosituasjon og det tilhørende kapitalbehovet (ICAAP). Denne vurderingen legges deretter frem for styret.

Administrerende direktør har delegert oppgaver i henhold til det formelle ansvar for intern kontroll og risikostyring. Ansvaret for gjennomføring av den årlige vurderingen av risikosituasjonen og kapitalbehovet er delegert til divisjon Risikostyring. Denne analysen skal være samordnet og integrert med øvrig planleggings- og strategiarbeid i banken. Det er videre delegert kontrolloppgaver til de enkelte linjeansvarlige innenfor rammer og vedtatte prinsipper, instruksjer og fullmakter.

Risikostyring dekker hele konsernet og utfører ikke aktiviteter som det er intensjon om at kontrollfunksjonen skal overvåke. Avdelingen skal identifisere, måle, vurdere og rapportere bankens totalrisiko, samt ha ansvar for compliance.

Internrevisor

Banken har ansatt internrevisorer. Dette er en overvåkingsfunksjon som uavhengig av administrasjonen for øvrig, foretar risikovurderinger, kontroller og undersøkelser av bankens internkontroll og styringsprosesser for å vurdere om de virker hensiktsmessig og betryggende.

Risikostyringsprosessen

Det foreligger forsvarlige og hensiktsmessige strategier og prosesser for risikostyring og vurdering av kapitalbehov og hvordan dette kan opprettholdes. Samlebetegnelsen for dette er ICAAP.

RISIKOKATEGORIER

Alle risikoer styres gjennom et rammeverk for risikoappetitt. Det finnes mål for de ulike risikoparametre. Sparebanken Sør opererer med følgende risikokategorier:

Kredittrisiko

Kredittrisiko er risiko for tap som skyldes at konsernets motparter eller kunder ikke har evne eller vilje til å oppfylle sine betalingsforpliktelser overfor konsernet Sparebanken Sør. Kredittrisiko vedrører alle fordringer på motparter/kunder. I et låneforhold består kredittrisikoen i at låntaker ikke oppfyller låneavtalen, og at etablerte sikkerheter ikke dekker engasjementet.

Kredittrisiko er konsernets største risiko, og den risiko som krever mest kapital. Bankens målsetting er at kredittrisikoeksponering skal være lav til moderat. Styret vedtar konsernets kredittstrategi og kredittpolitikk, og kredittrisiko styres etter fastsatte toleranserammer og mål knyttet til risikoprofil og eksponering på porteføljenivå.

Styret, ledelsen og kontrollorganer mottar jevnlig rapportering av kredittrisiko. Sentralt i denne sammenhengen er utviklingen i utlån fordelt på ulike risikoklasser og bevegelse mellom klassene.

Oppgjørsrisiko

Oppgjørsrisiko er en form for kredittrisiko ved at kontraktsmotpart ikke oppfyller sine forpliktelser med hensyn til oppgjør i form av kontanter eller verdipapirer etter at banken har gitt beskjed om betaling eller overførsel av et verdipapir eller sikkerhet. Oppgjørsrisiko som konsernet er eksponert mot vurderes som lav.

Motpartsrisiko

Motpartsrisiko er risiko for at bankens samarbeidspartnere på finansområdet ikke kan oppfylle sine forpliktelser i henhold til avtale med banken.

Det inngås derivatkontrakter i forbindelse med avdekking av risiko som oppstår i bankens ordinære virksomhet ved finansiering til fast rente og i annen valuta enn NOK, samt ved utlån til kunder til fast rente og i valuta og ved derivathandel mot kunder. Derivatkontraktene skal etableres mot velrenomerte motparter med god rating og skal være regulert av et underliggende ISDA avtaleverk. Derivatkontrakt skal fordeles mot ulike motparter for å unngå motparts-konsentrasjon.

Banken forholder seg til regelverket for derivathandel under EMIR (European Market Infrastructure Regulation) vedrørende oppgjør, bekreftelser, dokumentasjon og myndighetsrapportering.

Bankens motpartsrisiko reguleres ved etablering av avtaler om sikkerhetsstillelse (Collateral Support Annex) mellom partene. Under CSA oppgjøret avstemmes derivatverdiene med derivatmotparten og oppgjør av collateral finner sted. Ved inngåelse av avtale om collateral oppgjør for verdiendringer i derivater, oppnås at banken opprettholder en lavest mulig motpartsrisiko. Bankens vil tilrettelegge for implementering av derivatclearing i løpet av 2019.

Konsentrasjonsrisiko

Konsentrasjonsrisiko er kredittrisiko i form av risiko for tap pga. stor samlet eksponering på en enkelt motpart eller tilknyttede grupper av motparter (store engasjementer), motparter med virksomhet innen samme bransje (næringskonsentrasjon) eller geografiske område (geografisk konsentrasjon).

Banken skal ha en moderat samlet konsentrasjonsrisiko. Mottaksrisikoen som følge av debitor-konsentrasjon er etter bankens oppfatning til stede, men representerer ikke en vesentlig risiko for konsernet. Dette er en følge av lav kredittrisiko-eksponering når man tar hensyn til kvaliteten på sikkerhetene. Et tilsvarende resonnement kan gjøres i forhold til konsentrasjon på leietakersiden.

Den største konsentrasjonsrisiko for Sparebanken Sør er knyttet til «Eiendomsdrift». Dermed vil denne del av porteføljen være eksponert mot risikofaktorer som påvirker eiendomsselskaper spesifikt. Disse risikofaktorene er først og fremst arealledighet, leiepriser og rentenivå. Sistnevnte er en generell makrovariabel, men eiendomsselskaper er tyngre eksponert mot rentenivået enn mange andre bransjer som følge av høy låneandel, og fordi eiendom er en eiendel med lang levetid.

På enkeltengasjementsnivå vil det være store variasjoner i forhold til følsomhet mot disse faktorene, og hvordan engasjementet dermed bidrar til porteføljens konsentrasjonsrisiko. Dette avhenger bl.a. av leieforhold, eiendommenes beliggenhet og type bygg. I tillegg vil debtors finansielle situasjon ha stor betydning.

Banken har avsatt ekstra kapital under ICAAP for å dekke opp for konsentrasjonsrisiko.

Likviditetsrisiko

Likviditetsrisiko defineres som risikoen for at konsernet ikke er i stand til å innfri sine forpliktelser, eller ikke evner å finansiere sine eiendeler, samt at finansiering ikke kan oppnås uten at det oppstår vesentlige ekstraomkostninger, i form av prisfall på eiendeler som må realiseres, eller i form av finansiering til et kostnadsnivå utover det normale. Likviditetsrisiko omfatter også risikoen for at finansielle markeder som banken ønsker å benytte, ikke fungerer.

Sparebanken Sør skal ha en moderat til lav likviditetsrisiko. Likviditetsrisikoen skal være på nivå med sammenlignbare banker, men skal avstemmes mot bankens risikoprofil totalt sett og styrevedtatte krav til kapitaldekning. Risikoprofilen skal være tilpasset den aktuelle markedssituasjonen og utsiktene fremover.

Overvåkingen skjer ved kontroll av eksponering i forhold til vedtatte rammer og kontroll av kvalitative krav.

Markedsrisiko

Markedsrisiko omfatter risiko knyttet til resultatvariasjoner på usikrede rente-, valuta- og egenkapitaltransaksjoner som følge av endringer i rente- og valutakursnivå samt ved variasjon i aksjekurser, og kan inndeles i renterisiko, valutarisiko, aksjerisiko og kredittspreadsrisiko. Sparebanken Sør skal ha en lav markedsrisiko

Renterisiko

Renterisiko er risiko for det økonomiske tap som oppstår ved endringer i rentenivået hvis rentebindingstiden for bankens forpliktelser og fordringer på og utenfor balansen, ikke er sammenfallende.

Renterisikorammen er fastsatt som en øvre ramme for hvor stort tapet på uavdekkede renteposisjoner kan være ved skift og vridninger i rentekurven.

Valutarisiko

Valutarisiko er risiko for det økonomiske tap som oppstår ved ufordelaktig endring i verdien på aktiva- og passivaposter (på og utenfor balansen) målt i basisvaluta (NOK) som følge av endring i valutakurser. Eksponering måles som størrelsen på tapspotensialet i et stress-scenario hvor valutakursene endrer seg med 10 %, og valutarisiko reguleres av rammer for maksimal aggregert valutaposisjon. Det er fastsatt rammer for eksponering i enkeltvalutaer.

Kursrisiko (aksjerisiko)

Kursrisiko (aksjerisiko) består av markedsrisiko knyttet til posisjoner i egenkapitalinstrumenter, inkludert derivater med egenkapitalinstrumenter som underliggende. Eksponering måles som størrelsen på tapspotensialet hvor markedsverdien av aksjene faller med 30 %, og kursrisiko reguleres av rammer for maksimal aggregert posisjon i en aksjeportefølje.

Kredittspreadsrisiko

Kredittspreadsrisiko defineres som risiko for endringer i markedsverdien på et rentebærende verdipapir som følge av en generell endring i kredittmargin. En generell økning i kredittmarginer vil medføre en verdireduksjon på en portefølje av rentebærende verdipapirer. Endringer i kredittmargin er en konsekvens av endringer i investors krav til risikopåslag for skift i forventet kredittrisiko og/eller endringer i andre markedsforhold. Bankens kredittspreads eksponering er i hovedsak knyttet til likviditetsporteføljen.

Forretningsrisiko

Forretningsrisiko defineres som risiko for uventede inntekts- og kostnadssvingninger som følge av endringer i eksterne forhold som konjunktursvingninger, konkurransesituasjon, kundeadfærd, manglende forretningsmessig utvikling, samt reguleringer fra offentlige myndigheter, dvs. andre forhold enn kredittrisiko, markedsrisiko og operasjonell risiko. Risikoen omfatter også omdømme- eller renommérisiko som er risikoen knyttet til økte tap, reduserte inntekter og /eller økte kostnader som en følge av at bankens renommé har blitt skadet.

Strategisk risiko

Strategisk risiko er definert som interne forhold hvor den strategiske risiko knytter seg til de strategier, planer og endringer som banken har eller legger opp til.

Operasjonell risiko

Den operasjonelle risikoen for konsernet er risikoen for økonomisk tap som følge av utilstrekkelige eller sviktende interne prosesser eller systemer, menneskelige feil, eller eksterne hendelser. Operasjonell risiko inkluderer mislighetsrisiko. Eksempler på operasjonelle risikoforhold kan være flere typer uønskede handlinger og hendelser, som blant annet hvitvasking, korrupsjon, underslag, innsidehandling, bedrageri, ran, trusler mot ansatte, fullmaktsbrudd og brudd på vedtatte rutiner, svikt i IT-systemer med mer.

Overvåking av operasjonell risiko skjer ved jevnlig kvalitative vurderinger. Det beregnes kapitalbehov for operasjonell risiko i henhold til basismetoden, og det vurderes i ICAAP om disse kapitalberegningene er tilstrekkelige. Det vurderes at konsernet har en lav operasjonell risiko.

SIKRINGSINSTRUMENTER

Konsernet benytter følgende sikringsinstrumenter:

- Rentebytteavtaler (renteswapper) - avtaler om å bytte rentebetingelser for et bestemt nominelt beløp over et bestemt antall perioder.
- Valutaterminer - avtale om kjøp eller salg av fremmed valuta med oppgjør på et bestemt fremtidig tidspunkt.
- Rente- og valutabytteavtaler (cross-currency interest rate swap) - avtaler om å bytte både rente- og valutabetingelser.

Formålet med bruk av rente- og valutainstrumenter er å avdekke bankens rente- og valutaeksponering.

NOTE 4 – KAPITALDEKNING

Sparebanken Sør har en målsetting om å maksimere sin langsiktige verdiskaping. Konsernet har også en målsetting om at risikoprofilen skal være moderat til lav. Dette innebærer at god risiko- og kapitalstyring er et sentralt strategisk element.

Sparebanken Sør har etablert en strategi og prosess for risikomåling, -styring og -kontroll som gir oversikt over de risikoer banken er eksponert for. Dette gir dermed grunnlag for vurdering og beregning av bankens total kapitalbehov, og hvordan dette kan opprettholdes for å dekke de aktuelle risikoer på en tilstrekkelig måte. Prosessen betegnes som ICAAP (Internal Capital Adequacy Assessment Process). Vurderingen av kapitalbehovet inkluderer størrelse, sammensetning og fordeling av den ansvarlige kapitalen tilpasset nivået på de risikoer som banken er eller kan bli utsatt for, med bakgrunn i gjennomførte stresstester som viser hvilke endringer i makrovariabler som kan påføre banken større tap.

Styret fastsetter kapitalplan som skal sikre at banken til enhver tid har en kapitaldekning som ivaretar myndighetskrav og omgivelsenes forventninger. For å ha stor handlefrihet i forhold til strategiske valg og forretningsmessige muligheter velger banken å ha en større kapital enn det behovet som beregnes ut fra ICAAP.

Minstekravet for ren kjernekapitaldekning var 12,0 prosent, kjernekapitaldekning 13,5 prosent og total kapitaldekning 15,5 prosent pr. 31.12.2018. I tillegg må banken tilpasse seg Finanstilsynets vurdering av konsernets kapitalbehov (SREP), hvor Finanstilsynet i 2018 konkluderte med ett pilar-2 tillegg på 2,0 prosent. (2,1 prosent pr 31.12.2017).

Kapitalkravene, inkludert pilar 2-tillegget på 2,0 prosent, er henholdsvis 14,0 prosent for ren kjernekapital, 15,5 prosent for kjernekapital og 17,5 prosent for total kapital.

Finansdepartementet besluttet i desember 2018 å øke kravet til motsyklisk kapitalbuffer fra 2,0 prosent til 2,5 prosent med virkning fra 31. desember 2019. Økningen er i tråd med anbefaling gitt av Norges Bank.

Konsernet har, før økt krav til motsyklisk kapitalbuffer, en målsetning om ren kjernekapitaldekning på 14,8 prosent. Styret vil i 2019 gjennomføre en prosess knyttet til fremtidige kapitalmål, hvor krav til motsyklisk kapitalbuffer vil bli hensyntatt.

Finanstilsynet foreslo i oktober 2018 endringer i regelverket for identifisering av systemviktige finansforetak. Forslaget innebærer at Sparebanken Sør blir å anse som systemviktig. Forslaget er på høring og er ennå ikke vedtatt.

Dersom det foreslåtte regelverket for identifisering av systemviktige foretak blir vedtatt, vil dette bli hensyntatt ved fastsettelse av nye kapitalmål.

Sparebanken Sør benytter standardmetoden for kreditt- og markedsrisiko og basismetoden for operasjonell risiko for å beregne kapitaldekning i henhold til gjeldende kapitaldekningsregler - Basel II.

MORBANK		MILLIONER KRONER	KONSERN	
31.12.2017	31.12.2018		31.12.2018	31.12.2017
9 970	10 518	Sum balanseført egenkapital	11 845	11 108
		Kjernekapital		
-1 074	-1 075	Egenkapital som ikke kan medregnes i ren kjernekapital	-1 075	-1 088
-94	-189	Del av resultat som ikke kan medregnes i ren kjernekapital	-189	-94
-15	-22	Fradrag for immaterielle eiendeler og utsatt skattefordel	-22	-15
-20	-24	Fradrag for forsvarlig verdsettelse (AVA)	-21	-21
	-37	Andre fradrag	-21	
8 767	9 171	Sum ren kjernekapital	10 517	9 890
		Annen kjernekapital		
1 075	1 075	Hybridkapital	1 075	1 075
0	0	Fradrag i annen kjernekapital	0	
9 842	10 246	Sum kjernekapital	11 591	10 965
		Tilleggskapital utover kjernekapital		
1 404	1 604	Ansvarlig lånekapital	1 604	1 404
-22	-99	Fradrag i tilleggskapitalen	-99	-22
1 382	1 505	Sum tilleggskapital	1 505	1 382
11 224	11 751	Netto ansvarlig kapital	13 096	12 347
		Minimumskrav ansvarlig kapital Basel II beregnet etter standardmetoden:		
3	3	Engasjement med lokale og regionale myndigheter	3	3
59	51	Engasjement med institusjoner	20	17
168	148	Engasjement med foretak	150	170
475	452	Engasjement med massemarked	537	498
3 048	3 104	Engasjement med pantesikkerhet i eiendom	4 213	3 991
47	76	Engasjement som er forfalt	80	47
0	2	Engasjement som er høyrisiko	2	0
284	403	Engasjement i obligasjoner med fortrinnsrett	86	79
143	299	Engasjement i egenkapitalposisjoner	151	43
43	49	Engasjement øvrig	62	44
4 270	4 587	Kapitalkrav for kreditt- og motpartsrisiko	5 304	4 892
1	1	Kapitalkrav for posisjons-, valuta- og varerisiko	1	1
219	240	Kapitalkrav for operasjonell risiko	298	280
23	0	CVA tillegg	0	65
0	0	Fradrag i kapitalkravet	0	0
4 513	4 828	Sum minimumskrav til ansvarlig kapital	5 603	5 238
56 401	60 354	Risikovektet balanse (beregningsgrunnlag)	70 036	65 475
15,5 %	15,2 %	Ren kjernekapitaldekning i %	15,0 %	15,1 %
17,5 %	17,0 %	Kjernekapitaldekning i %	16,6 %	16,7 %
19,9 %	19,5 %	Kapitaldekning i %	18,7 %	18,9 %
8,4 %	7,9 %	Uvektet kjernekapitalandel (Leverage ratio)	9,2 %	9,2 %

Fra og med 2017 rapporterte konsernet også kapitaldekning hvor samarbeidende grupper ble forholdsmessig konsolidert. For Sparebanken Sør gjelder dette Brage Finans AS hvor banken har mer enn 10 prosent eierandel.

SAMARBEIDENDE GRUPPER		
MILLIONER KRONER	31.12.2018	31.12.2017
Forholdsmessig andel ren kjernekapital	184	111
Forholdsmessig andel kjernekapital	199	126
Forholdsmessig andel ansvarlig kapital	226	140
fradrag for interne eliminerings	-187	-124
Ren kjernekapital etter forholdsmessig konsolidering	10 514	9 877
Kjernekapital etter forholdsmessig konsolidering	11 604	10 967
Ansvarlig kapital etter forholdsmessig konsolidering	13 135	12 363
Forholdsmessig andel av beregningsgrunnlag	1 336	793
fradrag for interne eliminerings	-484	-147
Risikovektet balanse etter forholdsmessig konsolidering	70 888	66 121
Ren kjernekapitaldekning etter forholdsmessig konsolidering i %	14,8 %	14,9 %
Kjernekapitaldekning etter forholdsmessig konsolidering i %	16,4 %	16,6 %
Kapitaldekning etter forholdsmessig konsolidering i %	18,5 %	18,7 %
Uvektet kjernekapitalandel etter forholdsmessig konsolidering (Leverage ratio)	9,1 %	9,2 %

NOTE 5 – SEGMENTRAPPORTERING

Sparebanken Sør har 2 driftssegmenter, personmarked (PM) og bedriftsmarked (BM). Bankens egne investeringsaktiviteter er ikke et separat rapporterbart segment og kommer inn under posten ufordelt. Det vises til ytterligere omtale i regnskapsprinsipper om segmentene. Personmarked og bedriftsmarked avviker i denne sammenheng fra personkunder og bedriftskunder i rapportering på sektorer og næringer.

De ulike segmentene inntektsfører og kostnadsfører faktiske inntekter og kostnader knyttet til utlån og innskudd i balansen. Alle ansatte er knyttet til de ulike segmentene. Ved likviditetsmessige underdekning i de ulike segmentene så beregnes det en rentekostnad utfra en mellomregningsrente som fastsettes månedlig.

Konsernets avdelingskontorer er geografisk lokalisert i Agderfylkene, Telemark og Rogaland. Konsernet har også kunder i andre geografiske områder som betjenes via de etablerte kontorene. Utlån er i note 10 fordelt geografisk på områder.

Ingen av konsernets kunder står enkeltvis for mer enn 10 % av omsetningen. Dette gjelder både i 2018 og 2017.

Rapportering pr. segment	KONSERN 31.12.2018				KONSERN 31.12.2017			
	PM	BM	Ufordelt og elimin.	Totalt	PM	BM	Ufordelt og elimin.	Totalt
MILLIONER KRONER								
Netto renteinntekter	1 000	686	43	1 729	1 021	653	5	1 679
Netto andre driftsinntekter	194	73	76	343	187	67	164	418
Driftskostnader	383	99	402	884	371	95	345	811
Driftsresultat før tap pr. segment	811	660	-283	1 188	837	625	-176	1 286
Tap på utlån, garantier og ubenyttede kreditter	12	-25	-23	-36	7	46	-33	20
Resultat før skatt pr. segment	799	685	-260	1 224	830	579	-143	1 266
Netto utlån til kunder	68 206	34 819	-84	102 942	64 545	33 025	-51	97 518
Andre eiendeler			18 183	18 183			16 792	16 792
Sum eiendeler pr. segment	68 206	34 819	18 099	121 125	64 545	33 025	16 741	114 310
Innskudd fra og gjeld til kunder	28 719	21 208	6 610	56 537	27 771	21 387	6 423	55 580
Mellomregn./annen gjeld	39 488	13 611	-355	52 744	36 774	11 638	-790	47 622
Sum gjeld pr. segment	68 206	34 819	6 254	109 280	64 545	33 025	5 633	103 202
Egenkapital			11 845	11 845			11 108	11 108
Sum gjeld og egenkapital pr. segment	68 206	34 819	18 099	121 125	64 545	33 025	16 741	114 310

Konsernet Sparebanken Sør rapporterer ikke segmenter i morbanken særskilt. Sparebanken Sør Boligkreditt AS er en integrert del av personmarkedet i konsernet og følgelig blir det misvisende å rapportere segmenter på morbank alene.

NOTE 6 – KREDITTOMRÅDET OG KREDITTRISIKO

Kredittrisiko representerer det største risikoområdet for konsernet. Styret fastsetter konsernets kredittstrategi som sammen med kredittpolitikk og retningslinjer for kredittprosessene skal sikre at kundeporteføljen har en akseptabel risikoprofil og bidrar til at konsernet kan maksimere sin langsiktige verdiskaping.

Sparebanken Sør har Agderfylkene, Telemark og Rogaland som sitt hovedmarked. I tillegg vil banken ha et nasjonalt markedssegment mot organisasjoner som inngår i KNIF (Kristen-Norges Innkjøpsfelleskap) og deres ansatte.

Bankens risikoklasser er følgende:

Misligholdsklasse	Nedre grense for mislighold, %	Øvre grense for mislighold, %
A	0,00	0,10
B	0,11	0,25
C	0,26	0,50
D	0,51	0,75
E	0,76	1,25
F	1,26	2,00
G	2,01	3,00
H	3,01	5,00
I	5,01	8,00
J	8,01	99,99
K	100,00	

Utlån fordelt på risikoklasser

Det benyttes modeller som er basert på interne og eksterne data for beregning av sannsynlighet for mislighold neste 12 måneder (PD) og forventet tap (EL) på kunde- og porteføljenivå. Både personkunder og næringslivskunder scores månedlig, og deles inn i 11 klasser (A – K) ut fra sannsynlighet for mislighold. Klasse K er misligholdte lån og engasjementer med kvalitativt vurderte nedskrivninger. Mislighold ansees også å foreligge når det er åpnet gjeldsforhandlinger eller konkurs, eller det er foretatt rettslige skritt for å inndrive fordringen. Tabellen under viser intervaller på de ulike risikoklasser basert på sannsynlighet for mislighold.

Sannsynlighet for mislighold	
Lav risiko (A-D)	0,00 - 0,75%
Middels risiko (E-G)	0,76 - 3,00 %
Høy risiko (H-J)	3,01 - 99,99 %
Mislighold (K)	100 %

TOTALENGASJEMENT FORDELT PÅ RISIKOGRUPPER

I totalengasjement inngår saldo på innvilgede lån og kreditter til kunder, ubenyttet andel av innvilgede kreditter, samt garantirammer og etablerte garantier.

MORBANK				KONSERN					
31.12.2017		31.12.2018		MILLIONER KRONER		31.12.2018		31.12.2017	
Personkunder:									
28 648	78,0 %	25 105	78,2 %	Lav risiko	59 917	80,9 %	55 933	79,8 %	
7 062	19,2 %	5 958	18,6 %	Middels risiko	12 635	17,1 %	12 603	18,0 %	
771	2,1 %	647	2,0 %	Høy risiko	1 088	1,5 %	1 209	1,7 %	
36 481		31 710		Sum ikke forfalt eller nedskrevet	73 639		69 745		
334	0,9 %	384	1,2 %	Misligholdte engasjementer	409	0,6 %	348	0,5 %	
36 815	100 %	32 094	100 %	Sum personkunder	74 048	100 %	70 094	100 %	
Næringslivskunder:									
21 128	52,0 %	21 924	51,0 %	Lav risiko	21 917	51,0 %	21 122	51,9 %	
15 138	37,2 %	15 116	35,2 %	Middels risiko	15 111	35,2 %	15 134	37,2 %	
3 408	8,4 %	4 778	11,1 %	Høy risiko	4 777	11,1 %	3 407	8,4 %	
39 674		41 818		Sum ikke forfalt eller nedskrevet	41 805		39 663		
1 071	2,6 %	1 134	2,6 %	Misligholdte engasjementer	1 134	2,6 %	1 071	2,6 %	
40 745	100 %	42 952	100 %	Sum næringslivskunder	42 938	100 %	40 734	100 %	
77 560		75 046		Sum totalengasjement	116 986		110 827		

BRUTTO UTLÅN FORDELT PÅ RISIKOGRUPPER

MORBANK				KONSERN					
31.12.2017		31.12.2018		MILLIONER KRONER		31.12.2018		31.12.2017	
Personkunder:									
25 077	76,2 %	22 034	77,0 %	Lav risiko	53 744	79,8 %	50 150	78,6 %	
6 799	20,7 %	5 687	19,9 %	Middels risiko	12 227	18,2 %	12 229	19,2 %	
752	2,3 %	634	2,2 %	Høy risiko	1 074	1,6 %	1 184	1,9 %	
32 629		28 354		Sum ikke forfalt eller nedskrevet	67 044		63 563		
268	0,8 %	276	1,0 %	Misligholdte engasjementer	290	0,4 %	281	0,4 %	
32 897	100 %	28 630	100 %	Sum personkunder	67 334	100 %	63 844	100 %	
Næringslivskunder:									
17 260	50,6 %	18 133	50,4 %	Lav risiko	18 104	50,4 %	17 235	50,6 %	
12 990	38,1 %	12 788	35,6 %	Middels risiko	12 768	35,6 %	12 970	38,1 %	
2 949	8,6 %	4 329	12,0 %	Høy risiko	4 322	12,0 %	2 944	8,6 %	
33 199		35 249		Sum ikke forfalt eller nedskrevet	35 193		33 150		
918	2,7 %	699	1,9 %	Misligholdte engasjementer	699	1,9 %	917	2,7 %	
34 117	100 %	35 948	100 %	Sum næringslivskunder	35 892	100 %	34 067	100 %	
144		135		Påløpte renter	173		175		
67 158		64 714		Sum brutto utlån	103 400		98 086		

MIGRASJON MELLOM RISIKOGRUPPER GJENNOM ÅRET

For konsernet er det i personmarkedsporteføljen en svak positiv migrasjon i porteføljen. Samlet risiko for personkundeporteføljen vurderes som meget tilfredsstillende.

For næringslivsporteføljen har det vært en svak negativ migrasjon i porteføljen. Brutto utlån på klasser med lav og middels risiko utgjør ca. 85,4 % av porteføljen.

Klassifiseringen tar ikke hensyn til sikkerhetsverdier, men kun betalingsevne.

Maksimal kredittrisiko

Maksimal eksponering mot kredittrisiko for komponentene i balansen, inkludert derivater. Eksponeringen er vist brutto før eventuelle pantestillelser og tillatte motregninger.

MORBANK			KONSERN	
31.12.2017	31.12.2018	MILLIONER KRONER	31.12.2018	31.12.2017
		Eiendeler		
3 516	3 010	Utlån til og fordringer på kredittinstitusjoner	119	236
66 595	64 263	Netto utlån til kunder	102 942	97 518
12 660	17 691	Obligasjoner og sertifikater	14 598	13 468
385	197	Finansielle derivater	619	754
83 156	85 161	Sum kreditteksponering balansenposter	118 278	111 976
		Finansielle garantistillelser og lånetilsagn		
1 504	1 432	Garantier	1 432	1 504
640	1 109	Ubenyttede kreditter til kredittinstitusjoner		
8 899	8 901	Ubenyttede kreditter	12 155	11 238
1 275	325	Lånetilsagn	325	1 275
12 318	11 767	Sum finansielle garantistillelser og lånetilsagn	13 912	14 017
95 474	96 928	Total kredittrisikokoeksponering	132 190	125 993

Sikkerheter

Konsernet benytter ulike sikkerheter for å redusere risiko avhengig av marked og type transaksjon. Hovedprinsipp for vurdering av sikkerheter er at realisasjonsverdi estimeres slik den antas å være i en situasjon hvor konsernet har behov for sikkerheten. Med unntak av engasjementer hvor det er foretatt nedskrivninger, er sikkerhetens verdi beregnet under forutsetning om fortsatt drift. Ved verdivurdering av sikkerhet tas det hensyn til estimerte salgskostnader. Hovedtyper av sikkerheter som benyttes er pant i fast eiendom (bolig/næringsbygg), kausjoner (forbrukerkausjoner og selvskyldnerkausjoner), registrerbart løsøre (varelager,

driftstilbehør) og fordringer. Estimert verdi av boliger som er sikkerheter for lån som er overført til Sparebanken Sør Boligkreditt AS oppdateres kvartalsvis, mens sikkerheter for øvrige lån minimum oppdateres ved behandling av nye kredittsaker eller ved engasjementsoppfølging. Konsernets utlån har gjennomgående meget god sikkerhet.

Sikkerheter personmarked

Den vesentligste delen av personmarkedsporteføljen er sikret med pant i bolig, og konsernets boliglånportefølje har følgende fordeling av belåningsgrader (Loan to Value - LTV).

Belåningsgrad (LTV) for lån med pant i fast bolig pr. 31.12.2018

LTV 31.12.2018	MORBANK		KONSERN	
	MILLIONER KRONER	%	MILLIONER KRONER	%
Under 40 %	1 494	7,0 %	7 835	12,9 %
40 - 50 %	1 258	5,9 %	6 200	10,2 %
50 - 60 %	2 309	10,7 %	10 349	17,1 %
60 - 70 %	3 963	18,5 %	17 383	28,7 %
70 - 75 %	2 153	10,0 %	6 923	11,4 %
75 - 80 %	2 765	12,9 %	3 929	6,5 %
80 - 85 %	2 814	13,1 %	3 154	5,2 %
85 - 90 %	1 699	7,9 %	1 711	2,8 %
90 - 95 %	1 191	5,5 %	1 203	2,0 %
95 - 100 %	902	4,2 %	919	1,5 %
Over 100 %	930	4,3 %	931	1,5 %
SUM	21 477	100 %	60 537	100 %

Belåningsgrad (LTV) for lån med pant i fast bolig pr. 31.12.2017

LTV 31.12.2017	MORBANK		KONSERN	
	MILLIONER KRONER	%	MILLIONER KRONER	%
Under 40 %	2 322	8,9 %	7 542	13,2 %
40 - 50 %	1 869	7,2 %	5 679	10,0 %
50 - 60 %	3 175	12,2 %	9 180	16,1 %
60 - 70 %	5 688	21,8 %	15 574	27,3 %
70 - 75 %	2 927	11,2 %	7 054	12,4 %
75 - 80 %	2 571	9,9 %	3 889	6,8 %
80 - 85 %	2 614	10,0 %	3 065	5,4 %
85 - 90 %	1 779	6,8 %	1 850	3,2 %
90 - 95 %	1 229	4,7 %	1 257	2,2 %
95 - 100 %	1 027	3,9 %	1 056	1,9 %
Over 100 %	842	3,2 %	847	1,5 %
SUM	26 044	100 %	56 993	100 %

Det understrekes at LTV-fordelingen er basert på en tradisjonell fordeling hvor hele lånet plasseres i det intervall hvor "den siste delen" av lånet hører til. Dette innebærer at reell LTV-fordeling vil være lavere enn det som fremgår av tabellen. For et lån som er innplassert med høy belåningsgrad vil reelt sett bare en del av dette lånevolumet ligge i intervallet med høy belåningsgrad, mens størstedelen av lånet vil ligge i de lavere intervaller.

Sikkerheter næringslivsmarkedet

Beregning og vurdering av sikkerhetsverdier for næringslivsengasjementer er mer kompleks enn for personmarkedet, og det vil hefte større usikkerheter ved estimater på porteføljnivå. Banken foretar imidlertid hyppige vurderinger av engasjementenes sikkerheter på individuell basis.

NOTE 7 – BESKRIVELSE AV TAPSMODELLEN UNDER IFRS

MODELL FOR NEDSKRIVNING

Modellen for nedskrivninger av finansielle eiendeler etter IFRS 9 gjelder for finansielle eiendeler som måles til amortisert kost og finansielle eiendeler som måles til virkelig verdi over utvidet resultat. Den nye standarden trådte i kraft 1.1.2018. Se note 1 for omtale av regnskapsprinsipper implementert etter ny standard. Samme modell for beregning er benyttet for konsern, boligkredittforetak og morbank, men med forskjellige datodefinsjon når det gjelder første gangs innregninger.

Under IFRS 9 skal det avsettes for forventet tap basert på relevant informasjon som er tilgjengelig på rapporteringstidspunktet, herunder historisk, gjeldende og fremtidig informasjon. Forskjellen mot tidligere standard er at man viser tapet i regnskapet før det har forekommet en tapshendelse, samt at man inkluderer fremtidige forventninger inn i beregningene.

Tapsnedskrivninger beregnes utfra sannsynlighet for mislighold (PD), tap gitt mislighold (LGD) og eksponering ved mislighold (EAD). Hovedregel er at tapsavsetning beregnes utfra forventet kredittap over de neste 12 måneder eller forventet kredittap over hele levetiden. Forventet kredittap over hele levetiden beregnes for eiendeler der kreditttrisikoen har økt vesentlig siden første gangs innregninger, med unntak av eiendeler som likevel vurderes å ha lav absolutt kredittisiko på rapporteringstidspunktet. Dersom kreditttrisikoen ikke har hatt vesentlig økning siden første gangs innregninger vil tapsavsetning beregnes fra forventet kredittap over de neste 12 måneder. IFRS 9 innebærer krav om tapsavsetninger også på nye utlån, ved at det skal gjøres en nedskrivning for forventet kredittap som følge av forventet mislighold de nærmeste 12 månedene.

Vurdering av vesentlig forverring av kredittisiko

Vurdering av vesentlig forverring av kredittisiko tar utgangspunkt i både en relativ økning i PD og den absolutte endringen. Nivået er satt slik at både den relative endringen er vesentlig og at nivået i seg selv ikke er uvesentlig sammenlignet med hva som regnes som lav risiko. I tillegg er det lagt opp til at hvis det er en stor absolutt endring skal det uansett regnes som vesentlig forverret.

Grenser for vesentlig forverring og PD sjekk er oppsummert i tabellen nedenfor:

Parameter	PM	BM
Absolutt grense (a)	0,75 %	0,75 %
Relativ endring (b)	2	2
Absolutt endring (c)	5 %	5 %

Absolutt grense tilsvarer risikoklasse D. Risikoklasse D for BM tilsvarer punkt 0,625 %, men noen kunder scores med PM-modellen, og kan da få opp mot 0,75 %. Risikoklasse D for PM tilsvarer intervallet 0,5 % til 0,75 %.

Dersom økonomiske konjunkturer eller spesielle nasjonale/regionale utviklingstrekk tilsier at det er høyere risiko i enkelte bransjer/næringer, hensyntas dette ved å gjøre endringer i PD nivå på kunder i de aktuelle bransjer/næringer.

PD som grunnlag for forventet tap

Bankens PD-modell gir PD på kundenivå 12 måneder frem i tid. Banken har ikke en livstids-PD-modell.

Ved beregning av forventet kredittap over engasjementets levetid er det sannsynlighet for mislighold over den samme levetiden som skal legges til grunn. Det er utviklet en metodikk for å estimere PD over levetiden. Denne baseres på å dekomponere levetiden i separate år og estimere PD for hvert år fram i tid.

Bankens PD modeller valideres hvert år.

Populasjon

Modellen skal beregne forventet tap for alle kunder, på kontonivå og som ikke allerede er tapsført. Modellen inkluderer også lånetilsagn, garantier og ubenyttede rammer på kreditter. For utlån hvor kreditttrisikoen har økt vesentlig etter første gangs innregninger, skal det foretas nedskrivning for forventet kredittap over utlånenes løpetid. IFRS 9 nedskrivninger beregnes med utgangspunkt i situasjonsuttrekk ved utgangen av foregående måned for alle bankens kunder. Alle modellberegninger gjøres på kontonivå. Data som kun eksisterer på kundenivå knyttes til den enkelte konto. Eksempelvis tildeles risikoklasse på kundenivå slik at alle kundens conti har samme score. De viktigste variablene i uttrekket er risikoklasse og PD med tilhørende rente, saldo, bevilgning og sikkerhetsdekning på beregningstidspunktet.

Lån som er innvilget men ikke diskontert på måletidspunktet skal også med i beregningsgrunnlaget.

I hht IFRS 9 skal det beregnes forventet tap også på fordringer på sentralbanker og kredittinstitusjoner. Konsernet har for regnskapsåret 2018 ikke avsatt tap knyttet til disse fordringene. Årsaken til dette er at hovedvekten på utlån til kredittinstitusjoner knytter seg til norske banker. Disse har en tilordning i risikoklasse B og en PD på 0,175 prosent. LGD anses å være lav da de har høye rating fra eksterne byrå. Konsernet har vurdert at forutsetningen om lav kredittrisiko er oppfylt på balansedagen.

Etter at datagrunnlag er definert merkes de ulike kontoengasjementene og fordeles i de ulike trinnene. Fordeling i en av de tre "trinnene" i modellen er basert på deres risikoendring siden innvilgelse (endring i kredittrisiko). For beskrivelse av de enkelte "trinnene" vises det til påfølgende forklaringer. Alle engasjement plasseres ved innregningstidspunktet i trinn 1, og flyttes på et senere

tidspunkt til trinn 2 eller 3 i de tilfellene der det har vært en vesentlig økning i kredittrisiko. For engasjementer der det er foretatt kvantitativt vurderte nedskrivninger er disse tatt ut fra beregningsgrunnlaget til de modellbaserte tapsnedskrivningene, og de kvantitativt vurderte nedskrivninger tillegges nedskrivninger i trinn 3.

Kontoengasjement i mislighold er i modellen definert som alle kontoengasjement hvor kunden har risikoklasse K. For oversikt over Bankens risikoklasser henvises det til note 6 - Kredittområdet og kredittrisiko. En kundes engasjement vurderes som misligholdt dersom en termin ikke er betalt innen 90 dager etter forfall, eller en rammekreditt har vært overtrukket i mer enn 90 dager. Når en kunde har ett eller flere misligholdte lån, er det kundens totale engasjement som rapporteres som misligholdt og ikke det enkelte lån. Se også note 11.

Trinn 1

Dette er i de fleste tilfeller utgangspunktet for alle finansielle eiendeler som er omfattet av den generelle tapsmodellen. Finansielle instrumenter som har tilsvarende kredittrisiko som ved førstegangsinnregning og som ikke er klassifisert under trinn 2 og 3 omfattes av dette trinnet. Det beregnede forventede tapet som avsettes i regnskapet tilsvarer forventet tap de neste 12 månedene.

Trinn 2

I trinn 2 plasseres finansielle eiendeler som har hatt en vesentlig økning i kredittrisiko siden førstegangsinnregning. Om et kontoengasjement er vesentlig forverret eller ikke, defineres som en funksjon av sannsynlighet for mislighold (PD) på beregningstidspunktet og sannsynlighet for mislighold på innvilgelsestidspunktet. Forventet tap for eiendeler i trinn 2 beregnes over restløpetiden for eiendelen.

Modellen har følgende tilleggsindikatorer og overstyringsregler for kundeengasjement (utlån til kunder):

- For engasjement som kvalifiserer til ett-årig tapsberegning (trinn 1), vil det bli sjekket om det foreligger et 30 dagers mislighold/overtrekk. Dersom dette foreligger, vil kontoengasjementet bli overført til livstidsberegning (trinn 2). Dette gjelder overtrekk fra første krone, men eldre enn 30 dager.

- For engasjement som kvalifiserer til ett-årig tapsberegning (trinn 1), vil det bli sjekket om det foreligger større overtrekk. Dersom dette foreligger, vil kontoengasjementet bli overført til livstidsberegning (trinn 2). Dette gjelder overtrekk fra første dag, som er forholdsmessig større enn bevilgningen.
- Engasjement med endrede betalingsbetingelser eller refinansiering (forbearance) blir automatisk flyttet til trinn 2.
- Engasjementene sjekkes også mot en intern «watch list» som skal fange opp engasjementsspesifikk fremadskuende risiko.

Trinn 3

I trinn 3 i tapsmodellen er eiendeler som har hatt en vesentlig endring i kredittrisiko siden første gangs innregning og der det foreligger objektive bevis på tap på rapporteringstidspunktet. Modellen beregner i dette trinnet et forventet tap over restløpetiden for eiendelen. Dersom det er foretatt individuelle nedskrivninger overstyrer dette den modellbaserte beregningen.

Samme modell benyttes for konsern, morbank og heleid boligkredittforetak, men med forskjellige datodefinsjon når det gjelder første innregning. På konsernnivå skal kontoens innvilgelsestidspunkt benyttes, mens det for boligkredittforetaket skal benyttes overførelsesdato. For morbank skal man som hovedregel benytte innvilgelsestidspunkt, med mindre kontoen har vært registrert i boligkredittforetaket. I så tilfelle skal dato for overførsel til morbank benyttes.

Estimat på tap vil bli beregnet på grunnlag av 12 måneders sannsynlighet for mislighold (PD), tap gitt mislighold (LGD) og eksponering ved mislighold (EAD). Datagrunnlaget inneholder historiske data om den observerte sannsynligheten for mislighold (PD) og tap gitt mislighold (LGD). Dette vil danne grunnlag for å produsere estimater av fremtidige PD og LGD verdier. Bankens PD-modell gir PD på kundnivå, ett år frem i tid. Banken har ikke en livstids-PD-modell. Ved beregning av forventet kreditttap over engasjementets levetid er det sannsynlighet for mislighold over den samme levetiden som skal legges til grunn.

Migrasjon til lavere trinn

Et engasjement som har migrert til trinn 2 kan migrere tilbake til trinn 1 dersom det ikke lenger oppfyller kriteriene for migrering nevnt ovenfor. Det inngår ikke noen eksplisitt karanteneperiode før et engasjement kan migrere til lavere trinn. Engasjement som har gått i mislighold vil migrere til trinn 1 eller 2 når de ikke lengre er misligholdt.

Makroforhold og scenarier

Modellen inneholder data for makroforhold, og ved endringer i konjunktur eller makroforhold må aktuelle parametere endres tilsvarende før modellen kan kjøres. Parametere er i hovedsak satt på bakgrunn av empiri.

Selskapet har benyttet seg av 9 makrovariabler i modellen for 2018. Disse er benyttet med bakgrunn i pengepolitisk rapport/finansiell stabilitet, hentet fra Norges bank. Makrovariablene består blant annet av nasjonal og internasjonal vekst i BNP, boligprisvekst, vekst i arbeidsledighet, nivå på styringsrente samt oljepriser.

Det er i modellen definert 3 scenarier, realistisk (base) scenario, optimistisk scenario og pessimistisk scenario. Alle scenarier er gjeldende fra og med beregningsdato. Det vil si at man på beregningstidspunkt befinner seg i den første scenarioperioden. Dette er gjort for at scenarioene skal ha effekt på hele beregningen, også trinn 1 og 3. Bakgrunn for vurderingene er en totalvurdering av alle sentrale elementer som påvirker utviklingen av norsk og regional økonomi, og om disse forhold tilsier at det bør foretas endringer i PD og/eller LGD nivå på enkeltbransjer, produkt- og markedssegmenter eller hele porteføljen.

Realistisk (base) scenario er et makroøkonomisk scenario som representerer forventet fremtidig økonomisk vekst de neste 5 år. Realistisk scenario er sammenlignbart med ICAAP scenarioet Base case. Scenariet bygger på at det forventes en stabil og moderat global økonomisk vekst samt stabil vekst i norsk økonomi de neste 5 år. Det forventes videre at regionale økonomiske veksten de neste 5 år ligger på nivå med resten av landet.

Optimistisk scenario er et makroøkonomisk scenario som representerer en høykonjunktur med sterk økonomisk vekst. I år 5 konvergerer scenarioet mot en likevekt med realistisk scenario. I dette scenariet forventes det en positiv utvikling og sterk økonomisk vekst de neste 5 år. Oljepriser vil stige og Norsk økonomi vil oppleve en sterk økonomisk vekst. Den regionale økonomiske veksten, forventes å ligge på nivå med resten av landet.

Pessimistisk scenario representerer en nedgangskonjunktur med svak økonomisk vekst. Pessimistisk scenario vil kunne representere en nedgangskonjunktur basert på en 25 års syklus, men som vil være en god del mildere enn kredittkrisen tidlig på 90 tallet. I år 5 konvergerer scenarioet mot en likevekt med realistisk scenario. I dette scenariet forventes det at veksten i de fremvoksende markedene vil avta. Økt proteksjonisme vil skape handelsbarrierer og den globale økonomiske veksten vil avta. Oljepriser synker og sammen med svak økonomisk utvikling hos våre viktigste handelspartnere, vil dette medføre en svak utvikling og vekst i norsk økonomi. Den regionale økonomiske veksten, forventes å ligge på nivå med resten av landet.

Sensitiviteter

Sparebanken Sør har i stor grad utlån sikret med pant i eiendom. Dette anses å være et av de parameterene som i størst grad påvirker LGD. Pr. 31.12.2018 er det derfor utført sensitivitetsanalyse knyttet til endringer i porteføljens pantesikkerhet. Et annet viktig parameter som påvirker tapkostnaden betydelig knytter seg til sannsynligheten for mislighold (PD). Pr. 31.12.2018 er det derfor utført sensitivitetsanalyse knyttet til endringer i porteføljens

pantesikkerhet og økt sannsynlighet for mislighold. Analysen er utført ved at man antar et fall i pantesikkerhet på 30 prosent og en dobling i PD det kommende året. Endringene gir følgende utslag i konsernets tapkostnad:

Tapsnedskrivning	KONSERN 31.12.2018		MORBANK 31.12.2018	
	Ved 30% reduksjon i pantesikkerhet	Ved dobling av PD i realistisk scenario	Ved 30% reduksjon i pantesikkerhet	Ved dobling av PD i realistisk scenario
Herav nedskrivninger i BM	107	77	107	77
Herav nedskrivninger i PM	40	13	25	9
Totalt	147	90	132	86

Banken har videre vurdert de ulike scenariene beskrevet ovenfor og vektet dem for å bestemme ECL. Prinsippene for vektingen er at det forventes at realistisk scenario vil inntreffe i 3 av 5 år (60 % sannsynlig), mens de to andre scenarioer vil inntreffe i 1 av 5 år (20 % sannsynlig hver).

Parameter	PM	BM
Vekt optimistisk scenario	20,00%	20,00%
Vekt realistisk scenario	60,00%	60,00%
Vekt Pessimistisk Scenario	20,00%	20,00%

NOTE 8 – TAP PÅ UTLÅN, GARANTIER OG UBENYTTETE KREDITTER

Tap på utlån

Avsetning for tap og periodens tapkostnad er beregnet ihht. ny regnskapsstandard IFRS 9 og er basert på forventet kreditttap (ECL) ved bruk av 3-trinns metode som er beskrevet i note 7 i årsregnskapet.

Tall for tilsvarende periode i fjor er satt opp etter IAS 39 med daværende tapsmodell. Tall for inneværende periode vil således ikke være direkte sammenlignbare med tidligere perioder.

De forskjellige elementene som inngår i tap og nedskrivninger på utlån, garantier og ubenyttede kreditter, er omtalt under Regnskapsprinsipper. Det vises også til note om Risikostyring i Sparebanken Sør og til note 6 om Kredittområdet og kreditttrisiko.

MORBANK			KONSERN	
31.12.2017	31.12.2018	MILLIONER KRONER	31.12.2018	31.12.2017
	-3	Periodens endring i nedskrivninger trinn 1	-3	
	-3	+ Periodens endring i nedskrivninger trinn 2	-7	
	-44	+ Periodens endring i nedskrivninger trinn 3	-43	
	22	+ Periodens konst. tap	22	
3		Periodens endring i individuelle nedskrivninger		3
-30		+ Periodens endring i gruppenedskrivninger		-30
50		+ Periodens konst. tap som det tidligere år er foretatt individuell nedskrivning for		50
8		+ Periodens konst. tap som det tidligere år ikke er foretatt ind. nedskrivning for		8
4	4	+ Inntektsført som renter	4	4
11	8	- Periodens inngang på tidligere konstatert tap	8	11
-4	-1	+ endring i nedskrivninger på garantier	-1	-4
20	-33	= Periodens tapkostnad	-36	20

Saldo på konstaterte tap pr 31.12.2018 utgjorde 119 mill. kroner. Tilsvarende beløp pr 31.12.2017 utgjorde 154 mill. kroner. Dette gjelder lån som er fraregnet og som konsernet fremdeles jobber med å inndrive.

KONSERN	Trinn 1	Trinn 2	Trinn 3	Totalt
	Forventet tap over 12 måneder	Forventet tap over levetiden til instrumentet	Forventet tap over levetiden til instrumentet	
MILLIONER KRONER				
Tapsavsetning pr 1.1.2018	51	99	416	566
Overføringer				
Overført til trinn 1	35	-32	-3	0
Overført til trinn 2	-5	5	0	0
Overført til trinn 3	0	-1	1	0
Tap på nye utlån	19	16	29	64
Tap på fraregnet utlån *	-10	-17	-83	-110
Tap på gamle lån og andre endringer	-44	23	-24	-46
Tapsavsetning pr 31.12.2018	45	94	335	473
Avsetning tap på utlån	39	88	331	458
Avsetning tap på garantier og ubenyttede kreditter	6	6	3	16
Sum tapsavsetning	45	94	335	473

* Tap på fraregnet utlån knytter seg til tap på lån som er innfridd eller overført mellom bank og kredittforetak.

I tabellen inngår også nedskrivninger på utenom balanseposter (ubenyttet kreditter og garantier). Disse er presentert som annen gjeld i balansen.

MORBANK	Trinn 1	Trinn 2	Trinn 3	Totalt
	Forventet tap over 12 måneder	Forventet tap over levetiden til instrumentet	Forventet tap over levetiden til instrumentet	
MILLIONER KRONER				
Tapsavsetning pr 1.1.2018	49	91	415	555
Overføringer				
Overført til trinn 1	31	-28	-3	0
Overført til trinn 2	-5	5	0	0
Overført til trinn 3	0	-1	1	0
Tap på nye utlån	18	15	29	62
Tap på fraregnet utlån *	-10	-15	-83	-108
Tap på gamle lån og andre endringer	-39	23	-29	-44
Tapsavsetning pr 31.12.2018	44	91	330	466
Avsetning tap på utlån	38	85	327	450
Avsetning tap på garantier og ubenyttede kreditter	6	6	3	16
Sum tapsavsetning	44	91	330	466

* Tap på fraregnet utlån knytter seg til tap på lån som er innfridd.

I tabellen inngår også nedskrivninger på utenom balanseposter (ubenyttet kreditter og garantier). Disse er presentert som annen gjeld i balansen.

For endringer i balanseposter fra 31.12.2017 til 01.01.2018 som følger av overgang til ny regnskapsstandard vises det til note 21 samt note 38 i årsregnskapet for 2017. Påfølgende tabell viser rapporterte tall for tilsvarende periode i fjor samt pr. 31.12.17 i hht IAS 39.

MORBANK		MILLIONER KRONER		KONSERN	
31.12.2017				31.12.2017	
Individuelle nedskrivninger					
385	Individuelle nedskrivninger ved periodestart			385	
50	- Tilbakeføring av nedskrivninger som følge av periodens konstateringer			50	
27	+ Økte individuelle nedskrivninger i perioden			27	
50	+ Nye individuelle nedskrivninger i perioden			50	
24	- Tilbakeføring av individuelle nedskrivninger i perioden			24	
388	= Individuelle nedskrivninger ved periodeslutt			388	
Nedskrivning på grupper av utlån					
204	Nedskrivning på grupper av utlån ved periodestart			210	
-30	+ Periodens endring i gruppenedskrivninger			-30	
174	= Nedskrivning på grupper av utlån ved periodeslutt			180	

NEDSKRIVNINGER FORDELT PÅ SEKTORER, NÆRINGER OG TRINN

MORBANK				KONSERN					
Trinn 1	Trinn 2	Trinn 3	Sum tap pr 31.12.18	MILLIONER KRONER	Sum tap pr 31.12.18	Trinn 3	Trinn 2	Trinn 1	
3	11	31	44	Personkunder	52	31	17	5	
0	0	0	0	Offentlig	0	0	0	0	
0	0	1	2	Primærnæring	2	1	0	0	
1	2	35	38	Industri	38	35	2	1	
11	9	36	56	Utvikling av eiendom	56	36	9	10	
1	5	90	95	Oppføring av bygninger	96	91	4	1	
22	52	100	174	Eiendomsdrift	173	101	50	22	
1	2	7	9	Transport	9	7	1	1	
1	4	20	25	Varehandel	25	20	4	1	
0	1	0	1	Hotell og restaurant	1	0	0	0	
1	1	0	2	Borettslag	2	0	1	0	
1	3	9	13	Forretningsmessig tjenesteyting	13	9	3	1	
3	2	3	7	Sosial tjenesteyting	7	3	2	3	
44	91	330	466	Sum tapsavsetninger på utlån, garantier og ubenyttede kreditter	473	335	94	45	
38	85	327	450	Tapsavsetninger på utlån	457	331	88	39	
6	6	3	16	Tapsavsetninger på ubenyttede kreditter og garantier	16	3	6	7	
44	91	330	466	Sum tapsavsetninger	473	335	94	45	

For 2017 ble det rapportert fordeling av individuelle nedskrivninger etter sektor og næring. Dette var ved benyttelse av opprinnelig standard IAS 39 og ikke dagens standard IFRS 9. Individuelle nedskrivninger som begrep benyttes ikke etter den nye standarden. Tilsvarende nedskrivninger basert på objektive bevis på tap inngår etter dette i nedskrivninger i trinn 3. Tabellene vil således ikke være sammenlignbare.

MILLIONER KRONER	31.12.2017
Personkunder	32
Næringslivskunder	356
Sum individuelle nedskrivninger	388
Offentlig	0
Primærnæring	2
Industri	35
Utvikling av eiendom	72
Oppføring av bygninger	58
Eiendomsdrift	143
Transport	1
Varehandel	11
Hotell og restaurant	4
Borettslag	0
Forretningsmessig tjenesteyting	25
Sosial tjenesteyting	5
Sum næringslivskunder	356

Presentasjonen av næringer baserer seg på offentlige næringskoder og er gruppert slik konsernet rapporterer disse internt.

Beregnet tap pr 31.12.2018 basert på de ulike trinnene i tapsmodellen.

MILLIONER KRONER	Trinn	Engasjementbeløp	I %	Beregnet tap	I %
KONSERN					
Bedriftsmarked	1	34 407	30,1 %	40	8,4 %
	2	5 787	5,1 %	79	16,6 %
	3	781	0,7 %	304	64,2 %
Bedriftsmarked totalt		40 974	35,8 %	422	89,2 %
Personmarked	1	68 055	59,5 %	5	1,0 %
	2	5 205	4,5 %	15	3,2 %
	3	229	0,2 %	31	6,6 %
Personmarked totalt		73 489	64,2 %	51	10,8 %
Sum		114 463	100,0 %	473	100,0 %

MILLIONER KRONER	Trinn	Engasjementbeløp	I %	Beregnet tap	I %
MORBANK					
Bedriftsmarked	1	34 402	45,8 %	41	8,8 %
	2	5 787	7,7 %	80	17,3 %
	3	781	1,0 %	300	64,4 %
Bedriftsmarked totalt		40 970	54,5 %	421	90,5 %
Personmarked	1	30 518	40,6 %	3	0,7 %
	2	3 460	4,6 %	11	2,3 %
	3	215	0,3 %	31	6,6 %
Personmarked totalt		34 192	45,5 %	44	9,5 %
Sum		75 162	100,0 %	466	100,0 %

Engasjementsbeløp og tapsavsetning pr. trinn

MILLIONER KRONER	Trinn 1	Trinn 2	Trinn 3	Totalt
KONSERN				
Engasjementsbeløp pr 1.1.2018	97 718	11 921	1 189	110 827
Tapsavsetning 1.1.2018	51	99	416	566
Tap i prosent av engasjementsbeløp	0,05 %	0,83 %	34,99 %	0,51 %
Engasjementsbeløp pr 31.12.2018	102 462	10 992	1 010	114 463
Tapsavsetning 31.12.2018	45	94	335	473
Tap i prosent av engasjementsbeløp	0,04 %	0,86 %	33,17 %	0,41 %

MILLIONER KRONER	Trinn 1	Trinn 2	Trinn 3	Totalt
MORBANK				
Engasjementsbeløp pr 1.1.2018	67 551	8 904	1 105	77 560
Tapsavsetning 1.1.2018	49	91	415	555
Tap i prosent av engasjementsbeløp	0,07 %	1,02 %	37,56 %	0,72 %
Engasjementsbeløp pr 31.12.2018	64 920	9 247	996	75 162
Tapsavsetning 31.12.2018	44	91	330	466
Tap i prosent av engasjementsbeløp	0,07 %	0,98 %	33,13 %	0,62 %

Forventet årlig gjennomsnittlig netto tap

Det er 473 mill. kroner i nedskrivninger knyttet til tap på utlån, garantier og ubenyttede kreditter pr. 31.12.2018 (388 mill. kroner i individuelle nedskrivninger og 180 mill. kroner i gruppenedskrivninger pr. 31.12.2017). Disse er relatert til ulike risikoklasser.

Alle engasjementer til bedriftsmarkedet prises individuelt basert på blant annet risiko, krav til lønnsomhet og konkurransesituasjonen. Prisingen gjenspeiler derfor blant annet risikoen i engasjementet og oppnådde marginer er gjennomgående større ved høyere risiko.

Boliglån prises basert på en prismatrise, hvor både låneutmåling og risikoklassifisering gjenspeiles.

Konsernet implementerte standarden IFRS 9 i 2018. Implementeringen har hatt betydning for beregning av konsernets tapskostnad. Konsernet har avsatt for forventet tap, noe som har ført til noe større svingninger i tapskostanden gjennom året. Det forventes også i tiden fremover svingninger i tapskostnader. Basert på bankens sammensetning av utlånsporteføljen, konjunkturutviklingen og lokale markedsforhold, forventes det at tapene i Sparebanken Sør vil ligge på et samlet lavt nivå også i 2019. For perioden 2019-2021 opprettholdes det en målsetting om at bankens totale tapsnivå skal ligge under 0,20 prosent av brutto utlån.

NOTE 9 – UTLÅN FORDELT PÅ UTLÅNSTYPER

MORBANK			KONSERN	
31.12.2017	31.12.2018	MILLIONER KRONER	31.12.2018	31.12.2017
		Utlån vurdert til amortisert kost		
7 273	6 334	Kasse-, drifts- og brukskreditter	14 548	14 791
3 974	3 845	Byggelån	3 845	3 974
49 449	27 788	Nedbetalingslån	79 120	72 830
60 696	37 967	Sum utlån vurdert til amortisert kost	97 513	91 595
		Utlån utpekt til virkelig verdi over resultatregnskapet		
	20 893	Boliglån		
6 316	5 714	Fastrenteutlån	5 714	6 316
6 316	26 607	Sum utlån utpekt til virkelig verdi over resultatregnskapet	5 714	6 316
145	139	Opptjente renter	173	175
67 157	64 713	SUM BRUTTO UTLÅN	103 400	98 086
-562	-450	Nedskrivninger på utlån	-458	-568
66 595	64 263	SUM NETTO UTLÅN	102 942	97 518

For nedskrivninger se note 8 - Tap på utlån, garantier og ubenyttede kreditter.

NOTE 10 – UTLÅN FORDELT ETTER GEOGRAFISKE OMRÅDER, SEKTORER OG NÆRINGER

Brutto utlån fordelt på geografiske områder

MORBANK				KONSERN				
31.12.2017		31.12.2018		MILLIONER KRONER	31.12.2018		31.12.2017	
31 635	47,1 %	31 913	49,3 %	Vest-Agder	46 322	44,8 %	45 306	46,2 %
16 299	24,3 %	15 482	23,9 %	Aust-Agder	25 003	24,2 %	24 906	25,4 %
7 418	11,0 %	7 957	12,3 %	Telemark	11 384	11,0 %	10 466	10,7 %
5 616	8,4 %	4 991	7,7 %	Oslo	8 651	8,4 %	7 936	8,1 %
1 119	1,7 %	1 687	2,6 %	Akershus	2 716	2,6 %	2 393	2,4 %
1 616	2,4 %	991	1,5 %	Rogaland	2 593	2,5 %	2 240	2,3 %
3 311	4,9 %	1 557	2,4 %	Øvrig	6 559	6,3 %	4 664	4,8 %
145	0,2 %	135	0,2 %	Opptjente renter	173	0,2 %	175	0,2 %
67 157	100,0 %	64 713	100,0 %	SUM BRUTTO UTLÅN	103 400	100,0 %	98 086	100 %

Geografisk fordeling er basert på kundens bosteds-/forretningsadresse.

Brutto utlån fordelt på sektorer og næringer

MORBANK			KONSERN	
31.12.2017	31.12.2018	MILLIONER KRONER	31.12.2018	31.12.2017
32 896	28 575	Personkunder	67 282	63 844
413	550	Offentlig	551	413
858	947	Primærnæring	948	858
1 136	971	Industri	972	1 136
4 162	4 756	Utvikling av eiendom	4 663	4 113
1 516	1 516	Oppføring av bygninger	1 518	1 516
16 282	18 019	Eiendomsdrift	18 039	16 280
667	668	Transport	669	667
1 148	1 051	Varehandel	1 052	1 148
611	301	Hotell og restaurant	301	611
1 439	1 095	Borettslag	1 096	1 438
1 072	1 150	Forretningsmessig tjenesteyting	1 151	1 072
4 814	4 978	Sosial tjenesteyting	4 983	4 814
144	135	Opptjente renter	173	175
67 157	64 713	SUM BRUTTO UTLÅN	103 400	98 086
562	450	Nedskrivninger på utlån	458	568
66 595	64 263	SUM NETTO UTLÅN	102 942	97 518

Garantier fordelt på sektorer og næringer

MORBANK			KONSERN	
31.12.2017	31.12.2018	MILLIONER KRONER	31.12.2018	31.12.2017
27	19	Personkunder	19	27
1	2	Offentlig	2	1
20	13	Primærnæring	13	20
234	208	Industri	208	234
375	393	Utvikling av eiendom	393	375
262	259	Oppføring av bygninger	259	262
230	153	Eiendomsdrift	153	230
100	93	Transport	93	100
175	180	Varehandel	180	175
8	9	Hotell og restaurant	9	8
37	62	Forretningsmessig tjenesteyting	62	37
35	40	Sosial tjenesteyting	40	35
1 504	1 432	SUM GARANTIER	1 432	1 504

Ubenyttede kreditter fordelt på sektorer og næringer

MORBANK			KONSERN	
31.12.2017	31.12.2018	MILLIONER KRONER	31.12.2018	31.12.2017
3 823	3 442	Personkunder	6 636	6 111
311	323	Offentlig	322	311
122	156	Primærnæring	154	122
386	404	Industri	403	386
956	1 327	Utvikling av eiendom	1 420	1 004
530	514	Oppføring av bygninger	512	530
1 326	1 372	Eiendomsdrift	1 352	1 327
64	68	Transport	67	64
361	485	Varehandel	484	362
52	45	Hotell og restaurant	45	52
11	11	Borettslag	10	12
157	216	Forretningsmessig tjenesteyting	215	157
800	540	Sosial tjenesteyting	535	800
8 899	8 901	SUM BEVILGNING	12 155	11 238

Engasjement fordelt på sektorer og næringer

MORBANK			KONSERN	
31.12.2017	31.12.2018	MILLIONER KRONER	31.12.2018	31.12.2017
36 747	32 036	Personkunder	73 938	69 983
726	875	Offentlig	875	726
1 000	1 116	Primærnæring	1 116	1 000
1 756	1 584	Industri	1 584	1 756
5 493	6 476	Utvikling av eiendom	6 476	5 493
2 308	2 289	Oppføring av bygninger	2 289	2 308
17 837	19 544	Eiendomsdrift	19 544	17 837
830	829	Transport	829	830
1 684	1 716	Varehandel	1 716	1 684
671	355	Hotell og restaurant	355	671
1 450	1 106	Borettslag	1 106	1 450
1 266	1 428	Forretningsmessig tjenesteyting	1 428	1 266
5 649	5 558	Sosial tjenesteyting	5 558	5 649
144	135	Opptjente renter	173	175
77 560	75 046	SUM ENGASJEMENT	116 986	110 827

NOTE 11 – MISLIGHOLDTE LÅN

Konsernet har pr. 31.12.2018 endret prinsippene for misligholdte lån i henhold til IFRS 9. Rapporterte tall for 2017 er etter gamle prinsipper og vises i egen tabell. Mislighold er definert i note 6.

Misligholdte lån pr. 31.12.2018

MORBANK		KONSERN
31.12.2018	MILLIONER KRONER	31.12.2018
213	Brutto misligholdte > 90 dager	213
762	Øvrige misligholdte lån	776
975	Sum misligholdte lån (trinn 3)	989
327	Trinn 3 nedskrivninger	331
648	Netto misligholdte lån	658
33,5 %	Avsetningsgrad misligholdte lån	33,5 %
0,33 %	Brutto misligholdte > 90 dager i % av brutto utlån	0,21 %

Brutto misligholdte lån fordelt på sektorer og næringer

MORBANK		KONSERN
31.12.2018	MILLIONER KRONER	31.12.2018
276	Personkunder	290
699	Næringslivskunder	699
975	Sum misligholdte lån	989
0	Offentlig	0
17	Primærnærings	17
26	Industri	26
159	Utvikling av eiendom	159
179	Oppføring av bygninger	179
208	Eiendomsdrift	208
38	Transport	38
22	Varehandel	22
8	Hotell og restaurant	8
0	Borettslag	0
26	Forretningsmessig tjenesteyting	26
16	Sosial tjenesteyting	16
699	Sum næringslivskunder	699

Vektet gjennomsnittlig sikkerhetsdekning utgjorde 79 prosent for misligholdte lån pr. 31.12.2018. Sikkerhetsdekningen er graden av pantsatt sikkerhet knyttet til hvert lån, og kan ikke overstige 100 prosent.

Misligholdte engasjementer pr. 31.12.2017

Etter gamle prinsipper vurderes en kundes engasjement som misligholdt dersom en termin ikke er betalt innen 90 dager etter forfall, eller en rammekreditt har vært overtrukket i mer enn 90 dager. Når en kunde har ett eller flere misligholdte lån, er det kundens totale engasjement som rapporteres som misligholdt og ikke det enkelte lån.

Sum misligholdte lån/kreditter

MORBANK		KONSERN
31.12.2017	MILLIONER KRONER	31.12.2017
273	Brutto misligholdte > 90 dager	273
60	Individuelle nedskrivninger	60
	Trinn 3 nedskrivninger	
213	Netto misligholdte engasjementer	213
22,0 %	Avsetningsgrad misligholdte lån	22,0 %
0,41 %	Brutto misligholdte > 90 dager i % av brutto utlån	0,28 %

Brutto misligholdte lån fordelt på sektorer og næringer

MORBANK			KONSERN	
31.12.2017	MILLIONER KRONER		31.12.2017	
90	Personkunder		90	
183	Næringslivskunder		183	
273	Sum misligholdte engasjement		273	
0	Offentlig		0	
17	Primærnæring		17	
0	Industri		0	
21	Utvikling av eiendom		21	
41	Oppføring av bygninger		41	
82	Eiendomsdrift		82	
2	Transport		2	
0	Varehandel		0	
0	Hotell og restaurant		0	
0	Borettslag		0	
15	Forretningsmessig tjenesteyting		15	
5	Sosial tjenesteyting		5	
183	Sum næringslivskunder		183	

Virkelig verdi på tilhørende pantstillelser på misligholdte lån til kunder utgjorde pr. 31.12.2017 214 mill. kroner.

NOTE 12 – VALUTARISIKO

Tabellen angir netto valutaposisjon for Sparebanken Sør medregnet finansielle derivater. I henhold til bankens interne regelverk skal nettoposisjoner i hver enkelt valuta ikke overstige 20 mill. kroner og maksimal resultateffekt ved 10 % kursbevegelse skal maksimalt utgjøre 10 mill. kroner.

MORBANK			KONSERN	
31.12.2017	31.12.2018	MILLIONER KRONER	31.12.2018	31.12.2017
1	2	Netto samlet valutaposisjon	2	1
0	0	Resultateffekt ved 10 % endring	0	0

NOTE 13 – RENTERISIKO

Renterisiko oppstår i forbindelse med bankens ordinære utlåns- og innlånsvirksomhet og i tilknytning til aktiviteter i norske og internasjonale penge- og kapitalmarkeder. Renterisiko er et resultat av at rentebindingstiden for bankens aktiva- og passiva side, samt for ikke balanseførte poster, ikke er sammenfallende. Renterisiko skal vurderes på bakgrunn av et stresstestscenario hvor hele rentekurven får et parallelt skift på 2 prosentpoeng. Det skal videre foretas en vurdering av hvordan stresstest scenarier (6 scenarier) med ulike vridninger i rentekurven påvirker bankens posisjoner. Det tilfellet som gir størst tapspotensial legges til grunn ved utmåling av renterisikoen. Renterisikorammen inkluderer også renterisiko i valuta. Bankens styre har vedtatt rammer for maksimal renterisiko og det foretas kvartalsvis rapportering til styret. Bankens renterisiko var ved årsskifte godt innenfor vedtatte rammer.

Konsernets renteposisjon innebar at en eventuell renteøkning på 2 prosentpoeng ble anslått til å kunne gi et positivt resultatbidrag tilsvarende 31 mill. kroner pr. 31.12.2018. For banken er tilsvarende tall 45 mill. kroner.

Renterisiko styres ved valg av rentebinding på eiendels- og gjeldsposter og ved bruk av finansielle derivater.

Rentefølsomhet

Tabellen angir effekten på bankens resultat ved 2 prosentpoengs parallell rentestigning og en vridning i rentekurven for bankens totale renteposisjoner. I henhold til bankens interne regelverk skal denne effekten utgjøre maksimalt 125 mill. kroner. Tabellen viser utgangen av de siste 2 årene.

MORBANK			KONSERN	
31.12.2017	31.12.2018	MILLIONER KRONER	31.12.2018	31.12.2017
17	45	Parallellskift og vridning i rentekurven	31	24

NOTE 14 – LIKVIDITETSRISIKO

Likviditetsrisiko er risikoen for at konsernet ikke er i stand til å innfri sine forpliktelser, eller ikke har evne til å finansiere ordinær utlånsvekst.

Likviditetsrisiko styres gjennom konsernets likviditetsstrategi, overordnede retningslinjer og rutiner, samt ved etablerte bevilgningsfullmakter. Viktige operative styringsparametere er krav til innskuddsdekning, indikatorverdi for langsiktig finansiering, stressindikator for likviditetsutganger innenfor 30 dager (LCR), og i tillegg retningslinjer for overlevelsessevne i situasjoner uten tilgang på markedsfinansiering. Likviditetsrisikoen styres også ved å sikre fordeling av innlån fra kapitalmarkedet på ulike løpetider, innlånskilder og instrumenter.

Innskudd fra kunder er bankens mest stabile finansieringskilde. Styret legger vekt på at forholdet mellom innskudd fra kunder og utlån skal være tilpasset konsernets samlede finansieringssituasjon. Konsernets innskuddsdekning utgjorde 55 prosent pr. 31. desember 2018, en nedgang fra 57 prosent pr. 31. desember 2017.

I tillegg representerer Sparebanken Sør Boligkreditt AS et viktig finansieringsinstrument, som sikrer tilgang til langsiktig finansiering gjennom utstedelse av obligasjoner med fortrinnsrett. For å kunne utstede obligasjoner med fortrinnsrett var det pr. 31. desember 2018 overført boliglån fra bank til boligkreditselskapet tilsvarende 58 prosent av total boliglånsmasse (52 % pr. 31. desember 2017).

Styrevedtatte målkrav for bankens likviditetsrisiko følger retningslinjer gitt av Finanstilsynet. Ved årsskiftet var Sparebanken Sør innenfor styrevedtatte krav.

Konsernet har en omfattende likviditetsreserve i form av likvide rentebærende verdipapirer. I tillegg har banken boliglån som er klargjort for overføring til boligkreditselskapet. Bankens rentebærende likviditetsportefølje, som består av statspapirer, andre null-vektede papirer, obligasjoner med fortrinnsrett og kommunepapirer, utgjorde 14,6 mrd. kroner ved årsskiftet.

Bankens kortsiktige likviditetsrisiko styres blant annet gjennom oppfølging av myndighetspålagt likviditetskrav, Liquidity Coverage Requirement (LCR). Ved utgangen av 2018 var LCR-indikatoren for Sparebanken Sør på 159 prosent (139 prosent pr. 31. desember 2017) og tilstrekkelig til å innfri alle prognostiserte likviditetsforfall innenfor de nærmeste 30 dagene under et stressscenario. Kravet var på 100 prosent pr. 31. desember 2018. Kravet er gjeldende til enhver tid.

Konsernets likviditetsrisiko følges opp gjennom periodisk rapportering til konsernledelse og styre.

LIKVIDITETSRISIKO

Tabellene angir kontantstrømmer inkludert kontraktmessige renteforfall. Tallstørrelsene kan således ikke avstemmes mot balansen

MILLIONER KRONER	SUM	KONSERN 31.12.2018				
		Inntil 1 mnd.	Fra 1 mnd. til 3 mnd.	Fra 3 mnd. til 1 år	Fra 1 år til 5 år	Over 5 år
Gjeld / ikke derivative forpliktelser						
Gjeld til kredittinstitusjoner	1 929	171	8	0	750	1 000
Innskudd fra kunder	56 583	45 943	8 029	2 610		
Gjeld stiftet ved utstedelse av verdipapirer	49 283	20	187	4 877	39 228	4 971
Øvrig gjeld	662	138	96	350	8	70
Ansvarlig lånekapital (inkl. hybridkapital)	2 749	5	22	15	2 708	
Lånetilsagn og ubenyttede kreditter	12 480	12 480				
Sum gjeld	123 686	58 757	8 343	7 852	42 694	6 041
Derivative forpliktelser						
Finansielle derivater brutto oppgjør						
Utbetalinger	-18 744	-396	-190	-104	-18 055	
Innbetalinger	18 281	196	568	104	17 413	
Sum derivative forpliktelser	-464	-200	378	0	-642	0

MORBANK 31.12.2018

MILLIONER KRONER	SUM	Inntil 1 mnd.	Fra 1 mnd. til 3 mnd.	Fra 3 mnd. til 1 år	Fra 1 år til 5 år	Over 5 år
Gjeld / ikke derivative forpliktelser						
Gjeld til kredittinstitusjoner	2 235	477	8	0	750	1 000
Innskudd fra kunder	56 592	45 953	8 029	2 610		
Gjeld stiftet ved utstedelse av verdipapirer	18 731	0	79	3 054	13 727	1 871
Øvrig gjeld	570	134	92	266	8	70
Ansvarlig lånekapital (inkl. hybridkapital)	2 749	5	22	15	2 708	
Lånetilsagn og ubenyttede kreditter	9 226	9 226				
Sum gjeld	90 104	55 794	8 230	5 946	17 193	2 941
Derivative forpliktelser						
Finansielle derivater brutto oppgjør						
Utbetalinger	-3 846	-396	-190	-104	-3 157	
Innbetalinger	3 956	196	568	104	3 089	
Sum derivative forpliktelser	110	-200	378	0	-68	0

KONSERN 31.12.2017

MILLIONER KRONER	SUM	Inntil 1 mnd.	Fra 1 mnd. til 3 mnd.	Fra 3 mnd. til 1 år	Fra 1 år til 5 år	Over 5 år
Gjeld / ikke derivative forpliktelser						
Gjeld til kredittinstitusjoner	935	163	11	11	750	
Innskudd fra kunder	55 580	53 665	1 403	512		
Gjeld stiftet ved utstedelse av verdipapirer	46 327	905	553	2 740	38 745	3 384
Øvrig gjeld	614	94	85	336	6	93
Ansvarlig lånekapital (inkl. hybridkapital)	2 807	1	19	469	2 185	133
Lånetilsagn og ubenyttede kreditter	12 513	12 513				
Sum gjeld	118 776	67 341	2 071	4 068	41 686	3 610
Derivative forpliktelser						
Finansielle derivater brutto oppgjør						
Utbetalinger	-10 681	-123	-545	-159	-9 854	
Innbetalinger	9 913	134	160	158	9 461	
Sum derivative forpliktelser	-768	11	-385	-1	-393	0

MORBANK 31.12.2017

MILLIONER KRONER	SUM	Inntil 1 mnd.	Fra 1 mnd. til 3 mnd.	Fra 3 mnd. til 1 år	Fra 1 år til 5 år	Over 5 år
Gjeld / ikke derivative forpliktelser						
Gjeld til kredittinstitusjoner	1 007	235	11	11	750	
Innskudd fra kunder	55 593	53 678	1 403	512		
Gjeld stiftet ved utstedelse av verdipapirer	18 886	885	481	1 897	13 223	2 400
Øvrig gjeld	538	89	82	268	6	93
Ansvarlig lånekapital (inkl. hybridkapital)	2 807	1	19	469	2 185	133
Lånetilsagn og ubenyttede kreditter	10 174	10 174				
Sum gjeld	89 005	65 062	1 996	3 157	16 164	2 626
Derivative forpliktelser						
Finansielle derivater brutto oppgjør						
Utbetalinger	-834	-123	-545	-159	-7	
Innbetalinger	459	134	160	158	7	
Sum derivative forpliktelser	-375	11	-385	-1	0	0

Forfallsstruktur på utstedte obligasjoner pr. 31.12.2018

MILLIONER KRONER

ISIN Nummer	Ticker	Valuta	Pålydende	Herav eget eie	Innregnet verdi	Virkelig verdi	Referanse-rente	Avdragsstruktur	Siste forfall
NO0010731128	SOR32 PRO	NOK	13		13	13	NIBOR 3 mnd	Avdragsfritt	20.02.2019
NO0010675358	SOR15 PRO	NOK	400		410	411	Fastrente	Avdragsfritt	17.06.2019
NO0010742992	SOR37 PRO	NOK	1 446		1 448	1 453	NIBOR 3 mnd	Avdragsfritt	12.08.2019
NO0010680093	SOR26 PRO	NOK	1 000		1 017	1 022	Fastrente	Avdragsfritt	16.09.2019
NO0010708027	SOR02 PRO	NOK	650		676	679	Fastrente	Avdragsfritt	19.03.2020
NO0010708019	SOR01 PRO	NOK	1 500		1 501	1 509	NIBOR 3 mnd	Avdragsfritt	19.03.2020
NO0010729502	SOR30 PRO	NOK	1 665		1 662	1 675	NIBOR 3 mnd	Avdragsfritt	21.08.2020
NO0010724081	SOR29 PRO	NOK	1 100		1 108	1 114	Fastrente	Avdragsfritt	24.11.2020
NO0010692189	SOR16 PRO	NOK	300		319	322	Fastrente	Avdragsfritt	28.04.2021
XS1815076838		EURO	300		2 991	2 989	NIBOR 3 mnd	Avdragsfritt	03.05.2021
NO0010736960	SOR35 PRO	NOK	500		511	513	Fastrente	Avdragsfritt	26.05.2021
NO0010782253	SOR45 PRO	NOK	500		501	504	NIBOR 3 mnd	Avdragsfritt	17.02.2022
NO0010781214	SOR44 PRO	NOK	550		558	562	Fastrente	Avdragsfritt	22.03.2022
NO0010735327	SOR33 PRO	NOK	500		511	512	Fastrente	Avdragsfritt	06.05.2022
NO0010807910	SOR48 PRO	NOK	1 500		1 500	1 503	NIBOR 3 mnd	Avdragsfritt	11.11.2022
NO0010805385	SOR50 PRO	NOK	1 500		1 483	1 480	Fastrente	Avdragsfritt	13.09.2023
NO0010830631	SOR52 PRO	NOK	1 000		1 009	1 001	Fastrente	Avdragsfritt	28.08.2024
NO0010735418	SOR34 PRO	NOK	500		513	508	Fastrente	Avdragsfritt	12.05.2025
NO0010754849	SOR41 PRO	NOK	300		297	310	Fastrente	Avdragsfritt	23.12.2025
Utstedt av Morbank				-	18 027	18 081			
NO0010679806	SORB10	NOK	5 000	3 211	1 793	5 019	NIBOR 3 mnd	Avdragsfritt	22.05.2019
NO0010664659	SORB07	NOK	28		28	28	NIBOR 3 mnd	Avdragsfritt	27.11.2019
NO0010714058	SORB24	NOK	5 000		4 983	5 018	NIBOR 3 mnd	Avdragsfritt	24.06.2020
XS1383921803		EURO	500		4 988	5 011	Fastrente	Avdragsfritt	22.03.2021
NO0010778954	SORB27	NOK	5 000		5 010	5 057	NIBOR 3 mnd	Avdragsfritt	22.11.2021
XS1622285283		EURO	500		4 986	4 976	Fastrente	Avdragsfritt	30.05.2022
NO0010671597	SORB09	NOK	350		384	387	Fastrente	Avdragsfritt	13.02.2023
XS1775786145		EURO	500		5 054	5 020	Fastrente	Avdragsfritt	20.02.2023
NO0010832637	SORB28	NOK	5 000	2 500	2 494	4 989	NIBOR 3 mnd	Avdragsfritt	24.09.2025
NO0010670409	SORB08	NOK	500		576	576	Fastrente	Avdragsfritt	24.01.2028
Utstedt av Datterselskap				-	30 296	36 080			
Sum Obligasjoner				-	48 323	54 160			

Sparebanken Sør Boligkreditt AS har anledning til å forlenge løpetiden med 1 år på alle utstedte obligasjoner.

Virkelig verdi er tillagt påløpt renter for å være sammenliknbart med innregnet verdi.

Gjennomsnittlig restløpetid på porteføljen av senior obligasjonsinnlån og obligasjoner med fortrinnsrett var 3,0 år ved utgangen 2018, mot 3,0 år ved utgangen av 2017.

Forfallsstruktur på utstedt ansvarlig lånekapital pr. 31.12.2018

MILLIONER KRONER

ISIN Nummer	Ticker	Pålydende	Innregnet verdi	Virkelig verdi	Referanserente	Avdragsstruktur	Siste forfall
NO0010730112	SOR31 PRO	200	201	202	NIBOR 3 mnd	Ansvarlig lån	30.01.2025
NO0010737026	SOR36 PRO	300	301	302	NIBOR 3 mnd	Ansvarlig lån	03.06.2025
NO0010743255	SOR38 PRO	300	301	303	NIBOR 3 mnd	Ansvarlig lån	25.08.2025
NO0010809460	SOR49 PRO	200	201	199	NIBOR 3 mnd	Ansvarlig lån	02.11.2027
NO0010825094	SOR51 PRO	250	250	248	NIBOR 3 mnd	Ansvarlig lån	14.06.2028
NO0010832157	SOR53 PRO	250	250	247	NIBOR 3 mnd	Ansvarlig lån	14.09.2028
NO0010837313	SOR54 PRO	100	100	100	NIBOR 3 mnd	Ansvarlig lån	23.11.2028
Ansvarlig lånekapital		1 600	1 604	1 601			

Likviditetsindikator

Foretaket skal, til enhver tid, ha en likviditetsreserve (Liquidity Coverage Ratio). Kravet har fra og med 31.12.2017 utgjort 100 prosent.

Det vil si at beholdning av likvide eiendeler minst skal tilsvare netto likviditetsutgang i en gitt stressperiode på 30 kalenderdager. Likviditetsreserven skal beregnes etter følgende formel og skal uttrykkes i prosent:

$$\text{Likviditetsreserve (LCR)} = \frac{\text{Likvide eiendeler}}{\text{Netto likviditetsutgang 30 dager frem i tid gitt en stressituasjon}}$$

LCR var ved utgangen av 2018 159 prosent for konsernet og 180 prosent for morbanken. Tilsvarende tall for 2017 var 139 prosent for konsernet og 134 prosent for morbanken.

NOTE 15 – RENTEINNTEKTER OG RENTEKOSTNADER

MORBANK			KONSERN	
31.12.2017	31.12.2018	MILLIONER KRONER	31.12.2018	31.12.2017
		<i>Renter fra finansielle instrumenter vurdert til amortisert kost:</i>		
42	75	Renter av fordringer på kredittinstitusjoner	10	9
1 835	1 217	Renter av utlån til kunder	2 768	2 606
1 878	1 291	Sum renter fra finansielle instrumenter vurder til amortisert kost	2 778	2 615
		<i>Renter fra finansielle instrumenter utpekt til virkelig verdi over resultat:</i>		
172	150	Renter av utlån til kunder (fastrenteutlån)	150	172
156	198	Renter av sertifikater og obligasjoner	217	168
328	348	Sum renter fra fin. instr. vurder til virkelig verdi over resultat	367	340
		<i>Renter fra finansielle instrumenter til virkelig verdi over utvidet resultat:</i>		
	664	Renter av utlån til kunder (lån med pant i bolig)		
	664	Sum renter fra fin. instr. til virkelig verdi over utvidet resultat		
2 205	2 303	Sum renteinntekter	3 144	2 954

MORBANK			KONSERN	
31.12.2017	31.12.2018	MILLIONER KRONER	31.12.2018	31.12.2017
		<i>Rentekostnader fra finansielle instrumenter vurdert til amortisert kost:</i>		
6	19	Renter på gjeld til kredittinstitusjoner	19	5
521	547	Renter på innskudd til kunder	543	517
281	305	Renter på utstedte verdipapirer	774	675
32	41	Renter på ansvarlig lånekapital	41	32
45	39	Avgift Bankens Sikringsfond og andre rentekostnader	39	45
884	951	Sum rentekostnader fra fin.instr. vurder til amortisert kost	1 416	1 274
884	951	Sum rentekostnader	1 416	1 274

NOTE 16 – PROVISJONSINNTEKTER

MORBANK			KONSERN	
2017	2018	MILLIONER KRONER	2018	2017
27	26	Garantiprovisjon	21	22
19	25	Verdipapirromsetning og forvaltning	25	19
172	179	Betalingsformidling	179	172
29	30	Forsikringstjenester	30	29
		Eiendomsomsetning og forvaltning	105	109
74	86	Annen virksomhet	20	19
321	346	Sum provisjonsinntekter	380	370

NOTE 17 – INNTEKTER FRA FINANSIELLE INSTRUMENTER

MORBANK			KONSERN	
2017	2018	MILLIONER KRONER	2018	2017
-49	-70	Verdiendringer fastrenteutlån - utpekt til virkelig verdi over resultat	-70	-49
54	69	Verdiendringer derivater fastrenteutlån - pliktig til virkelig verdi over resultat	69	54
5	-1	Netto fastrenteutlån	-1	5
26	-27	Gevinst (tap) og verdiendring sertifikater og obligasjoner	-33	26
23	16	Utbytte aksjer	7	15
61	29	Gevinst (tap) og verdiendring aksjer	29	61
110	17	Sertifikater, obligasjoner og aksjer - utpekt til virkelig verdi over resultat	2	101
69	100	Verdiendring obligasjoner med fast rente - sikringsbokføring	-217	-504
-70	-100	Verdiendring derivater fastrenteobligasjoner - pliktig til virkelig verdi over resultat	214	478
0	0	Netto utstedte verdipapirer med fast rente - sikringsbokføring	-2	-25
IA	IA	Herav resultateffekt knyttet til basisswap	2	-31
	-80	Verdiendringer gjeld Euro - amortisert kost	-80	
	72	Verdiendringer derivater - virkelig verdi	72	
	-8	Netto resultateffekt gjeld i Euro	-8	
-1	0	Gevinst (tap) ved tilbakekjøp egne obligasjoner - amortisert kost	-15	-22
23	25	Valutagevinster (tap)	25	23
6	2	Andre finansielle derivater - pliktig til virkelig verdi over resultat	2	6
29	26	Netto andre finansielle instrumenter og derivater	12	7
144	35	Netto inntekter fra finansielle instrumenter	2	88

Verdiendringer på fastrenteutlån inkluderer verdiendringer knyttet til endringer i rentenivå og endring i marginer. Viser til note 21 for ytterligere informasjon.

NOTE 18 – LØNSSKOSTNADER OG PENSJON

MORBANK			KONSERN	
2017	2018	MILLIONER KRONER	2018	2017
283	294	Lønn og honorarer til tillitsvalgte (1)	359	343
44	46	Arbeidsgiveravgift	56	53
16	17	Finansskatt	17	16
14	43	Pensjonskostnader	45	16
17	16	Andre personalkostnader	23	25
374	415	Sum personalkostnader	499	453
432	434	Antall årsverk	507	503
435	433	Gjennomsnittlig antall årsverk	505	501

1 – Bankens avlønning er i hovedsak fastlønn, men har i tillegg en bonusordning. Bonusordningen omfatter alle ansatte, unntak er leder i internrevisjonen. Avhengig av måloppnåelse kan bonusordningen gi en utbetaling på maksimalt 1 månedslønn pr. ansatt. Styrets medlemmer inngår ikke i bonusordningen.

Alle ansatte kan låne inntil 5 * brutto årslønn med 1,5 % lavere rente enn bankens til enhver tid gjeldende boliglånsrente. Dette forutsetter at lånet er innenfor 85 % av markedsverdi.

Pensjon

1. november 2016 ble bankens kollektive ytelsesbaserte pensjonsordning gjennom Nordea Liv og Storebrand Livsforsikring avviklet og erstattet med kollektiv innskuddsbasert pensjonsordning i Storebrand Livsforsikring. Gjenværende forpliktelse i de kollektive ytelsesbaserte ordningene er knyttet til uføre/delvis uføre. (Ansatte som får et beregnet pensjonstap som følge av denne endringen, vil få dette kompensert.)

Sikret kollektiv ytelsespensjonsordning omfatter nå 21 personer som er uføre/delvis uføre.

Banken har dessuten pensjonsforpliktelser som gjelder 39 personer som ikke er dekket av forsikringsordningen i

forbindelse med førtidspensjonering og tilleggspensjoner. Disse pensjonsordningene anses som ytelsesplaner. Estimaterendringer og -avvik føres direkte mot utvidet resultatregnskap. Den nye AFP ordningen som ble innført i 2010, er behandlet som en innskuddsordning pr. 31.12.2018.

Pensjonsforsikringene oppfyller kravene etter lov om obligatorisk tjenestepensjon.

Banken benytter OMF rente som referanserente. Markedet for disse obligasjonene anses å være tilstrekkelig likvid på balansedagen.

I beregningen, som ekstern aktuar har gjennomført vedrørende pensjoner er følgende forutsetninger lagt til grunn:

	2018	2017
Diskonteringsrente	2,60 %	2,3 - 2,4%
Forventet lønnsregulering	2,50 %	2,25 - 2,5%
Forventet regulering av løpende pensjoner	0,80 %	0 - 2,25 %
Forventet regulering av folketrygdens grunnbeløp	2,25 %	2 - 2,25%
Forventet avkastning på pensjonsmidler	2,60 %	2,40 %
Frivillig avgang	0,00 %	0,00 %

Ved beregning av pensjonskostnaden for 2018 er forutsetningene pr. 31.12.2018 lagt til grunn.

De økonomiske forutsetningene er vurdert i en lang tidshorisont. Forutsetningene er like Norsk Regnskapsstiftelses anbefalinger.

Beregningen er pr. 31.12.2018 basert på dødelighetstabellen FNH2013 tilsvarende tabell benyttet pr. 31.12.2017.

Sammensetning av årets pensjonskostnad

MILLIONER KRONER	31.12.2018		31.12.2017	
	Sikret	Usikret	Sikret	Usikret
Årets pensjonsopptjening		3		3
Netto planendring				
Rentekostnad av pensjonsforpliktelsen		1		2
Resultatført avkastning på pensjonsmidler				
Sum pensjonskostnader ytelsesordninger	-	4	-	5
Premie innsk.pensj. AFP og avvikk.kost. ytelsepensj.		51		11
Sum pensjonskostnader ført over resultatregnskapet	-	55	-	16
Estimatavvik ført over totalresultatet		-		13
Totale pensjonskostnader	-	55	-	29
Bevegelse pensjonsforpliktelse				
Forpliktelse ved periodens begynnelse	23	84	23	73
Årets pensjonsopptjening		3		3
Rentekostnad på pensjonsforpliktelsene		1		2
Ny avtale				
Aktuarielt tap/gevinst		-		13
Pensjonsutbetalinger		-30		-7
Pensjonsforpliktelse ved periodens slutt	23	58	23	84
Bevegelse pensjonsmidler				
Pensjonsmidler ved periodens begynnelse	19		19	
Avkastning på pensjonsmidler				
Aktuarielt tap/gevinst				
Ny avtale				
Innbetaling av pensjonsmidler	1		1	
Pensjonsutbetalinger				
Pensjonsmidler ved periodens slutt	20	-	20	-
Netto pensjonsforpliktelse ved periodens slutt	3	58	3	84

Aktive personer i de ulike ordningene

	31.12.2018	31.12.2017
Aktive medlemmer i sikrede ytelsesordninger	0	0
Pensjonister og uføre i ordningene	21	21
Sum personer som er med i sikrede ytelsesordninger	21	21
Aktive medlemmer i usikrede ytelsesordninger	12	12
Pensjonister og uføre i ordningene	27	26
Sum personer som er med i usikrede ytelsesordninger	39	38
Aktive medlemmer av innskuddsordningen	462	466
Sum personer som er med innskuddsordningen	462	466

Sensitivitetsanalyse pensjonsberegning

Banken gikk over til innskuddspensjon 1. november 2016 for de kollektive ytelsesordningene. Pensjonsforpliktelsene ble dermed vesentlig redusert. Sensitivitetsanalyse ansees derfor ikke for vesentlig og er derfor ikke gjennomført for 2018 og 2017.

NOTE 19 – ANDRE DRIFTSKOSTNADER

MORBANK			KONSERN	
2017	2018	MILLONER KRONER	2018	2017
36	39	Markedsføring	44	40
138	143	IT kostnader	146	141
30	40	Driftskostnader fast eiendom	44	34
16	14	Eksterne honorarer	15	18
10	10	Kontorrekvisita	10	10
11	14	Formueskatt	14	11
68	78	Andre driftskostnader	82	74
309	338	Sum andre driftskostnader	355	328

Godtgjørelse til revisor inngår i andre driftskostnader.

MORBANK			KONSERN	
2017	2018	TUSEN KRONER	2018	2017
941	1 157	Ordinært revisjonshonorar lovpålagt revisjon	1 694	1 279
52	175	Skatterådgivning	175	52
497	530	Andre attestasjonstjenester	788	860
487	1 845	Honorar for annen bistand	1 845	491
1 977	3 707	Sum godtgjørelse til valgt revisor (inkl mva)	4 502	2 682

NOTE 20 – SKATT

MORBANK			KONSERN	
31.12.2017	31.12.2018	MILLIONER KRONER	31.12.2018	31.12.2017
		Utsatt skatt og eiendel ved utsatt skatt		
58	56	Driftsmidler	54	55
13	-5	Verdipapirer	-6	13
39	21	Utlån	20	39
-22	-15	Pensjonsforpliktelse	-15	-22
-29	-4	Obligasjonslån	-193	-151
-18	-1	Derivater	162	89
2	-1	Andre regnskapsmessige avsetn.	-1	2
43	51	Sum utsatt skatt og eiendel ved utsatt skatt	21	25
		Sammensetning av årets skattekostnad		
7	8	Endring i utsatt skatt	-4	1
3	-2	Utsatt skatt ført over totalresultatet	4	3
		Andre endringer utsatt skatt	0	
10	6	Utsatt skatt ført over årsresultatet/ direkte mot egenkapitalen	0	4
215	206	Betalbar skatt på årets resultat	285	286
10	6	Resultatført utsatt skatt	0	4
-8	0	For mye/lite avsatt forrige år	0	-8
217	212	Årets skattekostnad	285	282
		Avst. av betalbar skatt på årets resultat		
253	236	25% av resultatet før skatt	307	318
-28	-24	25% av permanente forskjeller	-22	-28
-10	-6	Resultatført utsatt skatt	0	-4
215	206	Betalbar skatt på årets resultat	285	286
		Balanseført betalbar skatt		
215	206	Betalbar skatt på årets resultat	285	286
13	14	Formueskatt	14	13
	3	Ikke avregnet skatt for 2017	10	
228	223	Betalbar skatt i balansen	309	299

Formueskatt inngår i betalbar skatt i balansen, men er presentert som andre driftskostnader i resultatregnskapet.

NOTE 21 – FINANSIELLE INSTRUMENTER ETTER KATEGORI

IFRS 9 Finansielle instrumenter erstattet 1. januar 2018 IAS 39 Finansielle instrumenter – innregning og måling.

Konsernet endret fra dette tidspunkt sine regnskapsprinsipper. Konsernet har ikke valgt å benytte seg av tidlig tilpasning til IFRS 9, og dette medfører at alle sammenligningstall fra tidligere perioder er utarbeidet etter IAS 39.

Klassifisering fra og med 1. januar 2018.

Amortisert kost

Gjeldsinstrumenter hvor formålet kun er å holde instrumentet for å motta kontraktmessige kontantstrømmer føres til amortisert kost.

Virkelig verdi over resultat

Alle derivater skal måles til virkelig verdi med verdiendringer over resultatet.

Sparebanken Sør har også valgt å føre beholdning av rentebærende obligasjoner, sertifikater og aksjer til virkelig verdi med verdiendringer over resultatet. Dette er midler som styres, måles og rapporteres til ledelsen til virkelig verdi.

Fastrenteutlån kan innløses før forfall mot betaling for over- eller underkurser som oppstår som følge av bevegelser i markedsrenten. Sparebanken Sør avdekker renterisikoen for denne balanseposten gjennom inngåelse av derivater som bokføres til virkelig verdi. Ettersom utviklingen i verdien av derivatene resultatføres, vil innregning av fastrentelån til amortisert kost føre til vesentlige svingninger i resultatet. Innregning til virkelig verdi over resultatet vil derved føre til en mer harmonisert sammenligning av derivatets resultat og verdiendring på fastrenteutlån.

Virkelig verdi over utvidet resultat (OCI – Other Comprehensive Income)

Utlån til personkunder med sikkerhet i bolig vil i morbanken bli klassifisert til virkelig verdi over utvidet resultat under IFRS 9. Dette kommer som en konsekvens av at utlånene på et senere tidspunkt kan selges til bankens heleide boligkredittforetak. Formålet er da ikke isolert til å motta kontraktmessige kontantstrømmer, men også videresalg.

Sikringsbokføring

Sparebanken Sør benytter sikringsbokføring når det gjelder bankens obligasjonsgjeld med fastrentevilkår i norske kroner og utenlandsk valuta. Sikringen dekker renterisikoen og valutarisikoen i obligasjonene.

Endringen i klassifisering pr 1. januar 2018 gav følgende endringer.

MILLIONER KRONER	IAS 39		IFRS 9		KONSERN
	Målingskategori	Balansført verdi	Målingskategori	Balansført verdi	Endring
Finansielle eiendeler					
Konter og fordringer på sentralbanker	Amortisert kost	1 143	Amortisert kost	1 143	0
Utlån til kredittinstitusjoner	Amortisert kost	236	Amortisert kost	236	0
Netto utlån til kunder		97 518		97 520	2
- Fastrenteutlån	Virkelig verdi opsjonen	6 316	Virkelig verdi opsjonen	6 316	0
- Øvrige	Amortisert kost	91 202	Amortisert kost	91 204	2
Obligasjoner og sertifikater	Virkelig verdi opsjonen	13 468	Virkelig verdi opsjonen	13 468	0
Aksjer	Virkelig verdi opsjonen	572	Virkelig verdi opsjonen	572	0
Finansielle derivater	Virkelig verdi	754	Virkelig verdi	754	0
Eierinteresser i tilknyttede selskaper	Amortisert kost	39	Amortisert kost	39	0
Finansiell gjeld					
Gjeld til kredittinstitusjoner	Amortisert kost	902	Amortisert kost	902	0
Innskudd fra kunder	Amortisert kost	55 580	Amortisert kost	55 580	0
Gjeld stiftet ved utstedelse av verdipapirer	Amortisert kost	44 353	Amortisert kost	44 353	0
Finansielle derivater	Virkelig verdi	306	Virkelig verdi	306	0
Ansvarlig lånekapital	Amortisert kost	1 404	Amortisert kost	1 404	0

MILLIONER KRONER	IAS 39		IFRS 9		MORBANK
	Målingskategori	Balansført verdi	Målingskategori	Balansført verdi	Endring
Finansielle eiendeler					
Konter og fordringer på sentralbanker	Amortisert kost	1 143	Amortisert kost	1 143	0
Utlån til kredittinstitusjoner	Amortisert kost	3 516	Amortisert kost	3 516	0
Netto utlån til kunder		66 595		66 602	7
- Boliglån	Amortisert kost	24 991	Virkelig verdi over OCI	25 002	11
- Fastrenteutlån	Virkelig verdi opsjonen	6 316	Virkelig verdi opsjonen	6 316	0
- Øvrige	Amortisert kost	35 288	Amortisert kost	35 284	-4
Obligasjoner og sertifikater	Virkelig verdi opsjonen	12 660	Virkelig verdi opsjonen	12 660	0
Aksjer	Virkelig verdi opsjonen	572	Virkelig verdi opsjonen	572	0
Finansielle derivater	Virkelig verdi	385		385	0
Eierinteresser i tilknyttede selskaper	Amortisert kost	39	Amortisert kost	39	0
Finansiell gjeld					
Gjeld til kredittinstitusjoner	Amortisert kost	974	Amortisert kost	974	0
Innskudd fra kunder	Amortisert kost	55 593	Amortisert kost	55 593	0
Gjeld stiftet ved utstedelse av verdipapirer	Amortisert kost	17 848	Amortisert kost	17 848	0
Finansielle derivater	Virkelig verdi	283	Virkelig verdi	283	0
Ansvarlig lånekapital	Amortisert kost	1 404	Amortisert kost	1 404	0

Alle endringer skyldes ny modell for måling. Boliglån i morbanken er i tillegg reklassifisert fra amortisert kost til virkelig verdi over utvidet resultat (OCI).

Klassifisering 31.12.2018

KONSERN 31.12.2018

MILLIONER KRONER	Virkelig verdi	Virkelig verdi utvidet resultat	Sikrings-bokføring	Amortisert kost	Totalt
Kontanter og fordringer på sentralbanker				1 288	1 288
Utlån til og fordringer på kredittinstitusjoner				119	119
Netto utlån til kunder	5 714			91 804	102 942
Obligasjoner og sertifikater	14 598				14 598
Aksjer	370				370
Finansielle derivater	197		422		619
Eierinteresser i tilknyttede selskaper				584	584
Sum finansielle eiendeler	20 879	0	422	93 795	120 520
Gjeld til kredittinstitusjoner				1 918	1 918
Innskudd fra kunder				56 537	56 537
Gjeld stiftet ved utstedelse av verdipapirer			24 207	24 116	48 323
Finansielle derivater	147		32		179
Ansvarlig lånekapital				1 604	1 604
Sum finansiell gjeld	147	0	24 239	84 175	108 561

MORBANK 31.12.2018

MILLIONER KRONER	Virkelig verdi	Virkelig verdi utvidet resultat	Sikrings-bokføring	Amortisert kost	Totalt
Kontanter og fordringer på sentralbanker				1 287	1 287
Utlån til og fordringer på kredittinstitusjoner				3 010	3 010
Netto utlån til kunder	5 714	20 893		37 656	64 263
Obligasjoner og sertifikater	17 691				17 691
Aksjer	369				369
Finansielle derivater	157		40		197
Eierandeler i konsernselskaper				1 858	1 858
Eierinteresser i tilknyttede selskaper				584	584
Sum finansielle eiendeler	23 931	20 893	40	44 395	89 259
Gjeld til kredittinstitusjoner				2 261	2 261
Innskudd fra kunder				56 546	56 546
Gjeld stiftet ved utstedelse av verdipapirer			8 314	9 713	18 027
Finansielle derivater	146		33		179
Ansvarlig lånekapital				1 604	1 604
Sum finansiell gjeld	146	0	8 347	70 124	78 617

Klassifisering 31.12.2017

KONSERN 31.12.2017

MILLIONER KRONER	Virkelig verdi	Finansielle derivater brukt som sikrings-instrument	Frivillig kategorisert til virkelig verdi (1)	Finansielle eiendeler og gjeld til amortisert kost (2)	Totalt
Kontanter og fordringer på sentralbanker				1 143	1 143
Utlån til og fordringer på kredittinstitusjoner				236	236
Netto utlån til kunder			6 316	91 202	97 518
Obligasjoner og sertifikater			13 468		13 468
Aksjer			572		572
Finansielle derivater	216	538			754
Eierinteresser i tilknyttede selskaper				39	39
Sum finansielle eiendeler	216	538	20 356	92 620	113 730
Gjeld til kredittinstitusjoner				902	902
Innskudd fra kunder				55 580	55 580
Gjeld stiftet ved utstedelse av verdipapirer				44 343	44 343
Finansielle derivater	274	32			306
Ansvarlig lånekapital				1 404	1 404
Sum finansiell gjeld	274	32	0	102 229	102 535

1. Maksimal kredittrisiko knyttet til finansielle instrumenter frivillig kategorisert til virkelig verdi, ekskl. aksjer utgjør 19 786 mill. kroner.
2. Gjeld som inngår i sikringsbokføring er presentert som finansielle eiendeler og gjeld til amortisert kost.

MORBANK 31.12.2017

MILLIONER KRONER	Virkelig verdi	Finansielle derivater brukt som sikrings-instrument	Frivillig kategorisert til virkelig verdi (1)	Finansielle eiendeler og gjeld til amortisert kost (2)	Totalt
Kontanter og fordringer på sentralbanker				1 143	1 143
Utlån til og fordringer på kredittinstitusjoner				3 516	3 516
Netto utlån til kunder			6 316	60 279	66 595
Obligasjoner og sertifikater			12 660		12 660
Aksjer			572		572
Finansielle derivater	258	127			385
Eierandeler i konsernselskaper				1 256	1 256
Eierinteresser i tilknyttede selskaper				39	39
Sum finansielle eiendeler	258	127	19 548	66 233	86 166
Gjeld til kredittinstitusjoner				974	974
Innskudd fra kunder				55 593	55 593
Gjeld stiftet ved utstedelse av verdipapirer				17 848	17 848
Finansielle derivater	265	18			283
Ansvarlig lånekapital				1 404	1 404
Sum finansiell gjeld	265	18	0	75 819	76 102

1. Maksimal kredittrisiko knyttet til finansielle instrumenter frivillig kategorisert til virkelig verdi, ekskl. aksjer utgjør 18 978 mill. kroner.
2. Gjeld som inngår i sikringsbokføring er presentert som finansielle eiendeler og gjeld til amortisert kost.

NOTE 22 – VIRKELIG VERDI AV FINANSIELLE INSTRUMENTER

Metoder for å fastsette virkelig verdi

GENERELT

For finansielle instrumenter, hvor den balanseførte verdien er en rimelig tilnærming til virkelig verdi, er det ikke benyttet verdsettelsesmetoder for å beregne virkelig verdi. Dette gjelder i hovedsak fordringer og gjeld som innen kort tid (3 mnd) forfaller til betaling eller hvor det er kort tid (3 mnd) til neste renteforfall/-regulering.

RENTEBYTTEAVTALER OG VALUTABYTTAVTALER

Verdsettelse av rentebytteavtaler til virkelig verdi skjer gjennom bruk av verdsettelsesteknikker der forventede fremtidige kontantstrømmer neddiskonteres til nåverdier. Beregning av forventede kontantstrømmer og neddiskontering av disse, skjer ved bruk av observerte markedsrenter for de ulike valutaer og observerte valutakurser. Beregnede nåverdier kontrolleres mot tilsvarende beregninger fra motparter i kontraktene.

SERTIFIKATER OG OBLIGASJONER

Verdsettelse av sertifikater og obligasjoner skjer gjennom bruk av verdsettelsesteknikker basert på fremtidig kontantstrøm og kredittisiko vurdert på balansedagen. Verdsettelsen er basert på observerbare markedsrenter. For vurdering av kredittisiko bygger banken på informasjon fra en anerkjent tilbyder.

UTLÅN

For utlån vurdert til virkelig verdi, skjer verdsettelse gjennom bruk av verdsettelsesteknikker der forventede fremtidige kontantstrømmer neddiskonteres til nåverdier. Risikofri rente anslås som renten på lån mellom særlig kredittverdige banker. Påslag for kredittisiko og marginer skjer med utgangspunkt i opprinnelig påslag for kredittisiko og margin, og justeres i takt med endringer i markedets prising av risiko, låntagernes kredittverdighet og marginendringer i markedet.

For lån med flytende rente er virkelig verdi vurdert å være lik innregnet verdi.

INNLÅN

For innlån vurdert til virkelig verdi, vil innlån vurderes til noterte priser der slike er tilgjengelig og papirene omsettes i et likvid marked. For andre papirer er verdsettelse foretatt gjennom bruk av verdsettelsesteknikker og neddiskontering av forventede fremtidige kontantstrømmer. Risikofri rente anslås som renten på lån mellom særlig kredittverdige banker. Påslag for kredittisiko er gjort på basis av de løpende vurderinger som andre markedsaktører gjør av bankens kredittverdighet.

INNSKUDD

For innskudd vurdert til virkelig verdi, skjer verdsettelse gjennom bruk av verdsettelsesteknikker der forventede fremtidige kontantstrømmer neddiskonteres til nåverdier. Risikofri rente anslås som renten på lån mellom særlig kredittverdige banker. Påslag for kredittisiko er gjort på basis av de løpende vurderinger som andre markedsaktører gjør av bankens kredittverdighet. Påslag for marginer skjer med utgangspunkt i opprinnelig margin, men med senere justering av margin i takt med marginendringer i markedet.

For innskudd til flytende rente er virkelig verdi vurdert å være lik pålydende verdi.

AKSJER

Aksjer er vurdert til noterte priser der dette er tilgjengelig. For andre aksjer er verdsettelsen foretatt ved bruk av verdsettelsesteknikker.

I noen tilfeller vil aksjer i lokale selskaper mest fremstå som en støtte til et positivt tiltak i lokalmiljøet. For slike aksjer er virkelig verdi satt til aksjens kostpris eller pålydende, evt. nedskrevet til kr. 1 der det er opplagt at aksjene ikke har noen kommersiell verdi.

Klassifisering av finansielle instrumenter

Finansielle instrumenter er klassifisert i ulike nivåer.

Nivå 1:

Omfatter finansielle eiendeler og forpliktelser verdsatt ved bruk av ukorrigerede observerbare markedsverdier. Dette omfatter noterte aksjer, derivater som handles på aktive markedsplasser, øvrige verdipapirer med noterte markedsverdier.

Nivå 2:

Instrumenter verdsatt basert på verdsettelsesteknikker hvor alle forutsetninger (all input) er basert direkte eller indirekte på observerbare markedsdata. Verdier her kan hentes fra eksterne markedsaktører eller avstemmes mot eksterne markedsaktører som tilbyr slike tjenester.

Nivå 3:

Instrumenter er basert på verdsettelsesteknikker hvor minst en vesentlig forutsetning ikke kan støttes basert på observerbare markedsverdier. I denne kategorien inngår investeringer i noterte selskaper og fastrenteutlån hvor det ikke foreligger nødvendig markedsinformasjon.

MORBANK				31.12.2018	KONSERN			
Innregnet verdi	Virkelig verdi			MILLIONER KRONER	Innregnet verdi	Virkelig verdi		
	Nivå 1	Nivå 2	Nivå 3			Nivå 1	Nivå 2	Nivå 3
				Eiendeler innregnet til amortisert kost				
1 287		1 287		Kontanter og fordringer på sentralbanker	1 288		1 288	
3 010		3 010		Utlån til kredittinstitusjoner	119		119	
37 656			37 656	Netto utlån til kunder (flytende rente)	97 228			97 228
				Eiendeler innregnet til virkelig verdi				
5 714			5 714	Netto utlån til kunder (fast rente)	5 714			5 714
20 893			20 893	Netto utlån til kunder (boliglån)				
17 691		17 691		Obligasjoner og sertifikater	14 598		14 598	
369	5		364	Aksjer	370	5		365
197		197		Finansielle derivater	619		619	
86 817	5	22 185	64 627	Sum finansielle eiendeler	119 936	5	16 624	103 307
				Gjeld innregnet til amortisert kost				
2 261		2 261		Gjeld til kredittinstitusjoner	1 918		1 918	
56 546			56 546	Innskudd fra kunder	56 537			56 537
18 027		18 081		Gjeld stiftet ved utstedelse av verdipapirer	48 323		48 443	
1 604		1 601		Ansvarlig lånekapital	1 604		1 601	
				Gjeld innregnet til virkelig verdi				
179		179		Finansielle derivater	179		179	
78 617	0	22 122	56 546	Sum finansiell gjeld	108 561	0	52 141	56 537

MORBANK				31.12.2017	KONSERN			
Innregnet verdi	Virkelig verdi			MILLIONER KRONER	Innregnet verdi	Virkelig verdi		
	Nivå 1	Nivå 2	Nivå 3			Nivå 1	Nivå 2	Nivå 3
				Eiendeler innregnet til amortisert kost				
1 143		1 143		Kontanter og fordringer på sentralbanker	1 143		1 143	
3 516		3 516		Utlån til kredittinstitusjoner	236		236	
60 279			60 279	Netto utlån til kunder (flytende rente)	91 202			91 202
				Eiendeler innregnet til virkelig verdi				
6 316			6 316	Netto utlån til kunder (fast rente)	6 316			6 316
12 660		12 660		Obligasjoner og sertifikater	13 468		13 468	
572	5		567	Aksjer	572	5		567
385		385		Finansielle derivater	754		754	
84 871	5	17 704	67 162	Sum finansielle eiendeler	113 691	5	15 601	98 085
				Gjeld innregnet til amortisert kost				
974		974		Gjeld til kredittinstitusjoner	902		902	
55 593			55 593	Innskudd fra kunder	55 580			55 580
17 848		17 944		Gjeld stiftet ved utstedelse av verdipapirer	44 343		44 648	
1 404		1 415		Ansvarlig lånekapital	1 404		1 415	
				Gjeld innregnet til virkelig verdi				
283		283		Finansielle derivater	306		306	
76 102	0	20 616	55 593	Sum finansiell gjeld	102 535	0	47 271	55 580

Det har ikke vært bevegelser mellom nivå 1 og 2 i 2018 eller 2017.

BEVEGELSER I VERDIER INNREGNET TIL VIRKELIG VERDI SOM ER KATEGORISERT I NIVÅ 3

KONSERN

MILLIONER KRONER	Utlån og fordringer på kunder	Herav kredittrisiko	Aksjer
Innregnet verdi 01.01.2017	7 514	-14	509
Tilgang 2017	235		21
Herav overført fra nivå 1 eller 2	0		
Verdiendringer ført i perioden	-48	12	59
Avgang 2017	-1 385		-22
Innregnet verdi 31.12.2017	6 316	-2	567
Tilgang 2018	1 334		66
Herav overført fra nivå 1 eller 2	0		
Verdiendringer ført i perioden	-69	1	44
Avgang 2018	-1 867		-13
Reklassifisert som tilknyttet selskap (TS)			-300
Innregnet verdi 31.12.2018	5 714	-1	364

MORBANK

MILLIONER KRONER	Utlån og fordringer på kunder	Herav kredittrisiko	Aksjer
Innregnet verdi 01.01.2017	7 514	-14	509
Tilgang 2017	235		21
Herav overført fra nivå 1 eller 2	0		
Verdiendringer ført i perioden	-48	12	59
Avgang 2017	-1 385		-22
Innregnet verdi 31.12.2017	6 316	-2	567
Reklassifisering boliglån til virkelig verdi	25 002		
Tilgang 2018	1 334		66
Herav overført fra nivå 1 eller 2	0		
Avgang 2018	5 976	1	-13
Verdiendringer ført i perioden	-69		45
Reklassifisert som tilknyttet selskap (TS)			-300
Innregnet verdi 31.12.2018	26 607	-1	365

(1) I avgang 2018 inngår netto overføring av lån til datterselskapet Sparebanken Sør Boligkreditt AS. Verdiendringer bokført i året gjelder i all hovedsak finansielle instrumenter som er innregnet i balansen pr. 31.12.

Utlån og fordringer på kunder

Utlån og fordringer på kunder til virkelig verdi, kategorisert i nivå 3, består av fastrenteutlån og boliglån i morbanken. I konsern utelukkende fastrenteutlån.

Ved verdsettelse av fastrenteutlån har banken delt dette opp 3 kategorier; personmarked (PM), store næringsengasjementer og øvrige næringsengasjementer. For privatmarkedet er kredittspreadene vurdert etter gjeldende markedspriser for fastrenteutlån. For store næringsengasjementer (50 største) er kundene og spread individuelt vurdert utfra hva den enkelte kunde ville kunne fått som spread/margin pr. 31.12. For øvrige næringslån er det beregnet verdi med en spread som representerer et snitt av hva mindre fastrentelån til næringskunder ville vært pr. 31.12. Boliglån med flytende rente er virkelig verdi vurdert å være lik innregnet verdi.

Aksjer

Gjelder aksjer og plasseringer i selskap hvor det er ingen eller lav omsetning og skjønn må utøves ved verdsettelsen. Det benyttes i stor grad multipler og mindre grad av inntjeningsbaserte metoder ved verdsettelsen. Verdsettelsen påvirkes av den skjønnsmessige vurderingen.

Sensitivitetsanalyse nivå 3

Sensitiviteten for fastrenteutlån er estimert ved at marginkravet er endret med 10 basispunkter. I verdsettelsen for fastrenteutlån til privatkunder legges markedsrenter som er tilgjengelig til grunn. For bedriftsmarkedet er det større grad av skjønn ved fastsettelsen av hva markeds-spread/-margin er pr. 31.12.

KONSERN / MORBANK

MILLIONER KRONER	31.12.2018	31.12.2017
Utlån til kunder	18	16
- herav lån til bedriftsmarked (BM)	4	5
- herav lån til personmarked (PM)	14	11

Sikringsbokføring

Banken benytter seg av sikringsbokføring for gjeld i fastrente og valuta. Finansielle derivater som benyttes som sikringsinstrumenter blir bokført til virkelig verdi. Obligasjonslån som inngår som sikringsobjekt blir innregnet til kostpris og blir løpende justert for endringer i virkelig verdi for de risikoer som sikres. Sikringen avdekker renterisikoen i utstedte fastrenteobligasjoner, samt valutarisikoen for utstedte obligasjoner i utenlandsk valuta. Sikringsbokføringen stiller krav til banken om å holde system på måling og dokumentasjon av sikringseffektivitet.

Samtlige obligasjonslån emittert med fastrente eller valuta inngår i sikringsbokføringen. Sparebanken Sør benytter virkelig verdi sikring. Som metode for å måle effektiviteten av sikringen benyttes dollar-offset metode.

IFRS 9 har forenklet kravene til sikringsbokføring ved å knytte sikringseffektiviteten tettere sammen med risikostyringsaktiviteter, og gir dermed større mulighet

for vurdering. Kravet om en sikringseffektivitet på 80-125 prosent er fjernet fra og med 1. januar 2018 og er erstattet av mer kvalitative krav. Det må blant annet være et økonomisk forhold mellom sikringsinstrumentet og det sikrede elementet, og effekten av kredittrisiko må ikke dominere verdiendringer i sikringsforholdet. I henhold til IFRS 9 er en prospektiv (fremtidsrettet) effektivitetstest tilstrekkelig, mens sikringseffektivitet i henhold til IAS 39 må betraktes både retrospektivt og prospektivt. Ineffektivitet i sikringen, definert som forskjellen mellom verdireguleringen av sikringsinstrumenter og verdijustering av sikringsobjektet, innregnes i resultatregnskapet etter hvert som det oppstår. Unntaket er den delen av verdireguleringen som skyldes en endring i basisspread knyttet til sikringsinstrumentene.

For rente- og valutaswapper som er inngått etter 1. januar 2018 vil verdiendringer som skyldes endringer i valutabasis føres over utvidet resultat. Rente- og valutaswapper opprettet frem til 1.1.2018 bokføres til virkelig verdi, med verdiendringer over resultat til disse forfaller.

Sikringsbokføring i balansen

MORBANK			KONSERN	
31.12.2017	31.12.2018	MILLIONER KRONER	31.12.2018	31.12.2017
		Sikringsinstrumenter / finansielle derivater		
127	40	Renteswap NOK	119	228
		Renteswap EUR	593	304
127	40	Sum finansielle eiendeler	713	532
		Sikringsobjekter		
9 141	8 300	Pålydende gjeld NOK	9 150	9 991
		Pålydende gjeld EUR (1)	14 324	9 454
114	14	Justering sikringsobjekt NOK - renterisiko	93	216
		Justering sikringsobjekt EUR - rente og valutarisiko	639	320
		Sikringsinstrumenter / finansielle derivater		
18	33	Renteswap NOK	33	18
		Renteswap EUR	0	13
9 273	8 346	Sum finansiell gjeld	24 239	20 013

(1) Omregnet til NOK med kurs fra tidspunkte for utstedelse.

Sikringsinstrumentet er innregnet under finansielle derivater. Pålydende og justering av sikringsobjekt er innregnet under gjeld stiftet ved utstedelse av verdipapirer.

Resultat av sikringsbokføringen

MORBANK			KONSERN	
2017	2018	MILLIONER KRONER	2018	2017
		Resultat / ineffektivitet i sikringsbokføringen		
0	0	Resultateffekt sikrings renterisiko (NOK)	0	0
		Resultateffekt sikrings rente og valutarisiko (EUR)	-2	-25
IA	IA	Herav resultateffekt knyttet til valutabasis	-2	-31
0	0	Sum	-2	-25
		Totalresultat (OCI)		
IA	IA	Verdiendring valutabasis ført mot totalresultat	-20	IA

Ineffektiviteten i sikringsbokføringen fremkommer også av note 16.

NOTE 23 – OBLIGASJONER OG SERTIFIKATER

MORBANK			KONSERN	
31.12.2017	31.12.2018	MILLIONER KRONER	31.12.2018	31.12.2017
		Kortstiktige plasseringer utpekt til virkelig verdi over resultat		
3 399	3 133	Sertifikater og obligasjoner utstedt av det offentlige	3 287	3 550
9 261	8 847	Sertifikater og obligasjoner utstedt av andre	11 311	9 918
0	5 711	Sertifikater og obligasjoner utstedt av datterselskap	0	0
12 660	17 691	Sum korts. plasseringer utpekt til virkelig verdi over resultat	14 598	13 468
12 660	17 691	Plasseringer i verdipapirer	14 598	13 468
10 300	11 456	Stillet sikkerhet i obligasjoner for trekkadgang i Norges Bank	11 456	10 300

Klassifisering av finansielle investeringer

Sertifikater og obligasjoner blir ratet av eksterne meglere. Der hvor verdipapirer har en offisiell rating er denne benyttet, men i tilfeller hvor offisiell rating ikke eksisterer benyttes eksterne meglers kredittvurdering som grunnlag for risikoklassifiseringen.

Bankens risikokategori	Rating
Laveste risiko	AAA, AA+, AA og AA-
Lav risiko	A+, A og A-
Middels risiko	BBB+, BBB og BBB-
Høy risiko	BB+, BB og BB-
Høyeste risiko	B+ og lavere

Sertifikater og obligasjoner

MORBANK			KONSERN	
31.12.2017	31.12.2018	MILLIONER KRONER	31.12.2018	31.12.2017
		Sertifikater og obligasjoner		
12 627	17 559	Lavest risiko	14 466	13 436
0	0	Lav risiko	0	0
0	0	Middels risiko	0	0
0	0	Høy risiko	0	0
0	99	Høyest risiko	99	0
33	33	Periodiserte renter	33	32
12 660	17 691	Sum sertifikater og obligasjoner	14 598	13 468

NOTE 24 – AKSJER

Alle aksjer og andeler er klassifisert til virkelig verdi over resultat.

KONSERN 31.12.2018			
TUSEN KRONER	Eierandel	Balanseført verdi	Anskaff. kost
Aksjer klassifisert til virkelig verdi			
Eksporthfinans	1,5	75 000	66 454
Brage Finans	15,5	186 537	160 883
VN Norge AS*	2,27	33 558	-
Norne Eierselskap	17,6	7 687	7 687
Sparebanken Vest		4 764	2 735
Norgesinvestor Proto	17,6	22 955	15 600
Norgesinvestor IV	2,1	13 628	8 058
Øvrige selskaper (37 stk)		6 225	9 647
Sum aksjer vurdert til virkelig verdi		350 354	271 065
Andeler klassifisert til virkelig verdi			
Skagerak Venture Capital 1 KS	12,4	13 860	13 860
Skagerak Seed Capital II AS	10,4	2 002	2 002
Skagerak Maturo Seed AS	5,8	3 150	3 150
Sum andeler vurdert til virkelig verdi		19 012	19 012
SUM		369 366	290 077

* Selskapet ble omdannet i 2018 og antall aksjer er opplyst i milliarder.

KONSERN 31.12.2017				
TUSEN KRONER	Antall aksjer	Eierandel	Balanseført verdi	Anskaff. kost
Aksjer klassifisert til virkelig verdi				
Frende Holding	675 324	10	260 000	152 148
Eksporthfinans	4 026	1,5	81 000	74 082
Brage Finans	11 778 981	15	123 679	97 838
Visa Norge FLI			28 200	-
Norne Eierselskap	31 414 019	17,6	7 687	7 687
Sparebanken Vest	83 398		4 545	2 422
Norgesinvestor Proto	156 000	17,6	23 010	15 600
Norgesinvestor IV	98 750	2,1	13 035	8 058
Øvrige selskaper (46 stk)			9 884	11 806
Sum aksjer vurdert til virkelig verdi			551 041	369 641
Andeler klassifisert til virkelig verdi				
Skagerak Venture Capital 1 KS		12,43	18 454	18 454
Skagerak Seed Capital II AS			1 173	1 173
Skagerak Maturo Seed AS			1 950	1 950
Sum andeler vurdert til virkelig verdi			21 577	21 577
SUM			572 618	391 218

Sparebanken Sørs datterselskaper som konsolideres i konsernregnskapet har ingen vesentlige plasseringer i aksjer pr 31.12. Oversikten over er derfor lik for morbank og konsern.

Bankens investering i ventureselskap er i hovedsak en deltakelse i investeringsselskap. Selskapet utarbeider selv verddivurderinger på grunnlag av underliggende porteføljeverdi, som banken benytter ved verdsettelse.

Konsernet har kommitert seg til ytterligere innbetalinger knyttet til investeringen i Skagerak Venture Capital, Skagerak Seed Capital og Skagerak Maturo Seed AS. Pr. 31.12.2018 er uinnkalt kapital kr. 12 159 000 (Pr. 31.12.2017 kr. 13 548 000).

Det vises til note 34; Opplysninger om nærstående parter for tilleggsopplysninger knyttet til transaksjoner med tilknyttede selskaper.

NOTE 25 – EIERINTERESSER I KONSERNSELSKAPER

MORBANK 31.12.2018

TUSEN KRONER	Type virksomhet	Forretningskontor	Eierandel	Aksjekapital	Bokført verdi
Sparebanken Sør Boligkreditt AS	Kredittforetak	Kristiansand	100 %	1 125 000	1 845 695
Sørmegleren Holding AS	Eiendomsmegling	Kristiansand	91 %	5 728	6 983
AS Eiendomsvekst	Eiendomsforvaltning	Arendal	100 %	3 000	2 935
Arendal Brygge AS	Eiendomsforvaltning	Arendal	50 %	601	1 000
Prosjektutvikling AS	Eiendomsforvaltning	Arendal	100 %	100	-
Transitt Eiendom AS	Eiendomsforvaltning	Kristiansand	100 %	100	1 450
Sum					1 858 063

MORBANK 31.12.2017

TUSEN KRONER	Type virksomhet	Forretningskontor	Eierandel	Aksjekapital	Bokført verdi
Sparebanken Sør Boligkreditt AS	Kredittforetak	Kristiansand	100 %	525 000	1 245 695
Sørmegleren Holding AS	Eiendomsmegling	Kristiansand	91 %	5 728	6 983
AS Eiendomsvekst	Eiendomsforvaltning	Arendal	100 %	3 000	2 935
Prosjektutvikling AS	Eiendomsforvaltning	Arendal	100 %	100	-
Transitt Eiendom AS	Eiendomsforvaltning	Kristiansand	100 %	100	100
Sum					1 255 713

Eierandelene tilsvarer andelen av stemmeberettiget kapital.

Det viser til note 34; Opplysninger om nærstående parter for tilleggsopplysninger knyttet til transaksjoner med datterselskap.

NOTE 26 – TILKNYTTETE SELSKAPER

MORBANK 31.12.2018

TUSEN KRONER	Type virksomhet	Forretningskontor	Eierandel	Bokført verdi
Frende Holding AS	Forsikring	Bergen	20 %	483 108
Balder Betaling AS	Finansiering	Bergen	22 %	93 100
Åseral Næringshus AS	Eiendomsforvaltning	Åseral	30 %	450
Torvparkering AS	Parkeringshus	Kristiansand	23 %	6 330
Søndeled Bygg AS	Eiendomsforvaltning	Arendal	29 %	1 125
Sum				584 113

MORBANK 31.12.2017

TUSEN KRONER	Type virksomhet	Forretningskontor	Eierandel	Bokført verdi
Åseral Næringshus AS	Eiendomsforvaltning	Åseral	30 %	450
Torvparkering AS	Parkeringshus	Kristiansand	23 %	7 000
Balder Betaling AS	Finansiering	Bergen	22 %	30 258
Arendal Brygge AS	Eiendomsforvaltning	Arendal	35 %	500
Søndeled Bygg AS	Eiendomsforvaltning	Arendal	29 %	1 125
Sum				39 333

Det viser til note 34; Opplysninger om nærstående parter for tilleggsopplysninger knyttet til transaksjoner med tilknyttede selskaper.

NOTE 27 – FINANSIELLE DERIVATER

KONSERN

MILLIONER KRONER	31.12.2018	31.12.2018 (1) nettopresentert	31.12.2017	31.12.2017 (1) nettopresentert
Eiendeler				
Finansielle derivater	619	447	754	507
Gjeld				
Finansielle derivater	179	7	306	58

MORBANK

MILLIONER KRONER	31.12.2018	31.12.2018 (1) nettopresentert	31.12.2017	31.12.2017 (1) nettopresentert
Eiendeler				
Finansielle derivater	197	118	385	180
Gjeld				
Finansielle derivater	179	101	283	78

(1) Viser eiendeler og forpliktelser dersom banken og konsernet hadde nettopført sine finansielle derivater mot hver enkelt motpart.

Banken og konsernets motregningsrett følger alminnelig norsk lov. Banken og Sparebanken Sør Boligkreditt AS har gjennom ISDA avtaler, adgang til å motregne annet mellomværende dersom visse hendelser inntreffer. Beløpene er ikke motregnet i balansen pr. 31.12.18 eller pr. 31.12.17 fordi transaksjonene som regel ikke gjøres opp på nettopgrunnlag. Derivatavtalene er i hovedsak inngått med andre banker med solid rating.

NOTE 28 – OBLIGASJONGJELD OG ANSVARLIG LÅNEKAPITAL

Verdipapirgjeld - konsern

MILLIONER KRONER	31.12.2018	31.12.2017
Obligasjoner, nominell verdi	47 969	43 990
Verdireguleringer	170	125
Påløpte renter	184	228
Sum gjeld stiftet ved utstedelse av verdipapirer	48 323	44 343

Endring i verdipapirgjeld - konsern

MILLIONER KRONER	31.12.2017	Emittert	Forfalt / innløst	Andre endringer i perioden	31.12.2018
Obligasjoner, nominell verdi	43 990	13 770	-10 052	261	47 969
Verdireguleringer	125			45	170
Påløpte renter	228			-44	184
Sum gjeld stiftet ved utstedelse av verdipapirer	44 343	13 770	-10 052	262	48 323

MILLIONER KRONER	31.12.2016	Emittert	Forfalt / innløst	Andre endringer i perioden	31.12.2017
Obligasjoner, nominell verdi	40 922	10 810	-8 069	327	43 990
Verdireguleringer	42			83	125
Påløpte renter	253			-25	228
Sum gjeld stiftet ved utstedelse av verdipapirer	41 217	10 810	-8 069	385	44 343

Endring i ansvarlig lånekapital - morbank og konsern

MILLIONER KRONER	31.12.2017	Emittert	Forfalt / innløst	Andre endringer i perioden	31.12.2018
Ansvarlig lån	1 400	600	-400		1 600
Påløpt rente	4				4
Sum ansvarlig lånekapital	1 404	600	-400	0	1 604

MILLIONER KRONER	31.12.2016	Emittert	Forfalt / innløst	Andre endringer i perioden	31.12.2017
Ansvarlig lån	1 200	200			1 400
Påløpt rente	3			1	4
Sum ansvarlig lånekapital	1 203	200	0	1	1 404

Verdipapirgjeld - morbank

MILLIONER KRONER	31.12.2018	31.12.2017
Obligasjoner, nominell verdi	17 904	17 580
Verdireguleringer	13	99
Påløpte renter	110	169
Sum gjeld stiftet ved utstedelse av verdipapirer	18 027	17 848

Endring i verdipapirgjeld - morbank

MILLIONER KRONER	31.12.2017	Emittert	Forfalt / innløst	Andre endringer i perioden	31.12.2018
Obligasjoner, nominell verdi	17 580	3 900	-3 656	-80	17 904
Verdireguleringer	99			-86	13
Påløpte renter	169			-59	110
Sum gjeld stiftet ved utstedelse av verdipapirer	17 848	3 900	-3 656	-225	18 027

MILLIONER KRONER	31.12.2016	Emittert	Forfalt / innløst	Andre endringer i perioden	31.12.2017
Obligasjoner, nominell verdi	16 204	4 550	-3 174		17 580
Verdireguleringer	192			-93	99
Påløpte renter	188			-19	169
Sum gjeld stiftet ved utstedelse av verdipapirer	16 584	4 550	-3 174	-112	17 848

NOTE 29 – UTLÅN OG GJELD TIL KREDITTINSTITUSJONER

MORBANK			KONSERN	
31.12.2017	31.12.2018	MILLIONER KRONER	31.12.2018	31.12.2017
		Utlån til kredittinstitusjoner		
3 402	2 924	Uten avtalt løpetid eller oppsigelsestid	33	122
114	86	Med avtalt løpetid eller oppsigelsestid	86	114
3 516	3 010	Sum utlån til kredittinstitusjoner	119	236
		Gjeld til kredittinstitusjoner		
62	327	Uten avtalt løpetid eller oppsigelsestid	21	62
912	1 932	Med avtalt løpetid eller oppsigelsestid	1 895	840
0	2	Påløpte renter	2	0
974	2 261	Sum gjeld til kredittinstitusjoner	1 918	902

					KONSERN
MILLIONER KRONER	31.12.2017	Opptak av ny gjeld	Nettoendring kreditter		31.12.2018
Utlån til og fordringer på kredittinstitusjoner	236	0	-117		119
Gjeld til kredittinstitusjoner	902	1000	16		1 918
Sum netto gjeld til kredittinstitusjoner	-666	-1 000	-133		-1 799

					KONSERN
MILLIONER KRONER	31.12.2016	Opptak av ny gjeld	Nettoendring kreditter		31.12.2017
Utlån til og fordringer på kredittinstitusjoner	156	0	80		236
Gjeld til kredittinstitusjoner	178	750	-26		902
Sum netto gjeld til kredittinstitusjoner	-22	-750	106		-666

					MORBANK
MILLIONER KRONER	31.12.2017	Opptak av ny gjeld	Nettoendring kreditter		31.12.2018
Utlån til og fordringer på kredittinstitusjoner	3 516	0	-506		3 010
Gjeld til kredittinstitusjoner	974	1 000	-465		2 261
Sum netto gjeld til kredittinstitusjoner	2 542	-1 000	-41		749

					MORBANK
MILLIONER KRONER	31.12.2016	Opptak av ny gjeld	Nettoendring kreditter		31.12.2017
Utlån til og fordringer på kredittinstitusjoner	2 211	0	1 305		3 516
Gjeld til kredittinstitusjoner	232	750	-8		974
Sum netto gjeld til kredittinstitusjoner	1 979	-750	1 313		2 542

NOTE 30 – VARIGE DRIFTSMIDLER

KONSERN	Maskiner, inventar, transportmidler		Bygninger		Sum Bygninger og inventar	
	2018	2017	2018	2017	2018	2017
MILLIONER KRONER						
Anskaffelseskost 01.01.	215	220	514	570	729	790
Årets tilgang	9	8	29	13	38	21
Årets avgang	-19	-13	-24	-69	-43	-82
Anskaffelseskost 31.12.	205	215	519	514	724	729
Akkumulert av- og nedskrivninger 31.12.	164	171	147	142	311	313
Bokført verdi 31.12	41	44	372	372	413	416
Ordinære avskrivninger	10	11	8	8	18	19
Nedskrivninger			1	1	1	1
Gevinst/tap ved salg			-8	2	-8	2

MORBANK	Immaterielle eiendeler	
MILLIONER KRONER	2018	2017
Anskaffelseskost 01.01.	175	182
Årets tilgang	17	7
Årets avgang	-11	-14
Anskaffelseskost 31.12.	181	175
Akkumulert av- og nedskrivninger 31.12.	159	160
Bokført verdi 31.12	22	15
Ordinære avskrivninger	10	10
Nedskrivninger		
Gevinst/tap ved salg		

MORBANK	Maskiner, inventar, transportmidler		Bygninger		Immaterielle eiendeler	
MILLIONER KRONER	2018	2017	2018	2017	2018	2017
Anskaffelseskost 01.01.	202	207	485	516	687	723
Årets tilgang	9	8	24	9	33	17
Årets avgang	-19	-13	-18	-40	-37	-53
Anskaffelseskost 31.12.	192	202	491	485	683	687
Akkumulert av- og nedskrivninger 31.12.	152	159	144	141	296	300
Bokført verdi 31.12	40	43	347	344	387	387
Ordinære avskrivninger	10	11	8	7	18	18
Nedskrivninger			1	1	1	1
Gevinst/tap ved salg			-8	2	-8	2

MORBANK	Immaterielle eiendeler	
MILLIONER KRONER	2018	2017
Anskaffelseskost 01.01.	77	81
Årets tilgang	17	7
Årets avgang	-11	-11
Anskaffelseskost 31.12.	83	77
Akkumulert av- og nedskrivninger 31.12.	61	62
Bokført verdi 31.12	22	15
Ordinære avskrivninger	10	10
Nedskrivninger		
Gevinst/tap ved salg		

Antatt økonomisk levetid harmonerer med avskrivningstiden for de enkelte grupper av driftsmidler. Driftsmidlene avskrives lineært. Konsernets bygninger ligger i bankens eget distrikt og disponeres i det alt vesentlige til bankens eget bruk.

Avskrivningssatsen for bygninger er i intervallet 2-5 %, avskrivningssatsen for maskiner, inventar, transportmidler og immaterielle eiendeler er i intervallet 10-33 %.

Banken leier eiendommer og betalte i 2018 15,1 mill. kroner (16,1 mill. kroner i 2017) i årlig leie. Normal leieperiode er 5 år med opsjon på ytterligere 5 år.

NOTE 31 – INNSKUDD FRA KUNDER

Innskudd fra kunder fordelt på sektorer og næringer

MORBANK			KONSERN	
31.12.2017	31.12.2018	MILLIONER KRONER	31.12.2018	31.12.2017
25 945	26 797	Personkunder	26 798	25 946
9 332	10 072	Offentlig	10 073	9 332
485	442	Primærnæring	442	485
2 257	1 672	Industri	1 672	2 257
797	519	Utvikling av eiendom	507	782
1 002	978	Oppføring av bygninger	978	1 002
2 778	2 892	Eiendomsdrift	2 892	2 778
552	598	Transport	598	552
1 016	1 005	Varehandel	1 005	1 016
172	147	Hotell og restaurant	147	172
215	207	Borettslag	207	215
5 265	5 176	Forretningsmessig tjenesteyting	5 176	5 265
5 761	6 026	Sosial tjenesteyting	6 026	5 761
17	16	Påløpte renter	16	17
55 593	56 546	Sum innskudd fra kunder	56 537	55 580

MORBANK			KONSERN	
31.12.2017	31.12.2018	MILLIONER KRONER	31.12.2018	31.12.2017
46 854	47 301	Innskudd fra kunder uten avtalt løpetid	47 291	46 841
8 722	9 230	Innskudd fra kunder med avtalt løpetid	9 230	8 722
55 576	56 531	Sum innskudd fra kunder	56 521	55 563
17	16	Påløpte renter	16	17
55 593	56 546	Sum innskudd fra kunder inkl. påløpte renter	56 537	55 580

NOTE 32 – ANNEN GJELD

MORBANK			KONSERN	
31.12.2017	31.12.2018	MILLIONER KRONER	31.12.2018	31.12.2017
14	13	Leverandørgjeld	24	24
14	15	Skattetrekk	22	18
34	57	Avregningskonti	57	34
57	78	Annen gjeld	80	65
34	35	Påløpne feriepenger	51	43
66	90	Øvrige påløpte kostnader	95	72
219	288	Sum annen gjeld	328	256

NOTE 33 – GJENNOMSNIITT RENTESATSER

MORBANK			KONSERN	
31.12.2017	31.12.2018		31.12.2018	31.12.2017
		Gjeld til kredittinstitusjoner		
1,26 %	1,81 %	Gjeld til kredittinstitusjoner	1,81 %	1,33 %
		Innskudd fra kunder		
0,91 %	1,00 %	Innskudd fra kunder	1,00 %	0,91 %
		Gjeld stiftet ved utstedelse av verdipapirer		
1,42 %	1,81 %	Obligasjonsgjeld flytende rente	1,71 %	1,26 %
	0,18 %	Obligasjonsgjeld flytende rente EUR	0,18 %	
3,11 %	2,66 %	Obligasjonsgjeld fast rente	2,77 %	3,18 %
		Obligasjonsgjeld fast rente EUR	0,25 %	0,19 %

Gjennomsnittlig rente er beregnet som veid gjennomsnitt av de faktiske rentebetingelser pr. 31.12, definert som helårlig etterskuddsrente. Ingen gjeldsposter har særlige vilkår.

Den samlede gjeld til kredittinstitusjoner er i det alt vesentlige i norske kroner. Gjeld stiftet ved utstedelse av verdipapirer er i sin helhet i norske kroner.

NOTE 34 – OPPLYSNINGER OM NÆRSTÅENDE PARTER

Sparebanken Sør har inngått i transaksjoner med nærstående parter som beskrevet i herværende note, samt note 35. Transaksjoner med datterselskap er eliminert i konsernregnskapet. Sparebanken Sør sine egenkapitalbeveiere fremkommer i note 36. Foruten lån gitt til særskilte betingelser til ansatte, er alle transaksjoner

med nærstående inngått på markedsmessige vilkår. Utover de transaksjoner som identifiseres i denne note og note 35, samt eliminerte transaksjoner innenfor konsernet Sparebanken Sør er det ikke transaksjoner eller utestående av betydning med nærstående parter.

TUSEN KRONER	Konsernledelse	Styret	Forstanderskapets leder
Lån utestående pr. 31.12.	17 559	4 683	2 340
Renteinntekter	167	129	69
Innskudd 31.12.	9 756	8 431	2
Rentekostnader	54	103	0

Datterselskaper	Lån	Renteinnt.	Innskudd	Rentekostn.	Renter obl	Forv. Honorar
Prosjektutvikling AS	16 814	1	769	620		
Eiendomsvekst AS	5 000	19	5 183	0		
Transitt Eiendom AS	5 349	0	0	279		
Sørmegleren Holding AS	3 738	12	10	154		
Sparebanken Sør Boligkreditt AS	2 891 358	872	343 083	70 552	6 536	65 655
Sum	2 922 259	904	349 045	71 605	6 536	65 655

Tilknyttede selskaper	Lån	Renteinnt.	Innskudd	Rentekostn.
Arendal Brygge AS	48 860	0	121	1 540
Torvparkering AS	163 133	25	5 534	4 929
Sum	211 993	25	5 655	6 469

Sparebanken Sør har fraregnet lån som er overført til Sparebanken Sør Boligkreditt AS. Avtalene er utformet slik at utlånene kvalifiserer til å fraregnes. Omfanget av slike fraregnede utlån er gjengitt nedenfor.

MILLIONER KRONER	31.12.2018	31.12.2017
Sparebanken Sør Boligkreditt AS	38 729	30 968

Sparebanken Sør Boligkreditt AS kjøper de fleste tjenester fra banken. Alle avtaler mellom selskapene er inngått på markedsmessige vilkår. Sparebanken Sør Boligkreditt AS har pr. 31.12.2018 en innvilget kredittramme på 4 000 mill. kroner i Sparebanken Sør. I tillegg har Sparebanken Sør Boligkreditt AS en til enhver tid tilgjengelig lånefasilitet med morbank hvor det betales en årlig kommisjon.

NOTE 35 – GODTGJØRELSE OG LIKNENDE

Informasjon i denne noten gjelder status for konsernets styre, ledelse og tillitsvalgte.

2018									
Konsernledelse TUSEN KRONER	Rolle	Antall egenkapital- bevis	Samlet lønn	Bonus	Natural- ytelser	Periodisert pensjons- kostnad	Samlet godtgjørelse	Lån	
Geir Bergskaug	Adm. direktør	40 463	2 809	91	193	2 030	5 123	2 975	
Lasse Kvinlaug	Viseadm. direktør/direktør BM	2 312	1 845	65	227	478	2 615	509	
Gunnar Thomassen	Direktør personmarkedet	1 430	1 722	62	227	242	2 253	2 958	
Rolf H. Søraker	Direktør konsernstab	868	1 394	54	150	241	1 839	546	
Marianne Lofthus	Direktør kapitalmarked	0	1 357	52	171	268	1 848	4 447	
Bjørn A. Friestad	Direktør risikostyring	2 393	1 443	55	189	309	1 996	1 343	
Gry Moen	Direktør forretningsutvikling	118	1 312	52	190	262	1 816	4 781	
Sum		47 584	11 882	431	1 347	3 830	17 490	17 559	

2017									
Konsernledelse TUSEN KRONER	Rolle	Antall egenkapital- bevis	Samlet lønn	Bonus	Natural- ytelser	Periodisert pensjons- kostnad	Samlet godtgjørelse	Lån	
Geir Bergskaug	Adm. direktør	23 463	2 736	130	172	1 838	4 876	2 981	
Lasse Kvinlaug	Viseadm. direktør/direktør BM	2 312	1 801	92	232	468	2 593	1 076	
Gunnar Thomassen	Direktør personmarkedet	1 430	1 647	88	188	249	2 172	3 047	
Rolf H. Søraker	Direktør konsernstab	868	1 360	76	137	248	1 821	781	
Marianne Lofthus	Direktør kapitalmarked	0	1 274	73	173	276	1 796	0	
Bjørn A. Friestad	Direktør risikostyring	2 393	1 408	78	180	309	1 975	1 565	
Gry Moen	Direktør forretningsutvikling	118	1 312	73	174	269	1 828	4 876	
Sum		30 584	11 538	610	1 256	3 657	17 061	14 325	

Administrerende direktør har avtale om ett års etterlønn ved pålagt fratreden før utløpet av avtalt tjenestetid.

Det er et bonussystem for alle bankens ansatte inkludert konsernets ledelse, ref. note 18.

2018

Styret TUSEN KRONER	Rolle	Antall egenkapitalbevis	Honorar	Pensjon	Naturallytelser	Samlet godtgjørelse	Lån og sikkerhetsstillelse
Stein A. Hannevik	Leder	10 467	440	301	21	762	10
Inger Johansen	Nestleder	0	198		1	199	2 911
Marit Kittelsen	Medlem	0	144		1	145	1 177
Erling Holm	Medlem	0	233		1	234	500
Mette Harv	Medlem	0	132		0	132	0
Tom Erik Jebsen	Medlem	0	99		0	99	0
Knut R Sæthre	Fast møtende varamedlem	0	90		1	91	0
Jan Erling Tobiassen	Ansattvalgt	0	115		15	130	85
Gunnhild Tveiten Golid	Ansattvalgt	0	115		16	131	0
Sum		10 467	1 566		56	1 923	4 683

2017

Styret TUSEN KRONER	Rolle	Antall egenkapitalbevis	Honorar	Pensjon	Naturallytelser	Samlet godtgjørelse	Lån
Stein A. Hannevik	Leder	10 467	449	1 807	40	2 296	4 754
Torstein Moland	Nestleder	0	185			185	0
Inger Johansen	Medlem	0	146			146	3 417
Marit Kittelsen	Medlem	0	111			111	1 285
Erling Holm	Medlem	0	198			198	500
Tone Vareberg	Medlem	0	108			108	0
Jan Erling Tobiassen	Ansattvalgt	0	100		16	116	257
Gunnhild Tveiten Golid	Ansattvalgt	0	92		14	106	0
Sum		10 467	1 389		70	3 266	10 213

Forstanderskapet TUSEN KRONER	Rolle	Antall egenkapitalbevis	1) Honorar	Lån
Øystein Haga	Leder, Innskytervalgt	0	45	2 340
Tormod Nyberg 2)	Nestleder, Egenkapitalbeviser	19 372	12	0
Jorunn Aarrestad	Innskytervalgt	0	16	2 196
Kai Magne Strat	Innskytervalgt	0	10	637
Ingvild Hovden	Innskytervalgt	0	7	1 556
Birgitte Midtgaard	Innskytervalgt	0	5	206
Øyvind Tveit	Innskytervalgt	0	38	0
Linda Gjertsen	Innskytervalgt	0	2	1 011
Mette Vestberg Sørensen	Innskytervalgt	0	16	10
Ole Tom Haddeland	Innskytervalgt	0	5	646
Ståle Rysstad	Innskytervalgt	0	27	0
Lisa Jensen	Innskytervalgt	0	4	0
Wigdis Hansen	Innskytervalgt	0	13	0
Nils Johannes Nilsen	Offentlig valgt	0	2	0
Vidar Stang	Offentlig valgt	0	5	0
Harald Fauskanger Andersen	Offentlig valgt	0	14	2 349
Einar Holmer Hoven	Offentlig valgt, vara	0	3	0
Alf Albert	Egenkapitalbeviser	57 955	16	1 486
Kristian Tørres Brøvig	Egenkapitalbeviser	9 747	2	0
Helge Sandåker 3)	Egenkapitalbeviser	0	11	0
Kari Anne Norbø 3)	Egenkapitalbeviser	0	3	0
Svein Bringsjord 4)	Egenkapitalbeviser	7 300	27	1 976
Karen Andersen	Valgt av de ansatte	0	19	1 632
Ellen Haugen	Valgt av de ansatte	118	5	1 500
Per Bø	Valgt av de ansatte	118	5	2 984
Nina Merete Olsen	Valgt av de ansatte	70	17	2 485
Bente Sørensen	Valgt av de ansatte	198	3	940
Hege Kirkhus	Valgt av de ansatte	118	5	2 997
Birger Sløgedal	Valgt av de ansatte	0	5	2 498
Sum		94 996	342	29 448

1. Honorar forstanderskap og valgkomite
2. Representerer Acan AS
3. Representerer Sparebankstiftelsen Sparebanken Sør som eier 7.988.679 egenkapitalbevis
4. Representerer Sparebankstiftelsen Sparebanken Sør og 7300 egne egenkapitalbevis

2017

Forstanderskapet		Antall		
TUSEN KRONER	Rolle	egenkapitalbevis	1) Honorar	Lån
Øystein Haga	Leder, Innskytervalgt	0	34	2 363
Tormod Nyberg 2)	Nestleder, Egenkapitalbeviser	30 495	4	0
Jorunn Aarrestad	Innskytervalgt	0	8	5 068
Kai Magne Strat	Innskytervalgt	0	10	835
Ingvild Hovden	Innskytervalgt	0	4	1 713
Oddbjørn Lia	Innskytervalgt	0	5	4 223
Øyvind Tveit	Innskytervalgt	0	35	0
Linda Gjertsen	Innskytervalgt	0	2	1 047
Mette Vestberg Sørensen	Innskytervalgt	0	16	0
Ole Tom Haddeland	Innskytervalgt	0	2	800
Ståle Rysstad	Innskytervalgt	0	26	0
Lisa Jensen	Innskytervalgt	0	4	0
Wigdis Hansen	Innskytervalgt	0	7	0
Anders Gaudestad	Innskytervalgt - vara	0	4	7 892
Birgitte Midgaard	Innskytervalgt - vara	0	2	197
Nils Johannes Nilsen	Offentlig valgt	0	4	0
Vidar Stang	Offentlig valgt	0	4	0
Harald Fauskanger Andersen	Offentlig valgt	0	15	1 926
Alf Albert	Egenkapitalbeviser	50 000	2	821
Kristian Tørres Brøvig	Egenkapitalbeviser	9 747	2	0
Helge Sandåker 3)	Egenkapitalbeviser	0	4	959
Kari Anne Norbø 3)	Egenkapitalbeviser	0	2	0
Svein Bringsjord 4)	Egenkapitalbeviser	7 300	15	1 963
Karen Andersen	Valgt av de ansatte	0	10	1 668
Ellen Haugen	Valgt av de ansatte	118	4	1 514
Per Bø	Valgt av de ansatte	118	4	3 040
Nina Merete Olsen	Valgt av de ansatte	70	10	2 761
Bente Sørensen	Valgt av de ansatte	198	4	1 105
Hege Kirkhus	Valgt av de ansatte	118	4	3 078
Birger Sløgedal	Valgt av de ansatte	618	4	2 565
Sum		98 782	251	45 541

1. Honorar forstanderskap og valgkomite
2. Representerer Acto AS og Acan AS
3. Representerer Sparebankstiftelsen Sparebanken Sør som eier 7.988.679 egenkapitalbevis
4. Representerer Sparebankstiftelsen Sparebanken Sør og 7300 egne egenkapitalbevis

NOTE 36 – EGENKAPITALBEVIS, EIERANDELSKAPITAL OG FORESLÅTT UTBYTTE

De 20 største egenkapitalbeviserne pr. 31.12.2018

NAVN	ANTALL EKB	ANDEL AV EKB-KAP. %
1. Sparebankstiftelsen Sparebanken Sør	7 988 679	51,00
2. Arendal Kom. pensjonskasse	450 000	2,87
3. EIKA utbytte VPF c/o Eika kapitalforv.	434 214	2,77
4. Pareto AS	417 309	2,66
5. Bergen Kom. Pensjonskasse	376 231	2,40
6. Glastad Invest AS	368 765	2,35
7. Holta Invest AS	310 076	1,98
8. Otterlei Group AS	236 563	1,51
9. Wenaasgruppen AS	186 000	1,19
10. Gumpen Bileiendom AS	174 209	1,11
Totalt - 10 største eierne	10 942 046	69,85

NAVN	ANTALL EKB	ANDEL AV EKB-KAP. %
11. Allumgården AS	151 092	0,96
12. Merrill Lynch	147 977	0,94
13. Svenska Handelsbanken AB	100 000	0,64
14. Ottersland AS	100 000	0,64
15. Wenaas Kapital AS	94 585	0,60
16. MP Pensjon PK	85 523	0,55
17. Artel AS	82 131	0,52
18. Profond AS	77 115	0,49
19. Apriori Holding AS	72 575	0,46
20. Varodd AS	70 520	0,45
Totalt - 20 største eierne	11 923 564	76,12

Sparebanken Sør eide 5168 egne egenkapitalbevis pr 31.12.2018. Eierandelskapitalen 783 197 200 kroner, fordelt på 15 663 944 egenkapitalbevis, pålydende 50 kroner.

Foreslått, ikke vedtatt utbytte

	MORBANK	
	2018	2017
Totalt foreslått utbytte	94,0 mill. kroner	94,0 mill. kroner
Foreslått utbytte pr egenkapitalbevis	kr 6,0 pr, bevis	kr 6,0 pr, bevis
Antall egenkapitalbevis	15 663 944	15 663 944

Utbytte for regnskapsåret 2018 er klassifisert som annen egenkapital pr. 31.12.2018.

Utbytte vedtatt i forstanderskapet 22. mars 2018 for regnskapsåret 2017 ble utbetalt i 2018.

Eierandelskapital og resultat pr. egenkapitalbevis

MILLIONER KRONER	31.12.2018	31.12.2017
Antall egenkapital bevis	15 663 944	15 663 944
Pålydende pr.bevis i hele kroner	50	50
Eierandels kapital	783	783
Overkurs fond	451	451
Utjevningsfond	369	341
Sum eierandelskapital (A)	1 603	1 575
Sum egenkapital (morbank)	10 518	9 970
- hybridkapital	(1 075)	(1 075)
- Annen egenkapital	(94)	(94)
Egenkapital eks. hybridkapital og annen egenkapital (B)	9 349	8 801
Eierbrøk etter disponering (A/B)	17,2 %	17,9 %
Eierbrøk, vektet gjennomsnitt (1)	17,9 %	18,7 %

MILLIONER KRONER	2018	2017
Resultat for året morbank	731	795
- renter hybridkapital	(56)	(47)
Utbyttegrunnlag morbank	675	748
Resultat morbank pr. egenkapitalbevis i hele kroner	7,7	8,9
Resultat for året konsern	938	984
- renter hybridkapital	(56)	(47)
Resultat for året konsern eks. renter hybridkapital	882	937
Resultat konsern pr. egenkapitalbevis i hele kroner	10,1	11,2

Resultat pr. egenkapitalbevis er beregnet som forholdet mellom årets resultat som tilfaller eierne av egenkapitalbevis iht. egenkapitalbevisbrøken i morselskapet og antall utstedte egenkapitalbevis ved utgangen av året.

Egenkapitalbevis eiet av administrerende direktør, ledende ansatte, medlemmer av styret og medlemmer av forstanderskapet og deres personlige nærstående definert etter regnskapsloven § 7-26 og tilleggforskrift § 8-20 er opplyst i note 35.

NOTE 37 – VIRKSOMHETSSAMMENSLUTNING

Oppkjøp av virksomhet:

3. oktober 2018 kjøpte Sparebanken Sør 10,2 % av aksjene i Frende Holding AS fra Fana Sparebank. Kjøpesummen utgjorde 246,2 mill. kroner og ble finansiert med kontanter. Total eierandel etter kjøpet utgjør 20,2 %. Frende Holding AS går fra kjøpstidspunktet over fra å være en investering i aksjer målt til virkelig verdi til å være en investering i et tilknyttet selskap (TS). Verdien på aksjene på kjøpstidspunktet er basert på siste observerte transaksjoner på overtagelsestidspunktet.

Frende Holding AS er morselskapet til Frende Skadeforsikring AS og Frende Livsforsikring AS, som tilbyr skade- og livsforsikring til privatpersoner og bedrifter. Selskapet eies av 15 frittstående sparebanker og har sitt hovedkontor på Jonsvoll i Bergen. Forsikringsvirksomheten er basert på distribusjon gjennom eierbankenes omfattende kontornettverk i sine respektive geografiske nedslagsfelt, via egne salgssentre i franchisekanalen og via elektronisk distribusjon gjennom eierbankene, partnere og frende.no.

Kjøpet medførte en merverdi på 213 mill. kroner. Ledelsen tror at kjøpet positivt vil påvirke fremtidig inntjening utover verdiene av de enkelte eiendeler i selskapet. Eierandel i Frende Holding AS tilsvarer stemmerett.

Basert på tall pr 3. kvartal 2018 fordeler merverdier og merverdianalyse seg som følger:

MILLIONER KRONER	Virkelig verdi innregnet ved oppkjøp
Eiendeler	
Immaterielle eiendeler	1 002
Anleggsmidler	314
Finansielle Eiendeler	3 961
Gjenforsikringsandel av forsikringsforpliktelse	140
Fordringer	857
Andre eiendeler	156
Investeringer i ivestingsvalgporteføljen	3 472
	9 902
Gjeld	
Forsikringstekniske avsetninger livsforsikring	-4 522
Forsikringstekniske avsetninger skadeforsikring	-2 417
Avsetninger	-75
Forpliktelse ved utsatt skatt	-304
	-7 318
Netto identifiserbare eiendeler til virkelig verdi	2 584
Øvrige eierinteresse målt til virkelig verdi	-2 063
Goodwill	-35
Sparebanken Sørs andel av virkelig verdi av aksjeinvesteringen ved oppkjøp.	487
Bokført verdi av aksjene på oppkjøpstidspunkt	487
Bokført verdi forut for oppkjøp	-241
Kjøpesum	246

Det oppkjøpte selskap har bidratt med 1 mill. kroner i inntekter, i tillegg er det ført 5 mill. kroner i amortisering (kostnader) av merverdier. Dette er ført som inntekter fra eierinteresser i tilknyttede selskaper.

I forkant av oppkjøpet har Sparebanken Sør mottatt utbytte fra Frende Holding på 6,5 mill. kroner samt nedskrevet opprinnelig aksjepost med 18,9 mill. kroner i forbindelse med transaksjonskurs på oppkjøpstidspunktet.

MILLIONER KRONER	Sparebankens Sørs beregnete merverdier innregnet ved oppkjøp
Eiendeler	
Anleggsmidler (Fag og It systemer)	63
Kundeportfølje	115
	179
Gjeld	
Andel bokført egenkapital på overtakelsestidspunktet	274
	274
Netto identifiserbare merverdier	452
Goodwill	35
Total bokført verdi aksjer i Frende Holding AS på oppkjøpstidspunktet	487
Bokført verdi av aksjene på oppkjøpstidspunkt	487
Bokført verdi forut for oppkjøp	-241
Kjøpesum	246

Dersom oppkjøpet hadde blitt gjennomført pr. 01.01.2018, ville konsernets totale driftsinntekter for hele perioden ha vært 10,7 mill. kroner, og konsernets ordinære resultat etter skatt – 9,2 mill. krone etter amortisering av merverdier.

Inkludert i verdien av merverdier er kundeportefølje på skade og livkunder samt fag og it systemer. Disse immaterielle verdiene oppfyller ikke balanseføringskriteriet i IAS 38 og er derfor ikke balanseført separat. Goodwill avskrives ikke i hht IAS 28, men vurderes årlig med hensyn til nedskrivningsbehov.

NOTE 38 – REGNSKAPSMESSIGE EFFEKTER VED OVERGANG TIL IFRS 16

IFRS 16 Leieavtaler erstatter 1. januar 2019 dagens IAS 17 Leieavtaler. IFRS 16 angir prinsipper for innregning, måling, presentasjon og opplysninger om leieavtaler for begge parter i en leieavtale, dvs. kunden (leietager) og tilbyder (utleier). Målet er å sikre at leietakere og utleiere framlegger relevant informasjon på en måte som korrekt gjenspeiler disse transaksjonene.

Standarden kan enten implementeres med full retrospektiv metode der overgangseffektene tas mot inngående balanse, i første sammenligningsår. Alle sammenligningstill omarbeides i tråd med reglene i IAS 8. Alternativt kan en modifisert retrospektiv anvendelse av standarden benyttes, det innebærer at sammenligningstillene ikke omarbeides. Effekten av implementeringen tas mot inngående balanse for opptjent egenkapital i implementeringsåret. Sparebanken Sør har valgt å benytte seg av en modifisert retrospektiv metode ved overgangen til ny standard. Årsaken til dette er at omfanget av leiekontrakter i konsernet er få og fremtidig beregnede forpliktelser anses ubetydelig i selskapets balanse.

Omfang og bruksområdet for Sparebanken Sør

Den nye IFRS 16 standarden legger opp til en måte for innregning som tilsvarer behandling av finansielle leieavtaler under IAS 17. Dette innebærer at leietaker skal balanseføre eiendeler og forpliktelser for de fleste leieavtaler, resultatføre avskrivninger av eiendelene og rentekostnad på forpliktelsene, samt klassifisere nedbetaling av hovedstolen i forpliktelsene under finansieringsaktiviteter. Rentedelen klassifiseres enten innen operasjonelle aktiviteter eller finansieringsaktiviteter i kontantstrømanalysen.

For utleier vil dagens regler i hovedsak videreføres, med henholdsvis finansiell og operasjonell leasing.

Sparebanken Sør har tradisjonelt eid bygningsmassen der banken har hatt sine kontorer. Innføring av ny standard vil i liten grad medføre endringer i bokføring sett mot opprinnelig standard. Det har de siste årene vært en liten endring mot økt bruk av leide lokaler men i begrenset omfang. For Sparebanken Sør vil den nye standarden i all hovedsak være gjeldene mht leieavtaler der vi står som leietaker. Ved overgang til ny standard foreligger det 23 aktive leieavtaler. Gjennomgang av samtlige husleiekontrakter høsten 2018 har underbygd tidligere antatt regnskapsmessig betydning. For Sparebanken Sør vil implementeringen av IFRS 16 ha marginale effekter. Se overgangseffekt pr 1.1.2019.

Måling og innregningstidspunkt

Standarden trer i kraft 1.1.2019 og innregnes fra dette tidspunktet inn i selskapets regnskap.

Måling av bruksrett og leieforpliktelse kan enten måles fra implementeringsdato eller tilbakevirkende fra kontraktens igangsettelsesdato. Ved benyttelse av kontraktens igangsettelsesdato vil bruksrett og leieforpliktelse 1.1.2019 være ulik som følge av tidligere betalt leie og diskonteringsrente. Forskjellen føres mot egenkapital som en overgangseffekt.

Ved måling på implementeringstidspunktet vil bruksretter og leieforpliktelser være like ved overgang 1.1.19 og ingen overgangseffekt føres mot egenkapitalen.

Sparebanken Sør har med bakgrunn i omfang og beløpsstørrelser valgt å måle bruksrett og leieforpliktelser fra implementeringsdato. Det er i forkant av implementeringen gjennomgått effektene av de to utvalgte målingsmetodene for de største og lengstlevende kontraktene. Ulikhetene mellom de to metodene er ubetydelige. Pr 1.1.2019 vil det med bakgrunn i dette ikke være overgangseffekter som føres direkte mot egenkapitalen, men kun omfatte selskapets eiendeler og forpliktelser.

Skille mellom tjenesteavtaler og leiekontrakt

IFRS 16 setter et skille mellom det som er tjenesteavtaler og det som er leieavtaler. Med det oppfattes et skille mellom hvilke avtaler som gir kunden en rett til å bruke en eiendel (leiekontrakt) og hvilke som representerer kjøp av tjenester. IFRS 16 definerer en leieavtale på følgende måte; «en leieavtale er en kontrakt, eller del av en kontrakt, som overfører retten til å bruke den underliggende eiendelen for en periode mot vederlag. For å bli klassifisert som leieavtale må kontrakten overføre retten til å kontrollere bruken av en identifisert eiendel». Tjenesteavtaler representerer gjensidige uoppfylte kontrakter hvor leveringen anses å skje etterhvert som tjenesten ytes av leverandøren og forbrukes av kunden. Tjenesteavtaler faller ikke inn under ny IFRS 16 standard.

Utover ordinære husleieavtaler har Sparebanken Sør en betydelig avtale mht levering av IT systemer. I avtalen beskrives «business as a service» og at det er tjenester som mottas. Det er vurdert at avtalen er et tjenestekjøp da det ikke er mottatt en rett til å kontrollere bruken av en identifisert eiendel. Avtalen anses ikke å falle inn under standarden i IFRS 16.

MILLIONER KRONER	IAS 17	IAS 16	Endring
	Balanseført verdi	Balanseført verdi	
Andre immaterielle eiendeler			
Bruksrett leide lokaler	0	38 181	38 181
	Balanseført verdi	Balanseført verdi	Endring
Annen gjeld			
Forpliktelse leide lokaler	0	38 181	38 181

Overgangseffekten vil være lik for morbank og konsern, dette da det ikke foreligger leiekontrakter som omfattes av ny standard i konsernets datterselskaper. Ved beregninger av bruksretter og forpliktelser ved overgangen er det benyttet en diskonteringsrente på 2,6 %.

NOTE 39 – HENDELSER ETTER BALANSEDAGEN OG BETINGEDE UTFALL

Det er ikke oppstått noen hendelser av vesentlig betydning for regnskapet etter balansedagen.

NOTE 40 – REGNSKAPSPRINSIPPER BENYTTET FØR 1. JANUAR 2018

1. januar 2018 ble ny regnskapsstandard IFRS 9 iverksatt. Samtidig ble standarden implementert i regnskapet. Konsernet valgte å ikke benytte seg av tidlig tilpasning til IFRS 9, og dette medfører at alle sammenligningstall fra tidligere perioder er utarbeidet etter IAS 39.

Regnskapsprinsipper etter IAS 39 er gjengitt nedenfor og hentet fra årsrapporten for 2017.

FINANSIELLE INSTRUMENTER

Innregning og fraregning

Finansielle eiendeler og forpliktelser balanseføres når banken blir part i instrumentets kontraktsmessige bestemmelser.

En finansiell eiendel fraregnes når de kontraktsmessige rettene til kontantstrømmene fra den finansielle eiendelen utløper, eller banken overfører den finansielle eiendelen på en slik måte at risiko- og fortjenestepotensialet ved den finansielle eiendelen i det alt vesentlige blir overført. En finansiell forpliktelse fraregnes når den finansielle forpliktelsen er oppfylt, kansellert eller utløpt.

Motregning

Finansielle eiendeler og forpliktelser motregnes og presenteres med et nettobeløp i balansen, kun i de tilfeller hvor selskapet har en juridisk håndhevbar rett til å motregne, samt har til hensikt å realisere eiendelen og gjøre opp forpliktelsen under ett.

Klassifisering

Finansielle instrumenter klassifiseres i en av følgende kategorier ved førstegangs innregning.

- Finansielle instrumenter pliktig til virkelig verdi med verdiendringer over resultat
- Finansielle derivater utpekt som sikringsinstrumenter.
- Finansielle instrumenter frivillig kategorisert til virkelig verdi med verdiendringer over resultat
- Utlån og fordringer til amortisert kost
- Andre forpliktelser til amortisert kost

Finansielle instrumenter pliktig til virkelig verdi / finansielle derivater

Finansielle derivater skal vurderes til virkelig verdi med verdiendring over resultat. Sparebanken Sør har tatt følgende finansielle derivater i bruk: rente- og valutaswapper, valutaterminer og valutaswapper. Finansielle derivater balanseføres til virkelig verdi og verdiendringer føres over resultat.

Finansielle derivater utpekt som sikringsinstrumenter

Kategorien omfatter rente- og valutaswapper som er benyttet som sikringsinstrumenter for virkelig verdisikring av obligasjoner utstedt med fast rente. Sikringsbokføring er videre omtalt i punkt 5.

Finansielle instrumenter som frivillig vurderes til virkelig verdi

Konsernet velger ved førstegangs innregning å definere noen eiendeler eller forpliktelser til virkelig verdi med verdiendring over resultat dersom;

- Klassifiseringen reduserer ulikheter i måling eller innregning som ellers ville ha oppstått som følge av ulike regler for måling av eiendeler og forpliktelser. Dette gjelder fastrenteutlån som er rentesikret ved hjelp av derivater.
- De finansielle instrumentene inngår i en portefølje som løpende måles og rapporteres til virkelig verdi. Her inngår sertifikater og obligasjoner, fastrenteutlån og aksjer.

Utlån og fordringer til amortisert kost

Kategorien omfatter utlån og fordringer som måles til amortisert kost.

Andre forpliktelser til amortisert kost

Kategorien omfatter innlån og forpliktelser som måles til amortisert kost.

Måling ved førstegangs innregning

Alle finansielle eiendeler og forpliktelser innregnes i balansen til virkelig verdi. For instrumenter som ikke er derivater eller måles til virkelig verdi over resultatet, tillegges transaksjonskostnader som er direkte henførbare til anskaffelsen eller utstedelsen av den finansielle eiendelen eller den finansielle forpliktelsen.

ETTERFØLGENDE MÅLING

Måling til virkelig verdi

Virkelig verdi er den pris som ville blitt oppnådd ved salg av en eiendel eller betalt for å overføre en forpliktelse i en velordnet transaksjon mellom markedsdeltakere på måletidspunktet.

Måling av finansielle instrumenter som omsettes i et aktivt marked

Finansielle instrumenter med omsetning i et aktivt marked verdsettes til observerte markedspriser.

Måling av finansielle instrumenter som ikke omsettes i et aktivt marked

For finansielle instrumenter, som ikke omsettes i et aktivt marked, fastsettes den virkelige verdien ved hjelp av en egnet verdsettelsesmetode. Verdsettelsesmetodene baserer seg på nylig inngåtte transaksjoner mellom uavhengige parter, referanse til instrumenter med tilnærmet samme innhold eller ved diskontering av kontantstrømmer. Verdsettelsene baserer seg så langt som mulig på eksternt observerte parameterverdier.

Virkelig verdi på rentebærende verdipapirer fastsettes på bakgrunn av etablerte markedsverdier rapportert fra ledende eksterne markedsaktører, eller ved at virkelig verdi kalkuleres på grunnlag av markedets aktuelle rentekurve og kredittspreadkurve til enhver tid.

Ved beregning av virkelig verdi på inngåtte renteswapper legges markedets på enhver tid aktuelle interbank rentekurve til grunn.

For aksjer som ikke er børsnoterte eller handles aktivt, bygger verdifastsettelsen i hovedsak på verdsettelse utført av andre. Dersom dette ikke er tilgjengelig, verdsettes aksjene eller andelene med utgangspunkt i tilgjengelig regnskapsinformasjon.

Fastrenteutlån omsettes ikke i et aktivt marked. Banken må derfor fastsette en markedsspread for å estimere en virkelig verdi på lånene pr. 31.12. For fastrenteutlån i privatmarkedet er snittpriser for de 10 beste lån, opplyst på www.finansportalen.no benyttet som markedsrenter.

Måling av finansielle garantier

Finansielle garantier vurderes til virkelig verdi ved førstegangsinnregning. Ved etterfølgende målinger vurderes utstedte finansielle garantier til det høyeste beløp av mottatt vederlag for garantien med fradrag for eventuelle resultatførte amortiseringer og beste estimat ved en eventuell innfrielse av garantien.

Måling til amortisert kost

Finansielle instrumenter som ikke måles til virkelig verdi, måles til amortisert kost. Inntektene beregnes da etter instrumentets effektive rente.

Amortisert kost er definert som balanseført verdi ved førstegangs balanseføring, med fradrag for mottatte/betalte renter og avdrag, med tillegg av påløpte effektive renter, justert for netto nedskrivning og netto bokført effekt av eventuell verdisikring.

Effektiv rentemetode er en metode som beregner amortisert kost og som periodiserer renteinntekter/kostnader til relevant periode. Renteinntekter inntektsføres etter effektiv rentes metode. Den effektive rentesatsen er den renten som ved neddiskontering av lånets kontantstrømmer over forventet løpetid, gir en verdi lik lånets amortiserte kost på etableringstidspunktet. Det innebærer at en eventuell forskjell mellom lånets opprinnelige balanseførte verdi og påløpte verdi blir periodisert over lånets forventede løpetid.

Nedskrivning av finansielle eiendeler

Tap på utlån beregnes som forskjellen mellom balanseført verdi og nåverdi av estimerte fremtidige kontantstrømmer neddiskontert med effektiv rente. Bruk av effektiv rentemetode innebærer at det foretas regnskapsføring av renteinntekter på engasjement som er nedskrevet. For slike lån inntektsføres internrenten på etableringstidspunktet korrigert for renteendringer frem til tidspunktet for nedskrivning. Det inntektsføres renter basert på lånets nedskrevne verdi.

I balansen reduseres nedskrivninger på utlånengasjementenes balanseførte verdi. I resultatregnskapet består posten tap på utlån av konstaterte tap, endringer i nedskrivninger, inntekt på lån og avsetninger på garantier, samt inngang på tidligere konstaterte tap. Tap på utlån er basert på en vurdering av bankens utlåns- og garantiportefølje i henhold til IAS 39. Banken fastsetter tap på utlån, garantier og ubenyttede kreditter på kvartalsvis basis. Misligholdte og tapsutsatte engasjementer følges opp med løpende vurderinger.

Verdireduksjon på utlån og individuelle tapsnedskrivninger

Nedskrivning for tap foretas når det foreligger objektive indikasjoner for at et utlån har verdifall som følge av kreditttap. En nedskrivning blir reversert når tapet er redusert og objektivt kan knyttes til en hendelse inntruffet etter nedskrivningstidspunktet. Alle utlån som anses som vesentlige blir vurdert for å se om det foreligger objektive indikasjoner på svekket kredittverdighet, og om den objektive indikasjonen med stor sannsynlighet vil medføre redusert fremtidig kontantstrøm til betjening av engasjementet. Objektive indikasjoner vil kunne være mislighold, konkurser, gjeldsordning, illikviditet eller andre vesentlige finansielle problemer.

Gruppenedskrivninger

Utlån som ikke har vært gjenstand for individuelle nedskrivninger inngår i gruppenedskrivninger. Utlånene inndeles i grupper med tilnærmet like risikoegenskaper mht. betjeningsevne. Gruppenedskrivninger beregnes på undergrupper av utlån der det foreligger objektive hendelser som viser at den fremtidige kontantstrøm for betjening av engasjementene er svekket. Gruppenedskrivninger foretas for å dekke forventede kredittap forårsaket av inntrufne hendelser og skal ta høyde for tap som ligger i porteføljen på måletidspunktet, men som ennå ikke er identifisert på enkeltengasjementsnivå. Objektive hendelser vil kunne være negativ utvikling i risikoklassifisering, negativ utvikling i sikkerhetsverdier eller negativ bransjeutvikling.

Konstaterte tap

Når det er overveiende sannsynlig at tap er endelige, bokføres disse som konstaterte tap. Noen konstaterte tap vil være dekket gjennom tidligere foretatte individuelle tapsnedskrivninger, og konstateringen vil da føres mot tidligere avsetning. Konstaterte tap uten dekning i individuell tapsnedskrivning, samt over- eller underdekning i forhold til tidligere tapsnedskrivninger, resultatføres.

PRESENTASJON I BALANSE OG RESULTAT-REGNSKAP

Utlån

Utlån balanseføres enten som utlån og fordringer på kredittinstitusjoner eller som netto utlån til kunder. Renter inngår i resultatregnskapet under renteinntekter. Verdiendringer, som skyldes nedskrivninger, føres i resultatet under tap på utlån, garantier og ubenyttede kreditter.

Verdiendringer på fastrenteutlån, som er valgt målt til virkelig verdi, inngår i resultatet under netto inntekter fra finansielle instrumenter.

Obligasjoner og sertifikater

I balanseposten inngår konsernets sertifikat og obligasjonsbeholdning. Renter inngår i resultatregnskapet under renteinntekter. Alle verdiendringer føres i resultatregnskapet under netto inntekter fra finansielle instrumenter.

Aksjer

I balanseposten inngår konsernets aksjer som føres til virkelig verdi. Alle verdiendringene føres i resultatregnskapet under netto inntekter fra finansielle instrumenter.

Finansielle derivater (eiendeler og gjeld)

I balanseposten inngår finansielle derivater. Verdiendringer knyttet til derivatene føres i resultatregnskapet under netto inntekter fra finansielle instrumenter.

Gjeld til kredittinstitusjoner og innskudd fra kunder

I balanseposten inngår forpliktelser til kredittinstitusjoner og kunder. Renter inngår i resultatregnskapet under rentekostnader.

Gjeld stiftet ved utstedelse av verdipapirer

I balanseposten inngår utstedt verdipapirgjeld. Renter inngår i resultatregnskapet under rentekostnader. Ved førtidig innfrielse eller tilbakekjøp av utstedte obligasjoner føres evt. gevinst og tap under netto verdiendringer fra finansielle instrumenter.

Ansvarlig lånekapital

I balanseposten inngår utstedte ansvarlige lån. Renter inngår i resultatregnskapet under rentekostnader.

SIKRINGSBOKFØRING

Sparebanken Sør benytter sikringsbokføring når det gjelder bankens funding til fastrentevilkår, samt funding i utenlandsk valuta. Sikringen dekker renterisikoen og valutarisikoen i obligasjonene.

Bankens kriterier for å klassifisere et derivat som et sikringsinstrument er:

- Sikringen er forventet å være svært effektiv ved at den motvirker endringer i virkelig verdi til obligasjonen som utstedes.
- Sikringseffektiviteten må være forventet å være effektiv innenfor intervallet 80 % til 125 %.
- Effektiviteten til sikringen kan måles pålitelig.
- Det er etablert tilfredsstillende dokumentasjon ved inngåelse av sikringen som blant annet viser at sikringen er effektiv og forventes å være effektiv hele løpetiden.

Sparebanken Sør benytter virkelig verdisikring. Sikringen måles og dokumenteres hvert kvartal for å påse at sikringen er effektiv. Som metode for å måle effektiviteten av sikringen, benyttes dollar-offset metode.

Når sikringen er etablert og effektiv, vil rente- og valutaswapper balanseføres til virkelig verdi og resultatføres under netto inntekter fra finansielle instrumenter.

Sikringsobjektet balanseføres til amortisert kost. Endring i virkelig verdi knyttet til den sikrede risikoen regnskapsføres som et tillegg eller fradrag i balanseført verdi av obligasjonsgjelden og resultatføres under netto inntekter fra finansielle instrumenter.

Dersom det skulle inntreffe forhold som gjør at sikringen opphører, vil banken/konsernet amortisere verdiendringen knyttet til sikringsobjektet over gjenværende løpetid. Tilhørende sikringsinstrument vil fortsatt være pliktig til virkelig verdi med verdiendringer over resultat.

Beregninger

MILLIONER KRONER	31.12.2018	31.12.2017
Egenkapitalavkastning justert for hybridkapital		
Resultat etter skatt	939	984
Betalte renter hybridkapital	-56	-47
Resultat etter skatt, inkludert renter hybridkapital	884	937
IB Egenkapital	11 108	10 051
IB Hybridkapital	-1 075	-825
IB Egenkapital ekskl. hybridkapital	10 033	9 226
UB Egenkapital	11 845	11 108
UB Hybridkapital	-1 075	-1 075
UB Egenkapital ekskl. hybridkapital	10 770	10 033
Snitt egenkapital	11 477	10 580
Snitt egenkapital ekskl. hybridkapital	10 402	9 630
Egenkapitalavkastning	8,2 %	9,3 %
Egenkapitalavkastning ekskl. hybridkapital	8,5 %	9,7 %
Netto renteinntekter, inkl. renter hybridkapital		
Netto renteinntekter	1 729	1 679
Renter hybridkapital	-56	-47
Netto renteinntekter, inkl. renter hybridkapital	1 674	1 632
Gjennomsnittlig forv.kap	118 600	109 500
I % av gjennomsnittlig forv.kapital	1,41 %	1,49 %
Driftskostnader, justert for omdanning av pensjonsordning		
Driftskostnader	884	811
Omdanning av pensjonsordning	-	28
Driftskostnader, justert for omdanning av pensjonsordning	884	839
Ordinær drift (justert resultat)		
Netto renteinntekter, inkl. renter hybridkapital	1 674	1 632
Netto provisjonsinntekter	318	312
Resultatandel tilknyttede selskaper (ekskl. verdijustering Balder Betaling/Vipps)	-9	-
Sum andre driftsinntekter	11	18
Driftskostnader, justert for omdanning av pensjonsordning	884	819
Ordinær drift (justert resultat), før skatt	1 110	1 143
Resultat ekskl. Finans og justert for engangshendelser		
Netto renteinntekter, inkl. renter hybridkapital	1 674	1 632
Netto provisjonsinntekter	318	312
Resultatandel tilknyttede selskaper (ekskl. verdijustering Balder Betaling/Vipps)	-	-
Andre driftsinntekter	11	18
Driftskostnader, justert for omdanning av pensjonsordning	884	819
Tap på utlån, garantier og ubenyttede kreditter	-36	20
Resultat ekskl. Finans og justert for engangshendelser	1 155	1 123
Skatt (25 %)	289	281
Ordinær drift / justert resultat etter tap, etter skatt	866	842
Snitt egenkapital ekskl. hybridkapital	10 402	9 630
Egenkapitalavkastning resultat ekskl. Finans og justert for engangshendelser	8,3 %	8,7 %

I styrets beretning og i regnskapspresentasjoner er det referert til enkelte justerte resultater som ikke er definert i IFRS (alternative resultatmål eller alternative performance measures (APM)).

Alternative resultatmål

Sparebanken Sør presenterer alternative resultatmål (APM'er) som gir nyttig informasjon for å supplere regnskapet. Målene er ikke definert i IFRS (International Financial Reporting Standards) og er nødvendigvis ikke direkte sammenlignbare med andre selskapers resultatmål. Alternative resultatmål er ikke ment å erstatte eller overskygge regnskapstallene etter IFRS, men er inkludert i våre rapporter for å få frem den underliggende driften på en bedre måte.

Nøkkeltall som er regulert i IFRS eller annen lovgivning er ikke regnet som alternative resultatmål. Det samme gjelder for ikke-finansiell informasjon. Sparebanken Sør sine alternative resultatmål er presentert i oversiktene nøkkeltall, beregninger og styrets beretning. Alle APM'er presentert med sammenligningstall. APM'ene som nevnt under har vært brukt konsistent over tid.

Sparebanken Sør`s alternative resultatmål og definisjoner.

APM	Definisjon
Egenkapitalavkastning	EK avkastning gir relevant informasjon om konsernets lønnsomhet ved å måle evne til å generere lønnsomhet fra aksjonærens investering. Egenkapitalavkastning er ett av konsernets viktigste finansielle måltall, og beregnes som: Resultat etter skatt i perioden (justert for rente på hybridkapital), dividert på gjennomsnittlig egenkapital (justert for hybridkapital).
Bokført egenkapital pr. egenkapitalbevis (inkludert utbytte)	Nøkkeltallet gir informasjon om verdien av bokført egenkapital pr. egenkapitalbevis. Dette for å gi leseren en mulighet til å vurdere rimeligheten av egenkapitalbevisets børskurs. Bokført egenkapital pr. egenkapitalbevis blir kalkulert som egenkapitalbeviserens andel av egenkapitalen (eksklusive hybridkapital) ved utløpet av perioden, dividert på antall utstedte egenkapitalbevis.
Resultat / utvannet resultat pr. egenkapitalbevis	Nøkkeltallet gir informasjon om resultat/utvannet pr. egenkapitalbevis i perioden. Resultat pr. egenkapitalbevis er beregnet ved resultat etter skatt multiplisert med eierbrøken, dividert på antall utstedte egenkapitalbevis. Utvannet resultat pr. egenkapitalbevis er beregnet ved majoritetsinntekter multiplisert med eierbrøken, dividert på antall utstedte egenkapitalbevis.
Utlånsvekst i % siste 12 mnd.	Utlånsvekst siste 12 mnd. gir informasjon om aktivitet og vekst i konsernets utlånsvirksomhet. Banken benytter Sparebanken Sør Boligkreditt (SSBK) som et finansieringsinstrument og tallene inkluderer lån som er overført til selskapet da det er den samlede veksten som er relevant å sammenlikne. Utlånsveksten er beregnet som brutto utlån inkludert lån overført til SSBK ved periodeslutt minus brutto utlån inkludert lån overført til SSBK på samme tid året før, dividert på brutto utlån inkludert lån overført til SSBK på samme tid året før.
Innskuddvekst i % siste 12 mnd.	"Innskuddvekst siste 12 måneder gir informasjon om aktivitet og vekst innenfor likviditetsstyringen i banken. Innskuddvekst er beregnet som innskudd ved periodeslutt minus innskudd på samme tid året før, dividert på innskudd på samme tid året før."
"Kostnadsprosent (Kostnader i % av inntekter)"	Gir informasjon om forholdet mellom inntekter og kostnader og regnes som et av Sparebanken Sørs viktigste måltall. Beregnes som sum driftskostnader dividert på sum inntekter.
Kurs/ bokført egenkapital pr. egenkapitalbevis	Måltallet benyttes til å sammenlikne børskursen mot bokført verdi. Denne benyttes ofte for å sammenlikne banker og blir beregnet som følger: Kurs på egenkapitalbeviset til Sparebanken Sør ved periodeslutt, dividert på bokført verdi pr. egenkapitalbevis.
Tap på utlån i prosent av netto utlån (annualisert)	"Måltall som viser tap på utlån i prosent av netto utlån. Beregnes som tap på utlån (inkludert tap på utlån på lån som er overført til SSBK) dividert på netto utlån, (inkludert utlån overført til SSBK) ved periodeslutt. Når informasjonen blir gitt for perioder som er kortere enn et år blir tap annualisert."
Brutto misligholdte engasjementer over 90 dager i % av brutto utlån	Nøkkeltallet blir presentert for å gi relevant informasjon knyttet til konsernets kreditteponering. Nøkkeltallet beregnes ved at misligholdte lån (over 90 dager) divideres med brutto utlån, inkludert lån overført til SSBK ved periodeslutt.
Utlånsmargin (PM og BM)	Måler konsernets gjennomsnittlige margin på utlån, berenget ved gjennomsnittlig rente på utlån i perioden, minus gjennomsnittlig 3 mnd. NIBOR i perioden. Gjennomsnittlig utlånsrente er beregnet som renteinntekt fra utlån til kunder dividert på gjennomsnittlig utlån til kunder i perioden.
Innskuddsmargin (PM og BM)	Måler konsernets gjennomsnittlige margin på innskudd, berenget ved gjennomsnittlig 3 mnd. NIBOR i perioden, minus gjennomsnittlig rente på innskudd i perioden. Gjennomsnittlig innskuddsrente er beregnet som rentekostnader fra innskudd fra kunder dividert på gjennomsnittlig innskudd fra kunder i perioden.
Gjennomsnittlig utlånsrente	Se utlånsmargin (PM og BM) over
Gjennomsnittlig innskuddsrente	Se innskuddsmargin (PM og BM) over

Eierstyring og selskapsledelse

REDEGJØRELSE FOR EIERSTYRING OG SELSKAPSLLEDELSE

Konsernet Sparebanken Sør består, i tillegg til morselskapet Sparebanken Sør, av følgende selskaper:

Sparebanken Sør er et uavhengig og selvstendig finanskonsern med hovedvirksomhet innenfor bank, verdipapirer og eiendomsmedling i Agderfylkene, Telemark og Rogaland.

MORBANK 31.12.2018

TUSEN KRONER	Type virksomhet	Forretningskontor	Eierandel	Aksjekapital	Bokført verdi
Sparebanken Sør Boligkreditt AS	Kredittforetak	Kristiansand	100 %	1 125 000	1 845 695
Sørmeglere Holding AS	Eiendomsmedling	Kristiansand	91 %	5 728	6 983
AS Eiendomsvekst	Eiendomsforvaltning	Arendal	100 %	3 000	2 935
Arendal Brygge AS	Eiendomsforvaltning	Arendal	50 %	601	1 000
Prosjektutvikling AS	Eiendomsforvaltning	Arendal	100 %	100	-
Transitt Eiendom AS	Eiendomsforvaltning	Kristiansand	100 %	100	1 450
Sum					1 858 063

Hovedkontoret og forretningsadressen er i Kristiansand. Hovedkontor for personmarkeds-avdelingen og deler av fellesfunksjoner er lokalisert i Arendal. Bankens organisasjons-nummer er 937 894 538.

Denne redegjørelsen tar utgangspunkt i NUES (Norsk anbefaling for eierstyring og selskapsledelse) og Oslo Børs' krav om å følge eller forklare avvik fra denne.

Selskapets intensjon med dette dokumentet er:

- Klargjøre rollefordelingen mellom bankens styrende organer og daglig ledelse
- Lik og sikker tilgang til pålitelig og tidsriktig informasjon om selskapets virksomhet
- Lik behandling av egenkapitalbevisere
- Optimalisere selskapets verdier i et langsiktig perspektiv.

Prinsippene for eierstyring og selskapsledelse er konkretisert i bankens vedtekter, strategier, instruks for styret og adm. direktør, rammeverk for styring og kontroll, styringsdokument for samfunnsansvar, og rutiner for egenhandel.

FORHOLDET TIL BANKENS ØVRIGE STYRINGS-DOKUMENTER

Bankens strategidokument angir de overordnede planene for konsernet, og for å utfylle helheten i konsernets styringsdokumenter skal det være tett sammenheng mellom et overordnet strategidokument og de utfyllende og mer detaljerte styringsdokumentene.

Struktur for de ulike styringsdokumentene fremgår under.

Strategi-dokument

For enkelte styringsdokumenter foreligger det i tillegg utfyllende dokumenter som vedtas av administrasjonen. For å sikre at de ulike styringsdokumentene samsvarer med konsernets målsettinger, skal styringsdokumentene revideres og vedlikeholdes jevnlig, og normalt foretas en revisjon i løpet av en 12 måneders periode med beslutning av relevant instans.

For operasjonalisering av bankens strategiske målsettinger, utarbeides det detaljerte årlige handlingsplaner som også relateres til de kritiske suksessfaktorer som inngår i strategidokumentet.

Dokumenteier er ansvarlig for løpende vedlikehold, herunder fremme forslag til endringer og sørge for at disse blir behandlet i henhold til bankens rutiner. Dokumenteier er ansvarlig for å implementere styringsdokumentene i organisasjonen.

VIRKSOMHETEN

Mål

Bankens overordnede målsetting er å skape vekst og utvikling i landsdelen på en langsiktig, ansvarlig og bærekraftig måte.

Hovedstrategier

For å skape vekst og utvikling i landsdelen har Sparebanken Sør en strategi for høy verdiskaping. Bankens strategiske målsetting skal nås gjennom nærhet til markedet, kundeorientering, relasjonsbygging, kompetanse, lokal beslutningskraft, konkurransedyktige produkter, motiverte medarbeidere og kostnadseffektive prosesser. På den måten bygges bankens omdømme, opparbeides kundelojalitet og bankens lønnsomhet sikres.

Sparebanken Sør har Agder og Telemark som sitt hovedmarkedsområde. I tillegg skal banken styrke sin posisjon i KNIF-segmentet (Kristen-Norges Interessefellesskap), både innen PM og BM. Ekspansjonen innen KNIF gir vekstmuligheter og risikospredning. Veksten skal være kontrollert og basert på lønnsomhet og lav risiko.

Styret leder bankens virksomhet, og styrearbeidet følger en fastsatt årsplan og styreinstruks. Styret vedtar bankens strategi i et tre- til femårs perspektiv. Strategiplanen evalueres rullerende gjennom strategiperioden. Styret fastsetter årlig virksomhetens mål og risikoprofil.

Som tradisjonell sparebank med røtter tilbake til 1824 drives Sparebanken Sør i samsvar med de lovregler som til enhver tid gjelder for sparebanker. Banken utfører alle vanlige bankforretninger og banktjenester, og tilbyr investeringstjenester i samsvar med de til enhver tid gjeldende regler. Se vedtektene på bankens hjemmeside www.sor.no.

Samfunnsansvar

I Sparebanken Sør er samfunnsansvar en integrert del av forretningsvirksomheten. Bankens samfunnsansvar kommer til uttrykk i bankens idegrunnlag om å bidra til vekst og utvikling i landsdelen, og målet for arbeidet med samfunnsansvar er å bidra til denne utviklingen på en ansvarlig og bærekraftig måte. Arbeidet med samfunnsansvaret bidrar til å styrke bankens konkurransekraft, redusere risikoen, og tiltrekke banken gode kunder, investorer og dyktige ansatte.

Sparebanken Sør forplikter seg til å ta hensyn til klima og miljø, sosiale forhold og god virksomhetsstyring i alle sine aktiviteter, inkludert utvikling av produkter og tjenester, rådgivning og salg, investerings- og kredittbeslutninger, produksjon og drift. Sparebanken Sør skal ikke medvirke til krenkelse av menneske- og arbeidstakerrettigheter, korrupsjon, alvorlig miljøskade eller andre handlinger som kan oppfattes som uetiske.

Ved å være en samfunnsbyggende aktør, bidrar Sparebanken Sør til en bærekraftig nærings- og samfunnsutvikling gjennom å skape verdier for landsdelen. Banken støtter også prosjekter innenfor kultur, idrett og andre områder som bidrar positivt i lokalsamfunnet der banken har kontorer. I tillegg til tradisjonell sponsing av lag og foreninger, viderefører banken den sterke tradisjonen med å gi pengegaver til allmenntilretteformål i egenskap av å være en selvstendig sparebank.

Tiltak mot hvitvasking og terrorfinansiering

Sparebanken Sør er underlagt myndighetenes anti-hvitvaskingsregelverk som skal bidra til å bekjempe hvitvasking og terrorfinansiering. I dette inngår både et automatisk varslingssystem av mistenkelige transaksjoner, og et ansvar for hver enkelt ansatt til å innrapportere enkeltsaker eller eventuelt gjennomføre forsterket kundekontroll. Banken har rutiner for dette og gjennomfører kontinuerlig opplæring av ansatte, spesielt i kundeoposisjon.

Miljømessige forhold

Sparebanken Sør tar hensyn til klimautfordringene. Vern om miljøet blir stadig viktigere, og banken ønsker å gjøre sitt for å bidra. Sparebanken Sør har definert arbeid med intern miljøeffektivitet som et prioritert område innen bankens klimaarbeid.

Avvik fra anbefalingen: Ingen.

SELSKAPSKAPITAL OG UTBYTTE

Selskapskapital

Sparebanken Sørs kapital er sammensatt ut fra flere hensyn. De viktigste er konsernets størrelse, et stabilt marked for langsiktig finansiering og bankens målsettinger i et langsiktig strategisk perspektiv. Gjennom årlig evaluering av styring og kontroll, herunder kapitalbehovsvurderinger (ICAAP), har konsernet sterk fokus på at kapitalen er tilpasset mål, strategier og risikoprofil. Kapitalsituasjonen følges kontinuerlig gjennom året med interne beregninger og rapporteringer.

Utbytte

Den risikjusterte avkastningen forutsettes å være høy og konkurransedyktig i markedet. Egenkapitalbeveiseiernes matematiske andel av resultatet fordeles mellom kontantutbytte og utjevningsfond. Det er en målsetting at om lag halvparten av egenkapitalbeveiseiernes andel av årets resultat etter skatt skal utdeles som utbytte.

Bankens egenkapitalutvikling, soliditet, likviditetssituasjon og markedsmessige tilpasning vektlegges for kontantutbyttets størrelse og andel av resultatet.

Styrefullmakter

Bankens vedtekter har ikke bestemmelser om kjøp av egne egenkapitalbevis. Vedtak om dette må behandles og vedtas i forstanderskapet, som kan gi fullmakt til styret. Slike vedtak/fullmakter samt beslutninger om forhøyelse av eierkapitalen bygger ellers på Finansforetaksloven og prinsippene i Allmennaksjeloven.

Avvik fra anbefalingen: Ingen.

LIKEBEHANDLING AV AKSJE- EIERE OG TRANSAKSJONER MED NÆRSTÅENDE

Banken legger stor vekt på åpenhet i forhold til både de som skaffer banken egenkapital og finansiering, og de som har relasjoner til banken på annen måte.

Sparebanken Sør har en egenkapitalbevisklasse og alle egenkapitalbeveiseiere likebehandles. Banken forholder seg til Finansforetakslovens regler for eier- og stemmerettsbegrensninger så langt bestemmelsene gjelder for en sparebank med noterte egenkapitalbevis. Eksisterende egenkapitalbevis har fortrinnsrett ved egenkapitalforhøyelser, med mindre særskilte forhold tilsier at dette fravikes. Fravikelse vil i så fall bli begrunnet, og begrunnelsen vil bli offentliggjort i børsmelding.

I de tilfeller der banken har transaksjoner i egne egenkapitalbevis, foretas disse på børs.

Dersom det skulle forekomme ikke uvesentlige transaksjoner mellom Sparebanken Sør-konsernet og egenkapitalbeveiseiere, styremedlemmer, ledende ansatte eller nærstående av disse, skal styret sørge for at det foreligger verddivurdering fra uavhengig tredjepart.

Banken er bundet av Børsens regler for rapportering av finansiell og annen informasjon til markedet.

Avvik fra anbefalingen: Ingen.

EGENKAPITALBEVIS OG OMSETTELIGHET

Sparebanken Sørs egenkapitalbevis er notert på Oslo Børs, og er fritt omsettelige.

Enestebegrensninger lovmessige krav som fortiden fastsetter at erverv av kvalifisert andel av eierandelskapitalen, på 10 prosent eller mer, krever samtykke fra Finansdepartementet.

Børsnoteringen sikrer at banken forholder seg til de markedsvilkår som til enhver tid gjelder i egenkapitalmarkedet.

Avvik fra anbefalingen: Ingen.

FORSTANDERSKAPET

En sparebank er i utgangspunktet en selveid institusjon og styringsstrukturen og sammensetningen av styringsorganene skiller seg fra aksjeselskaper i forhold til hvilke organer en sparebank skal ha. Bankens styringsstruktur og sammensetningen av styrende organer vurderes å ligge innenfor anbefalingens formulering «så langt den passer, for sparebanker med noterte egenkapitalbevis».

Bankens øverste organ er forstanderskapet, som skal se til at banken virker etter sitt formål i samsvar med lover, vedtekter og egne vedtak.

Forstanderskapet består av 28 medlemmer, hvorav 12 representanter fra kundene, 3 representanter fra det offentlige, 6 representanter fra egenkapitalbeveiseiere og 7 representanter fra de ansatte. Det er vedtatt ordninger som sikrer en geografisk spredning i representasjonen fra bankens markedsområder.

Innkalling til forstanderskapets møter sendes ut med minst 21 dagers varsel. Forstanderskapet treffer ikke beslutninger i andre saker enn dem som er angitt i innkallingen.

Styret og revisor møter i forstanderskapet.

Avvik fra anbefalingen: Ingen.

VALGKOMITEER

I h.h.t. bankens vedtekter velges 4 valgkomiteer:

- Forstanderskapets valgkomite skal forberede valgene i forstanderskapet. Valgkomiteen på 8 medlemmer velges blant forstanderskapets medlemmer og skal ha representanter fra alle grupperinger som er representert i forstanderskapet.
- Kundevalgkomiteen skal forberede valg av kundevalgte representanter til forstanderskapet. Valgkomiteen på 4 medlemmer velges av de kundevalgte medlemmer av forstanderskapet.
- Valgkomiteen for egenkapitalbeveiseierne skal forberede valg av representanter fra egenkapitalbeveiseierne til forstanderskapet. Valgkomiteen på 4 medlemmer velges av de egenkapitalbevisvalgte medlemmer av forstanderskapet.
- Valgkomiteen for ansatte skal forberede valg av ansattvalgte representanter til forstanderskapet. Valgkomiteen består av 6 medlemmer hvorav 4 er utnevnt fra de ansatte og 2 fra ledelsen.

Oversikt over de ulike valgkomiteer finnes på bankens hjemmeside www.sor.no.

Valgkomiteenes arbeid

Forstanderskapets valgkomite forbereder valg av leder og nestleder i forstanderskapet, leder, nestleder og øvrige medlemmer og varamedlem til styret eksklusive de ansattes representanter. Likeså valg av leder, medlemmer og varamedlemmer av valgkomiteen.

Forstanderskapets, kundevalgte, egenkapitalbeveiseiervalgte og ansattes valgkomiteers innstillinger skal begrunnes.

Avvik fra anbefalingen: Ingen.

STYRET, SAMMENSETNING OG UAVHENGIGHET

Styrets sammensetning fremgår av vedtektene § 4-1.

Styret består av 7-8 medlemmer, hvorav minst to fra Vest-Agder, minst to fra Aust-Agder og minst ett fra Telemark, samt to medlemmer valgt blant de ansatte. Det velges 2 personlige varamedlemmer blant de ansatte, og for de øvrige styremedlemmene velges ett fast møtende varamedlem med uttalerett.

Det er vedtatt at representasjonen fra tidligere Sparebanken Sør og Sparebanken Pluss skal være balansert frem til 31. desember 2019.

Styremedlemmene velges for 2 år.

Sammensetningen av styret er basert på kompetanse, kapasitet, mangfold, og i henhold til bankens vedtekter med hensyn til geografisk fordeling

Styrets uavhengighet

Ingen i bankens daglige ledelse er medlem av styret.

Styremedlemmers uavhengighet

Alle forstanderskapsvalgte styremedlemmer er uavhengig av ledende ansatte. Styremedlemmene er også uavhengige av vesentlige forretningsforbindelser.

Avvik fra anbefalingen: Ingen.

STYRETS ARBEID

Styret er ansvarlig for at de midler banken rår over forvaltes på en trygg og hensiktsmessig måte. Styret skal sørge for en tilfredsstillende organisering av bankens virksomhet, holde seg orientert om bankens økonomiske stilling og påse at dens virksomhet, regnskapsføring og formuesforvaltning er gjenstand for betryggende kontroll.

Styret skal føre tilsyn med den daglige ledelsen og bankens virksomhet for øvrig.

Styret skal påse at banken har gode styrings- og kontrollsystemer for oppfyllelse av de bestemmelser som gjelder for virksomheten.

Styret gjennomfører årlig en egenvurdering.

Revisjonsutvalg

Revisjonsutvalget har egen instruks vedtatt av styret. Utvalget er et forberedende og rådgivende utvalg for styret for å styrke arbeidet med finansiell rapportering og internkontroll. Minst ett av medlemmene skal være uavhengig av virksomheten og ha kvalifikasjoner (formal- eller realkompetanse) innen regnskap og revisjon.

Revisjonsutvalget forbereder styrets oppfølging av regnskapsrapporteringsprosessen, overvåker systemene for intern kontroll og risikostyring, har løpende kontakt med bankens valgte revisor, samt vurderer og overvåker revisors uavhengighet.

Styret velger 4 medlemmer til utvalget blant styrets medlemmer. Styreleder er valgt til leder av revisjonsutvalget.

Flertallet i utvalget er i henhold til NUES anbefaling uavhengige av virksomheten.

Risikoutvalg

Risikoutvalget har egen instruks vedtatt av styret. Risikoutvalget er et forberedende og rådgivende utvalg for styret og skal bidra til at risiko- og kapitalstyringen i konsernet støtter opp under konsernets strategiske utvikling og måloppnåelse, og samtidig sikre finansiell stabilitet og forsvarlig formuesforvaltning. Risikoutvalget skal overvåke den samlede risiko og vurdere om konsernets styrings- og kontrollordninger er tilpasset risikonivået og omfanget av virksomheten.

Styret velger 4 medlemmer til utvalget blant styrets medlemmer. Styreleder er valgt til leder av risikoutvalget.

Flertallet i utvalget er i henhold til NUES anbefaling uavhengige av virksomheten.

Godtgjørelsesutvalg

Godtgjørelsesutvalget har egen instruks vedtatt av styret. Utvalget skal bidra til å sikre at det er samsvar mellom bankens godtgjørelsesordninger, overordnede mål, risikotoleranse og langsiktige interesser.

Utvalget forbereder alle saker om godtgjørelsesordninger for styret. Utvalget skal støtte styrets arbeid med å fastsette og sørge for at banken til enhver tid har og praktiserer retningslinjer og rammer for godtgjørelsesordninger.

Banken har opprettet godtgjørelsesutvalg bestående av 5 styremedlemmer, hvorav 1 medlem er ansattrepresentant. Styreleder er valgt til leder av godtgjørelsesutvalget.

Flertallet i utvalget er i henhold til NUES anbefaling uavhengige av virksomheten.

RISIKOSTYRING OG INTERNKONTROLL

Banken har etablert egen divisjon for risikostyring. I henhold til lov og forskrift, samt internt vedtatte styrings-, kontroll- og rapporteringsrutiner er det klar ansvarsdeling mellom ulike organer i banken. Sentrale organer er forstanderskap, styret, ekstern revisjon, internrevisjon og konsernledelse.

Internrevisjon

Bankens internrevisor er underlagt styret og avgir årlig en rapport til styret om gjennomførte revisjonsprosjekter. Internrevisor skal på vegne av styret påse at det er etablert og gjennomført en tilstrekkelig og effektiv intern kontroll og risikostyring. Det er utarbeidet egen instruks for intern revisjonssjef. Styret godkjenner hvert år internrevisjonens årsplan og ressursbehov. Intern revisor kan delta som observatør i styrets møter.

Internkontroll

Banken har fastsatt retningslinjer og rutiner for gjennomføring av internkontroll basert på COSO-modellen. Modellen er en internasjonal standard for helhetlig risikostyring og er i stor grad benyttet innen finans. Ansvaret for den praktiske gjennomføringen av konsernets internkontroll-prosesser er tillagt divisjon Risikostyring, organisert uavhengig av forretningsenhetene.

Compliance

Banken er opptatt av å ha gode prosesser for å sikre etterlevelse av gjeldende lover og forskrifter, og har etablert egen compliance funksjon som en del av divisjon Risikostyring, organisert uavhengig av forretningsenhetene.

Risikostyring og kapitaldekning

God risiko- og kapitalstyring står sentralt i Sparebanken Sørs langsiktige verdiskaping. Bankens overordnede mål følger av det strategiske forretningsgrunnlaget. Avkastningsmålet er styrende for bankens aktiviteter og konkretisering av delmål. Fokus settes på å sikre bankens kortsiktige og langsiktige konkurranseevne. Sparebanken Sørs markeds- og forretningsmessige mål balanseres mot bankens risikoevne og -vilje. Risiko- og kapitalvurderinger er en integrert del av bankens strategiske og forretningsmessige prosesser.

Styret har vedtatt retningslinjer for bankens kapitalvurdering. Det gjennomføres årlig en prosess knyttet til bankens risiko og kapitalbehov (ICAAP). Styret påser dermed at banken har kapital som er tilstrekkelig ut fra ønsket risiko og bankens virksomhet, og sørger for at banken er tilstrekkelig kapitalisert ut fra regulatoriske krav. ICAAP-prosessen bygger på krav fastsatt av myndighetene, samt bankens egne vurderinger.

Banken er underlagt Finanstilsynets regler for "Minstekrav til kapitaldekning og regler om store engasjementer med enkeltkunder i forhold til ansvarlig kapital".

Hensyn til omverdenen i verdiskapingen

Som basis for sin virksomhet, skal banken legge til grunn strenge krav til redelighet og god forretningsetikk. Banken forventer derfor at ansatte og tillitsmenn skal ha høy grad av integritet, og holdninger i samsvar med bankens etiske retningslinjer. Disse gir føringer knyttet til kundepleie, gaver, taushetsplikt, deltakelse i annen næringsvirksomhet og transaksjoner med nærstående. Retningslinjene omfatter også informasjonsplikt for ansatte ved brudd på interne retningslinjer, lover og forskrifter. Fremgangsmåte for hvordan slik informasjon/varsling skal gis, er nærmere beskrevet i bankens varslingsrutiner.

Avvik fra anbefalingen: Ingen.

GODTGJØRELSE TIL STYRET

Styrehonorarene fastsettes av forstanderskapet etter innstilling fra valgkomiteen. Honorarenes størrelse reflekterer styrets ansvar, kompetanse, tidsbruk og virksomhetens kompleksitet. Det utstedes ikke opsjoner til styremedlemmer. Medlemmer av styrets underutvalg, med unntak av de ansattvalgte, mottar særskilt godtgjøring.

Avvik fra anbefalingen: Ingen.

GODTGJØRELSE TIL LEDENDE ANSATTE

Godtgjørelse til administrerende direktør og intern revisjonssjef fastsettes av styret, etter forslag fra Godtgjørelsesutvalget. Godtgjørelse til direktører i konsernledelsen fastsettes av administrerende direktør i samråd med Godtgjørelsesutvalget. Ingen av direktørene har resultatbasert avlønning utover å delta i bankens ordinære bonusprogram som omfatter alle ansatte i banken. Intern revisjonssjef har ikke resultatbasert avlønning og deltar heller ikke i bankens ordinære bonusprogram.

Styrets erklæring om lønn til ledende ansatte fremlegges årlig for forstanderskapet.

Avvik fra anbefalingen: Ingen.

INFORMASJON OG KOMMUNIKASJON

Banken skal ha en åpen og aktiv dialog med alle interessenter. Det er bankens intensjon at kunder, egenkapitalbevisiere, långivere (finansmarkedsaktører) og offentlige myndigheter skal ha samtidig tilgang til korrekt, tydelig, relevant og utfyllende informasjon om bankens strategier og finansielle mål, økonomiske utvikling og finansielle stilling.

Informasjon til markedet formidles gjennom kvartalsvise børsmeldinger, eget Investor Relations-område på bankens hjemmeside samt regnskapsrapporter.

Avvik fra anbefalingen: Ingen.

SELSKAPSOVERTAKELSE

Sparebanken Sør er en selveiende institusjon som ikke kan bli overtatt av andre gjennom oppkjøp. Eierstrukturen er lovregulert, og ingen kan eie 10 prosent eller mer av bankens eierandelskapital. Ved erverv utover dette må det søkes tillatelse fra Finanstilsynet.

Sparebankstiftelsen Sparebanken Sør har en eierandel på 51 prosent av egenkapitalbevisene i den fusjonerte banken.

Lovpålagte eierbegrensninger antas å ligge innenfor anbefalingens formulering «så langt den passer, for sparebanker med noterte egenkapitalbevis».

Avvik fra anbefalingen: Ingen.

EKSTERN REVISOR

Ekstern revisor velges av forstanderskapet og avgir årlig revisjonsberetning i forbindelse med behandlingen av årsregnskapet. Ekstern revisor deltar i styremøtet som behandler endelig årsregnskap. Ellers deltar ekstern revisor i Revisjonsutvalgets møter og har ett årlig møte med styret uten at administrasjonen er til stede. Ekstern revisors godtgjørelse behandles i forstanderskapet når årsregnskapet behandles. Forholdet til ekstern revisor er dessuten regulert i et eget engasjementsbrev, som blant annet omhandler partenes ansvar.

Revisjonsutvalget skal overvåke revisors uavhengighet, herunder hvilke eventuelle andre tjenester som er levert av revisor.

Avvik fra anbefalingen: Ingen.

Bærekraft og samfunnsregnskap

ANSVARLIG SAMFUNNSAKTØR

I Sparebanken Sør er samfunnsansvar en integrert del av forretningsvirksomheten. Bankens samfunnsansvar kommer til uttrykk i bankens idegrunnlag om å bidra til vekst og utvikling i landsdelen, og målet for arbeidet med samfunnsansvar er å bidra til denne utviklingen på en ansvarlig og bærekraftig måte. Arbeidet med samfunnsansvaret bidrar til å styrke bankens konkurransekraft, redusere risikoen, og tiltrekke banken gode kunder, investorer og dyktige ansatte.

Som sparebank med både direkte privat eierskap og samfunnseierskap, gir eierskaps-strukturen to klare, men ulike formål. Gjennom solid bankdrift skal Sparebanken Sør levere konkurransedyktig avkastning til bankens egenkapitalbevisiere, og for øvrig bidra til et godt bomiljø og positiv næringsutvikling i lokalsamfunnene der banken er representert.

Med god lokalkunnskap og nærhet til kundene gjør banken daglige vurderinger som handler om økonomi og risiko, hvor langsiktighet er en grunnleggende forutsetning for alle beslutninger. For banken blir samfunnsansvaret et medansvar for å bidra til bærekraftig økonomisk, sosial og miljømessig utvikling i de områder der banken opererer. Sparebanken Sør forplikter seg til å ta hensyn til klima og miljø, sosiale forhold og god virksomhetsstyring i alle sine aktiviteter, inkludert utviklingen av produkter og tjenester, rådgivning og salg, investerings- og kredittbeslutninger, produksjon og drift. Banken skal ikke medvirke til krenkelse av menneske- og arbeidstakerrettigheter, korrupsjon, alvorlig miljøskade eller andre handlinger som kan oppfattes som uetiske.

All virksomhet i Sparebanken Sør utøves til enhver tid innenfor gjeldende lover og forskrifter i Norge. Selv om banken, som landsdelens største og ledende finanskonsern, først og fremst fokuserer på nære omgivelser, er den også opptatt av at alt det den gjør skal være bærekraftig også i en global sammenheng. Sparebanken Sør stiller seg fullt ut bak FN's bærekraftsmål og har således ingen egeninteresse av å forsøke påvirkning i en retning som strider mot at disse målene nås. Banken har gitt sin tilslutning til UN Global Compact.

Arbeidet med samfunnsansvaret er integrert i bankens strategi og rutiner, og på den måten sikres det at etikk, miljø og viktige samfunnsoppgaver til enhver tid står på dagsordenen. Det å sikre at den daglige virksomheten, innen alle forretningsområder, har et sterkt fokus på økonomisk verdiskaping er en svært viktig del av bankens samfunnsansvar.

For banken betyr ansvarlig forretningsdrift å integrere samfunnsansvar i alle forretningsprosesser og alle deler av verdikjeden. Det settes også klare krav til bankens kunder knyttet til ansvarlig forretningsdrift.

Et kriterium for ethvert kundeforhold er at kundene følger lovverk og avtaleverk som gjelder i Norge og i de landene der kundene er tilstede. Dette inkluderer å tilstrebe likestilling, nulltoleranse mot rasisme og annen diskriminering på sine arbeidsplasser. Tilsvarende forventer banken at kundene tar hensyn til reguleringer for bruk av naturressurser, aktivitet i områder som i dag har annet bruksområde for lokalbefolkning eller urfolk, eller i områder med sårbart miljø, truede arter eller vannmangel.

Banken skal ikke yte finansiering til kunder/virksomheter som:

- Driver virksomhet som er i strid med bankens etiske retningslinjer eller som på andre måter driver virksomhet som strider mot allmennhetens oppfatning av god etisk atferd.
- Har opptrådt uredelig overfor banken eller andre aktører, og/eller vært involvert i kriminell virksomhet.
- Driver i strid med offentlige lover, forskrifter og pålagte miljøkrav, og/eller ikke har nødvendig godkjenning fra offentlige myndigheter.

Sparebanken Sør ønsker at selskapene banken finansierer viser at de har på plass rutiner for å oppfylle lovkrav og gjennom ledelse, ord og handling fremstår på en måte som er i tråd med allmennhetens oppfatning av god etisk atferd.

SAMFUNNSUTVIKLING GJENNOM VERDISKAPING

For å bidra til å skape ytterligere vekst og kompetansebaserte arbeidsplasser har Sparebanken Sør gått inn med kapital i regionale utviklingsfond som Aust-Agder Næringssselskap og Teknova. Gjennom eierskapet i tidligere Coventure er banken også inne på eiersiden i det nye nasjonale forskningsselskapet Norce som er tett knyttet opp til Universitetet i Agder. Sammen med andre regionale aktører bidro Sparebanken Sør til å få på plass den private kapitalen ved etableringen av det nasjonale såkornfondet som er lagt til Skagerak Maturo i Kristiansand. Formålet med dette såkornfondet er å skape et større mangfold av bedrifter og arbeidsplasser innen flere næringer.

GODE LØSNINGER OG KUNDETILFREDSHET

Banken skal tilby gode finansielle løsninger og profesjonell rådgivning til kundene. Ved å kjenne kunden og se helheten i deres finansielle behov, dannes det et fundament for gode kundeopplevelser, og varig høy kundetilfredshet. Gode kunderelasjoner er viktig for stabil og lønnsom bankdrift, og en forutsetning for at banken skal løse samfunnsoppdraget. Sparebanken Sør er en del av EPSI Norges årlige bankundersøkelse. I 2018 fikk banken en score i denne målingen på 75,8 poeng i privatmarkedet. Sparebanken Sør var den fjerde beste banken med en score på hele 4,2 poeng over bransjegjennomsnittet. Innen bedriftsmarkedet var Sparebanken Sør den beste banken i undersøkelsen med en score på 73,2 poeng (3,9 poeng over bransjesnittet).

Sparebanken Sør lever av at kundene opplever tillit til banken og bankens løsninger. Kundene er stadig mer opptatt av at avkastning ikke skal gå på bekostning av miljømessige eller sosiale forhold. Bankens opplevelse også at kundene er opptatt av at samfunnsansvar er en integrert del av bankens virksomhet.

ANSATTE OG ORGANISASJON

Sparebanken Sør skal være en attraktiv og inkluderende arbeidsplass for medarbeidere i alle aldersgrupper og livsfaser. Konsernet legger til rette for at balansen mellom jobb, hjem og fritid oppleves som god for alle medarbeidere. Det jobbes kontinuerlig med å stimulere ansatte til å opprettholde god helse, både gjennom utvikling av et godt arbeidsmiljø og gjennom å stimulere til fysisk aktivitet. Medarbeidere som får tilrettelagt sine behov, yter bedre til det beste for seg selv og bedriften. For å fremme bedre helse, øke motivasjon og trivsel har konsernet refundert betydelige beløp i 2018 som dekker deler av de utgiftene ansatte har hatt til regelmessig trening.

Sparebanken Sør har utviklet et sett etiske retningslinjer som skal sikre at alle deler av organisasjonen forstår og hensyntar den etiske standarden. De etiske retningslinjene gjelder for alle ansatte, og beskriver blant annet hvordan ansatte skal håndtere utfordringer knyttet til inhabilitet og interessekonflikter, deltakelse i annen næringsvirksomhet, samt egen og kunders handel med finansielle instrumenter. Retningslinjene skal bidra til at ansatte ikke settes i interessekonflikter, og det er etablert klare prosedyrer dersom dette skulle oppstå. De etiske retningslinjene gjennomgås årlig av alle ansatte. Gjennom autorisasjonsordningene for bankens rådgivere gjennomføres det også årlig oppdatering på etikk.

Konsernet har etablert et godt rammeverk for organisasjonen og ansatte, som blant annet inkluderer personalhåndbok, HMS-håndbok, IA-avtale og flere interne avtalefestede utvalg. Det er et godt samarbeid mellom ledelsen og de tillitsvalgte innen disse områdene.

LIKESTILLING

Sparebanken Sør er opptatt av likestilling og mangfold, og opprettet i 2018 et eget likestilling- og mangfoldsutvalg. Banken har som langsiktig mål å få relativ lik fordeling mellom kjønn på alle stillingsnivåer, og en ambisjon om å øke andelen kvinner i ledende stillinger. Ved rekruttering skal alltid beste kvinnelige søker vurderes opp mot beste mannlige søker. I avdelinger der det ene kjønn er underrepresentert skal dette særlig vektlegges i vurderingen. Bankens arbeid målrettet for å fremme mangfold og hindre forskjellsbehandling og diskriminering. Ved ansettelser skal beste kvalifiserte søker med en annen etnisk bakgrunn enn norsk, innkalles til intervju.

Banken var i perioden 2017/2018 sammen med 15 andre regionale virksomheter med i prosjektet «Likestilt arbeidsliv». Prosjektets formål var å etablere en sertifiseringsordning for likestilte virksomheter. «Likestilt arbeidsliv» var et samarbeidsprosjekt mellom Vest-Agder fylkeskommune, Aust-Agder fylkeskommune, Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet og Næringsforeningen i Kristiansandsregionen. Gjennom prosjektet ble banken målt på forankring av likestillingsarbeidet, rekruttering, likelønn, inkluderende arbeidsmiljø, tilrettelegging, heltid og livsfase. Banken ble som den første banken i Norge sertifisert innen likestilling og mangfold i juni 2018.

Likelønn har gjennom flere år hatt fokus hos konsernets ledelse i samarbeid med fagforeningene. Selv om en ikke er måloppfylgende enda, viser tallene at det har vært en positiv utvikling.

Likestillingsrapport 2018

	2018	2017
Antall årsverk totalt	455	487
Kvinneandel	50 %	54 %
Mannsandel	50 %	46 %
Deltidsansatte kvinner	10,1	10,9
Deltidsansatte menn	0,9	1,0
Andel kvinner fordelt på stillingsnivå		
Ledernivå 1	0,0 %	0,0 %
Ledernivå 2 (KL)	28,5 %	28,5 %
Ledernivå 3 (Ledergruppene i divisjonene)	30,0 %	27,0 %
Ledernivå 4 (ass. Banksjef - banksjefer PM)	44,0 %	44,0 %
Andel kvinner i styret	50,0 %	50,0 %
Gjennomsnittslønn		
Kvinner	558.453	529.080
Menn	683.208	658.343
Kvinnerns lønn i forhold til menn	81,7 %	80,4 %
Kvinnerns lønn i forhold til menn		
Kvinnelige ledere snitt i forhold til mannlige	89,6 %	89,4 %
Ledernivå 1	-	-
Ledernivå 2	82 %	82 %
Ledernivå 3	88 %	88 %
Ledernivå 4	100 %	98 %

MILJØ OG KLIMA

Sparebanken Sør har gjennom UN Global Compact forpliktet seg til å støtte et føre-var-prinsipp i forhold til miljøutfordringer, ta initiativ for å fremme økt ansvarlighet for miljø og oppmuntre til utvikling/spredning av miljøvennlige teknologier. Sparebanken Sør ser på arbeidet for å kutte klimautslipp som en del av bankens samfunnsansvar. Det gjelder både globalt, gjennom vårt ansvar for å bidra til FNs bærekraftsmål, men også lokalt, gjennom bankens engasjement for å gjøre landsdelen den opererer i til et bedre sted.

Som et ledd i dette arbeidet er det besluttet at bankens virksomhet skal være klimanøytral. Ved utgangen av 2018 innfris forpliktelsene gjennom å følge FNs krav til klimanøytrale bedrifter etter følgende kriterier:

1. Banken publiserer årlig på hjemmesiden et godkjent klimaregnskap for virksomheten, gjennomført av CEMAsys.com AS.
2. Banken har gjort en evaluering av energiforbruket, og satt mål for å redusere egne klimautslipp.
3. Banken kompenserer restutslippene gjennom kjøp av godkjente klimakvoter.

Det tilstrebes en miljøbevisst holdning når det gjelder papirbruk, avfallshåndtering, gjenvinning, transport og reiser. For å redusere utslipp og kostnader i forbindelse med reiser til og fra møter, er det i mange avdelinger investert i teknologi

for å gjennomføre videomøter. I tillegg har alle kontorer teknologi som muliggjør PC-støttede telefonmøter. Banken kjøper strøm med opprinnelsesgaranti og klimakvoter for frivillig kompensasjon for egne klimagassutslipp.

Bankens kontor i Arendal er miljøfyrtårnsertifisert og det er lagt en plan for å sertifisere alle bankens lokalkontorer. Miljøfyrtårnsertifiseringen er en ekstern verifisering av Sparebanken Sør som bekrefter at banken oppfyller et sett kriterier, og gjennomfører tiltak for mer miljøvennlig drift og godt arbeidsmiljø. Sparebanken Sør var med på etableringen av, og er fortsatt medlem av klimanettverket Klimapartnere Agder.

Banken utarbeider årlig en klimarapport for å kunne identifisere utslipp, tallfeste forurensing og gjøre banken i stand til å iverksette målrettede tiltak. Rapporten, som blir offentliggjort på bankens hjemmesider, er basert på den internasjonale standarden "A Corporate Accounting and Reporting Standard". Rapporteringen dekker forbruk knyttet til transport, energi, avfall og flyreiser. Banken kjenner ikke til annen miljøpåvirkning ut over forbruket som kan omregnes til CO₂, og har derfor ingen rapportering på utslipp.

Sparebanken Sør kjøpte i 2018 klimakvoter for frivillig kompensasjon av egne klimagassutslipp tilsvarende 219 tonn CO₂. Klimakvotene, som er knyttet til prosjektet GS 1385; Energieffektive og rentbrennende kjøkkenovner i Ghana, er godkjent av Gold Standard Foundation i henhold til FNs klimakonvensjon sine retningslinjer og metodikk. I tillegg til klimagevinsten har prosjektet positive helsemessige og økonomiske konsekvenser.

I 2018 presenterte Finans Norge et «Veikart for grønn konkurransekraft i Finansnæringen». En av de tydeligste anbefalingene er at finansnæringen skal øke sin kompetanse innen klimarelatert risiko og muligheter, blant annet for å kunne ta bedre avgjørelser om hvem som får finansiering og til hvilken kostnad. Vurderinger av finansielle følger av klimarelaterte endringer, både fysiske og ved at premisene for bedriftene endrer seg (overgangsrisiko), inngår som en naturlig del av finansnæringens forvaltningsansvar.

Sparebanken Sør har en ambisjon om å øke kompetansen innen klimarelatert risiko og som et ledd i dette har banken i 2018 deltatt i et regionalt pilotprosjekt i regi av NHO, hvor bærekraft som konkurransekraft ble satt på dagsorden.

HVITVASKING OG TERRORFINANSIERING

Økonomisk kriminalitet, herunder hvitvasking av utbytte, undergraver den legale økonomien i ethvert samfunn. Sparebanken Sør støtter tiltak som har som formål å bekjempe økonomisk kriminalitet og terrorfinansiering. Ny hvitvaskingslov, som ble implementert i 2018, forsterker kravet til bankene innen hvitvaskingsområdet. Sparebanken Sør har gjennom 2018 utarbeidet policy for hvitvasking og revidert hvitvaskingsrutinen, slik at internt regelverk skal være i overensstemmelse med ny lov og forskrift.

Banken har etter hvitvaskingsloven et ansvar for å kjenne sine kunder, og har i den forbindelse en streng policy ved kundeetablering. Banken skal ikke benyttes som et ledd i straffbare handlinger som blant annet hvitvasking og korrupsjon. Det skal gjennomføres identitetskontroll av nye kunder, og kundens formål og tilsiktede art med kundeforholdet skal avklares.

Sparebanken Sør har gjennomført kurs i antihvitvask for bankens ansatte.

INVESTERINGER OG ETISK FORVALTNING

Sparebanken Sørs investeringsvirksomhet følger norske lover og regler som skal sikre at banken ikke medvirker til krenkelse av menneske- og arbeidsrettigheter, korrupsjon, alvorlig miljøskade eller andre handlinger som oppfattes allment uetiske. Sparebanken Sør investerer ikke i selskaper, som selv eller gjennom enheter de kontrollerer, produserer tobakk eller pornografi. Det samme gjelder for selskaper som er involvert i antipersonellminer og klasevåpen eller i selskaper som utvikler og produserer sentrale komponenter til masseødeleggelsesvåpen.

Sparebanken Sør anbefaler kundene fond fra fem leverandører, som alle har en god og bevisst tilnærming til samfunnsansvar i sine investeringer. Felles for leverandørene er at de har signert eller forholder seg til investeringsprinsippene i UN PRI, og har klare retningslinjer for eksklusjon av selskaper.

Som og distributør av verdipapirfond til bankens kunder har Sparebanken Sør mulighet til å påvirke hvilke selskaper som får finansiering, og hvordan eierskapet utøves. I rollen som distributør av verdipapirfond til bankens kunder setter banken klare krav til leverandører. Sparebanken Sør tar ansvaret for å velge ut fond og forvaltere som har gode prinsipper og rutiner på plass for å sikre samfunnsansvarlige investeringer.

Sparebanken Sør har til enhver tid en betydelig portefølje av likvide investeringer som en del av kravene som stilles til banken. Porteføljen er benevnt som sertifikater og obligasjoner i kvartals- og årsregnskaps-rapporter. Disse investeringene er utelukkende i gjeldspapirer utstedt av stater, finansinstitusjoner, norske selskaper, norske og svenske kommuner, norske fylkeskommuner og selskaper med statlig/kommunal/fylkeskommunal garanti.

UTLÅNSVIRKSOMHET

Konsernets kredittstrategi vektlegger at bankens bedriftskunder skal ha et langsiktig perspektiv, og deres selskaper skal drives i samsvar med gjeldende lover og forskrifter, som også inkluderer miljøhensyn og menneskerettigheter. Bankens bedriftskunder består av alt fra enkeltmannsforetak til børsnoterte selskaper. Majoriteten av kundene er typiske SMB-virksomheter i landsdelen og banken har kunder i de fleste bransjer. Den største bransjen målt i kapital er eiendom. Gjennom en variert kundeportefølje kan banken redusere risikoen mot enkeltbransjer og sikre stabilitet. Oversikt over eksponeringen mot enkeltbransjer offentliggjøres hvert kvartal.

Banken har satt opp selvpålagte begrensninger for enkeltbransjer. Selv om virksomhetene driver innenfor norsk lov, er det likevel av bærekraftshensyn ikke ønskelig å etablere kundeforhold eller innvilge kreditt til kunder i følgende bransjer:

- Spillselskaper
- Selskaper som produserer eller bidrar til spredning av pornografisk materiale
- Omstridt våpenproduksjon og våpen- og ammunisjonsprodusenter /-leverandører uten statlig godkjenning
- Tobakksindustri

STØTTE TIL ALLMENNYTTIGE FORMÅL

Som sparebank med både direkte privat eierskap og samfunnseierskap har banken to klare, men ulike formål. Gjennom solid bankdrift skal banken levere konkurranse-dyktig avkastning til egenkapitalbeviserne. Til samfunnet for øvrig skal banken være en aktør som bidrar til utviklingen av samfunnsnyttige formål gjennom disponeringen av årets overskudd.

I løpet av 2018 har banken bidratt med 40 mill. kroner i form av gaver til ulike organisasjoner, foreninger og lag. Bankens satsingsområder for gavevirksomheten er:

- Kultur
- Kompetanse/utdanning
- Idrett og fysisk aktivitet
- Lag/foreninger/organisasjoner

SAMFUNNSREGNSKAP

	2018	2017	2016
Strategisk			
Konsernstrategi	Oppdatert	Oppdatert	Oppdatert
CSR (Corporate Social Responsibility) strategi	Oppdatert	Etablert	
Policy for bærekraftige kredittprosesser	Etablert		
Verdiskaping (mill kr)			
Skattekostnad for konsernet	285	282	284
Formuesskatt	17	11	14
Arbeidsgiveravgift	44	44	46
Finansskatt	18	16	0
Skatt betalt av ansatte	105	93	96
Sum skatt/avgift	469	446	440
Netto lønn/pensjon og andre ytelser	499	453	425
Kontantutbytte aksjonærer	94	94	94
Vekstkapital, tilbakeholdt overskudd	748	802	824
Samfunn/ sosiale forhold			
Antall årsverk inklusiv vikarer	434	432	439
Friskhetsgrad	96,2 %	96,8 %	96,3 %
Andel kvinner i ledende stillinger	34,4 %	34,0 %	33,0 %
Gjennomsnittsalder	50,6	51,8	50,9
Avtale om inkluderende arbeidsliv	Videreføres	Videreføres	Videreføres
Strategi for livsfasepolitikk	Videreføres	Videreføres	Videreføres
Etiske retningslinjer	Oppdatert	Videreføres	Videreføres
Gaver og sponsorater			
Sponsing (mill kr)	14,8	14,8	15,4
Antall gaver	494	444	445
Sum gaver (mill kr)	40	26,8	33,5
Miljø			
Restavfall (tonn)	28,5	21,2	23,3
Sortert avfall (tonn)	13,7	12,2	17,5
Energiforbruk strøm(kwh)	5.566.067	5.652.062	5.788.966
Antall flyreiser innen Norden(en vei)	550	610	710
Antall flyreiser utenom Norden	50	110	84
Kilometergodtgjørelse (km)	535.635	533.715	568.219
Antall El-biler som del av bilpool	3	5	5
Antall videokonferanserom	18	18	16

Erklæring fra styret og daglig leder

Erklæring i henhold til Verdipapirhandellovens § 5-5

Styret og administrerende direktør i Sparebanken Sør bekrefter at bankens og konsernets årsregnskap for 2018 er utarbeidet i samsvar med gjeldende regnskapsstandarder, og at opplysningene i regnskapet gir et rettviseende bilde av selskapets eiendeler, gjeld, finansielle stilling og resultat som helhet.

Videre bekreftes det at årsberetningen gir en rettviseende oversikt over utviklingen, resultatet og stillingen til banken og konsernet, sammen med en beskrivelse av de mest sentrale risiko- og usikkerhetsfaktorer banken og konsernet står overfor.

Kristiansand, 31. desember 2018 / 5. mars 2019

Stein A. Hannevik
Styrets leder

Inger Johansen
Styrets nestleder

Tom Erik Jebsen

Erling Holm

Marit Kittilsen

Mette Ramfjord Harv

Jan Erling Tobiassen

Gunnhild Tveiten Gold

Geir Bergskaug
Adm. direktør

Revisjonsberetning for 2018

Til Forstanderskapet i Sparebanken Sør

Uavhengig revisors beretning

Uttalelse om revisjonen av årsregnskapet

Konklusjon

Vi har revidert Sparebanken Sørs årsregnskap, som består av:

- selskapsregnskapet, som består av balanse per 31. desember 2018, resultatregnskap, utvidet resultatregnskap, endringer i egenkapital og kontantstrømoppstilling for regnskapsåret avsluttet per denne datoen og noter til årsregnskapet, herunder et sammendrag av viktige regnskapsprinsipper, og
- konsernregnskapet, som består av balanse per 31. desember 2018, resultatregnskap, utvidet resultatregnskap, endringer i egenkapital og kontantstrømoppstilling for regnskapsåret avsluttet per denne datoen og noter til årsregnskapet, herunder et sammendrag av viktige regnskapsprinsipper.

Etter vår mening:

- er årsregnskapet avgitt i samsvar med lov og forskrifter
- gir det medfølgende selskapsregnskapet et rettviseende bilde av den finansielle stillingen til Sparebanken Sør per 31. desember 2018 og av selskapets resultater og kontantstrømmer for regnskapsåret som ble avsluttet per denne datoen i samsvar med International Financial Reporting Standards som fastsatt av EU.
- gir det medfølgende konsernregnskapet et rettviseende bilde av den finansielle stillingen til konsernet Sparebanken Sør per 31. desember 2018 og av konsernets resultater og kontantstrømmer for regnskapsåret som ble avsluttet per denne datoen i samsvar med International Financial Reporting Standards som fastsatt av EU.

Grunnlag for konklusjonen

Vi har gjennomført revisjonen i samsvar med lov, forskrift og god revisjonsskikk i Norge, herunder de internasjonale revisjonsstandardene International Standards on Auditing (ISA-ene). Våre oppgaver og plikter i henhold til disse standardene er beskrevet i Revisors oppgaver og plikter ved revisjon av årsregnskapet. Vi er uavhengige av selskapet og konsernet slik det kreves i lov og forskrift, og har overholdt våre øvrige etiske forpliktelser i samsvar med disse kravene. Etter vår oppfatning er innhentet revisjonsbevis tilstrekkelig og hensiktsmessig som grunnlag for vår konklusjon.

Sentrale forhold ved revisjonen

Sentrale forhold ved revisjonen er de forhold vi mener var av størst betydning ved revisjonen av årsregnskapet for 2018. Disse forholdene ble håndtert ved revisjonens utførelse og da vi dannet oss vår mening om årsregnskapet som helhet. Vi konkluderer ikke særskilt på disse forholdene.

Konsernets og morbankens virksomhet er i det vesentlige uendret sammenlignet med forrige år. Vi har ikke identifisert regulatoriske endringer, transaksjoner eller andre hendelser som kvalifiserer som nye Sentrale forhold. Implementeringen av IFRS 9 har ledet til endringer i vår revisjon av verdien av utlån til kunder, men våre fokusområder vært de samme i 2018 som i fjoråret.

PricewaterhouseCoopers AS, Gravane 26, Postboks 447, NO-4664 Kristiansand

T: 02316, org. no.: 987 009 713 MVA, www.pwc.no

Statsautoriserte revisorer, medlemmer av Den norske Revisorforening og autorisert regnskapsførerselskap

Revisjonsberetning for 2018

Uavhengig revisors beretning - Sparebanken Sør

Sentrale forhold ved revisjonen

Hvordan vi i vår revisjon håndterte sentrale forhold ved revisjonen

Verdsettelse av utlån til kunder

Vi har fokusert på dette området fordi utlån utgjør en betydelig andel av verdien av eiendelene i balansen og verdsettelsen av utlån innebærer utstrakt bruk av skjønn og store mengder data som gjør beregningene av tap på utlån er komplekse.

Nedskrivning av verdien av utlån gjøres i henhold til IFRS 9. For utlån hvor det foreligger objektive indikatorer på verdifall beregnes nedskrivning individuelt. For øvrige utlån beregnes nedskrivningsbeløpet basert på et modellrammeverk. Begge metoder innebærer bruk av skjønn som kan påvirke årets regnskapsmessige resultat og ha betydning for overholdelse av kapitaldekningsregelverket som følge av risikoklassifisering av utlån.

IFRS 9 ble implementert med virkning fra 1. januar 2018. Den største endringen dette medfører er at nedskrivning av utlån skal reflektere forventet kreditttap mot tidligere basert på inntruffet kreditttap.

For utlån med objektive indikasjoner på verdifall har vi særlig fokusert på ledelsens prosess for identifisering av utlån med objektive indikasjoner på verdifall, ledelsens oppfølging av slike utlån og forutsetningene ledelsen legger til grunn ved beregning av nedskrivningsbeløpet.

For øvrige utlån hvor nedskrivning er beregnet basert på modellrammeverk har vi særlig fokusert på:

- Risikoklassifisering av utlån.
- Beregning av forventet kreditttap.
- Beregning av sannsynlighet for mislighold.
- Identifisering av vesentlig endring i kredittisiko.

Ved vår revisjon av forventede tapsavsetninger vurderte og testet vi utformingen og effektiviteten av kontroller for kvalitetssikring av anvendte forutsetninger og beregningsmetoder. Vi konkluderte at vi kunne basere oss på disse kontrollene i vår revisjon. Videre testet vi detaljer både der nedskrivninger er foretatt basert på modellrammeverk og der nedskrivninger er foretatt individuelt basert på objektive indikatorer på verdifall.

For utlån hvor det forelå objektive indikasjoner på verdifall og hvor nedskrivningsbeløpet var individuelt beregnet testet vi et utvalg. Vi vurderte realisasjonsverdien og kontantstrømmer som ledelsen hadde lagt til grunn for å underbygge nedskrivningsbeløpet. Vi utfordret de vurderinger ledelsen hadde gjort ved å intervju kredittmedarbeidere og ledelsen. Vi sammenlignet realisasjonsverdien med ekstern dokumentasjon der dette var tilgjengelig. Resultatet av denne testingen av individuelle nedskrivninger viste at ledelsen hadde benyttet rimelige forutsetninger i beregningen av nedskrivningsbeløpene.

For utlån hvor nedskrivning er beregnet basert på modellrammeverk opparbeidet vi oss en detaljert forståelse av prosessen og testet en rekke detaljer for å vurdere følgende:

- Kalkulasjoner og metode som ble benyttet.
- At modellen som ble benyttet var i henhold til rammeverket og at modellen virket som den skulle.
- Påliteligheten og nøyaktigheten av sentrale parametere og data som benyttes i modellen.
- Nøyaktig og fullstendig overføring av data fra modellrammeverk til regnskapssystem.

Vår testing ga ingen indikasjoner på vesentlige feil.

Vi har gjennomgått informasjonen i de sentrale notene om dette temaet, og fant at denne var tilstrekkelig og dekkende.

Revisjonsberetning for 2018

Uavhengig revisors beretning - Sparebanken Sør

- Hvordan utlån blir allokert til ulike trinn.
- Fastsetting av vesentlige parametere i modellen.

Vi viser til note 6 til note 11 til årsregnskapet for en beskrivelse av konsernets tapsmodell, kredittrisiko og nedskrivning av utlån til kunder.

IT-systemer som støtter finansiell rapportering

Vi har fokusert på dette området fordi bankens finansielle rapporteringssystem og virksomhet er avhengig av komplekse IT- og betalingsformidlingsystemer. Eventuelle svakheter i automatiserte prosesser og tilhørende IT-avhengige manuelle kontroller kan medføre problemer knyttet til den løpende driften av systemene for IT og betalingsformidling og risiko for feil.

Banken benytter eksterne serviceorganisasjoner for å drifte enkelte sentrale systemer for IT og betalingsformidling. Revisor hos de relevante serviceorganisasjonene er benyttet til å evaluere design og effektivitet av og teste kontroller som skal sikre integriteten av IT- og betalingsformidlingsystemene som er relevante for finansiell rapportering. Vi forsikret oss om revisorens kompetanse, kapasitet og objektivitet, vi gjennomgikk tilsendte rapporter og vurderte mulige avvik og tiltak. Vi har også gjennomført testing av tilgangskontroller til bankens IT-systemer og arbeidsdeling der det var nødvendig av hensyn til vår revisjon.

Våre vurderinger og kontroller viste at vi kunne bygge på bankens systemer for IT og betalingsformidling i vår revisjon.

Øvrig informasjon

Ledelsen er ansvarlig for øvrig informasjon. Øvrig informasjon omfatter informasjon i årsrapporten bortsett fra årsregnskapet og den tilhørende revisjonsberetningen.

Vår uttalelse om revisjonen av årsregnskapet dekker ikke øvrig informasjon, og vi attesterer ikke den øvrige informasjonen.

I forbindelse med revisjonen av årsregnskapet er det vår oppgave å lese øvrig informasjon med det formål å vurdere hvorvidt det foreligger vesentlig inkonsistens mellom øvrig informasjon og årsregnskapet, kunnskap vi har opparbeidet oss under revisjonen, eller hvorvidt den tilsynelatende inneholder vesentlig feilinformasjon.

Dersom vi konkluderer med at den øvrige informasjonen inneholder vesentlig feilinformasjon er vi pålagt å rapportere det. Vi har ingenting å rapportere i så henseende.

Styrets og daglig leders ansvar for årsregnskapet

Styret og daglig leder (ledelsen) er ansvarlig for å utarbeide årsregnskapet i samsvar med lov og forskrifter, herunder for at det gir et rettviseende bilde i samsvar med International Financial Reporting Standards som fastsatt av EU. Ledelsen er også ansvarlig for slik intern kontroll som den finner nødvendig for å kunne utarbeide et årsregnskap som ikke inneholder vesentlig feilinformasjon, verken som følge av misligheter eller utilsiktede feil.

Revisjonsberetning for 2018

Uavhengig revisors beretning - Sparebanken Sør

Ved utarbeidelsen av årsregnskapet er ledelsen ansvarlig for å ta standpunkt til selskapets og konsernets evne til fortsatt drift, og på tilbørlig måte å opplyse om forhold av betydning for fortsatt drift. Forutsetningen om fortsatt drift skal legges til grunn for årsregnskapet med mindre ledelsen enten har til hensikt å avvike konsernet eller å legge ned virksomheten, eller ikke har noe realistisk alternativ til dette.

Revisors oppgaver og plikter ved revisjonen av årsregnskapet

Vårt mål med revisjonen er å oppnå betryggende sikkerhet for at årsregnskapet som helhet ikke inneholder vesentlig feilinformasjon, verken som følge av misligheter eller utilsiktede feil, og å avgi en revisjonsberetning som inneholder vår konklusjon. Betyggende sikkerhet er en høy grad av sikkerhet, men ingen garanti for at en revisjon utført i samsvar med lov, forskrift og god revisjonsskikk i Norge, herunder ISA-ene, alltid vil avdekke vesentlig feilinformasjon som eksisterer. Feilinformasjon kan oppstå som følge av misligheter eller utilsiktede feil. Feilinformasjon blir vurdert som vesentlig dersom den enkeltvis eller samlet med rimelighet kan forventes å påvirke økonomiske beslutninger som brukerne foretar basert på årsregnskapet.

Som del av en revisjon i samsvar med lov, forskrift og god revisjonsskikk i Norge, herunder ISA-ene, utøver vi profesjonelt skjønn og utviser profesjonell skepsis gjennom hele revisjonen. I tillegg:

- identifiserer og anslår vi risikoen for vesentlig feilinformasjon i regnskapet, enten det skyldes misligheter eller utilsiktede feil. Vi utformer og gjennomfører revisjons handlinger for å håndtere slike risikoer, og innhenter revisjonsbevis som er tilstrekkelig og hensiktsmessig som grunnlag for vår konklusjon. Risikoen for at vesentlig feilinformasjon som følge av misligheter ikke blir avdekket, er høyere enn for feilinformasjon som skyldes utilsiktede feil, siden misligheter kan innebære samarbeid, forfalskning, bevisste utelatelser, uriktige fremstillinger eller overstyring av internkontroll.
- opparbeider vi oss en forståelse av den interne kontroll som er relevant for revisjonen, for å utforme revisjons handlinger som er hensiktsmessige etter omstendighetene, men ikke for å gi uttrykk for en mening om effektiviteten av selskapets og konsernets interne kontroll.
- evaluerer vi om de anvendte regnskapsprinsippene er hensiktsmessige og om regnskapsestimaterne og tilhørende noteopplysninger utarbeidet av ledelsen er rimelige.
- konkluderer vi på hensiktsmessigheten av ledelsens bruk av fortsatt drift-forutsetningen ved avleggelsen av regnskapet, basert på innhentede revisjonsbevis, og hvorvidt det foreligger vesentlig usikkerhet knyttet til hendelser eller forhold som kan skape tvil av betydning om selskapets og konsernets evne til fortsatt drift. Dersom vi konkluderer med at det eksisterer vesentlig usikkerhet, kreves det at vi i revisjonsberetningen henleder oppmerksomheten på tilleggsopplysningene i regnskapet, eller, dersom slike tilleggsopplysninger ikke er tilstrekkelige, at vi modifiserer vår konklusjon om årsregnskapet og årsberetningen. Våre konklusjoner er basert på revisjonsbevis innhentet inntil datoen for revisjonsberetningen. Etterfølgende hendelser eller forhold kan imidlertid medføre at selskapet og konsernet ikke fortsetter driften.
- evaluerer vi den samlede presentasjonen, strukturen og innholdet, inkludert tilleggsopplysningene, og hvorvidt årsregnskapet representerer de underliggende transaksjonene og hendelsene på en måte som gir et rettviseende bilde.
- innhenter vi tilstrekkelig og hensiktsmessig revisjonsbevis vedrørende den finansielle informasjonen til enhetene eller forretningsområdene i konsernet for å kunne gi uttrykk for en mening om det konsoliderte regnskapet. Vi er ansvarlige for å lede, følge opp og gjennomføre konsernrevisjonen. Vi alene er ansvarlige for vår revisjonskonklusjon.

Revisjonsberetning for 2018

Uavhengig revisors beretning - Sparebanken Sør

Vi kommuniserer med styret blant annet om det planlagte omfanget av revisjonen og til hvilken tid revisjonsarbeidet skal utføres. Vi utveksler også informasjon om forhold av betydning som vi har avdekket i løpet av revisjonen, herunder om eventuelle svakheter av betydning i den interne kontrollen.

Vi gir styret en uttalelse om at vi har etterlevd relevante etiske krav til uavhengighet, og om at vi har kommunisert og vil kommunisere med dem alle relasjoner og andre forhold som med rimelighet kan tenkes å kunne påvirke vår uavhengighet, og, der det er relevant, om tilhørende forholdsregler.

Av de sakene vi har kommunisert med styret, tar vi standpunkt til hvilke som var av størst betydning for revisjonen av årsregnskapet for den aktuelle perioden, og som derfor er sentrale forhold ved revisjonen. Vi beskriver disse sakene i revisjonsberetningen med mindre lov eller forskrift hindrer offentliggjøring av saken, eller dersom vi, i ekstremt sjeldne tilfeller, beslutter at en sak ikke skal omtales i beretningen siden de negative konsekvensene av en slik offentliggjøring med rimelighet må forventes å oppveie allmennhetens interesse av at saken blir omtalt.

Uttalelse om andre lovmessige krav

Konklusjon om årsberetningen

Basert på vår revisjon av årsregnskapet som beskrevet ovenfor, mener vi at opplysningene i årsberetningen og i redegjørelsene om foretaksstyring og samfunnsansvar om årsregnskapet, forutsetningen om fortsatt drift og forslaget til resultatdisponering er konsistente med årsregnskapet og i samsvar med lov og forskrifter.

Konklusjon om registrering og dokumentasjon

Basert på vår revisjon av årsregnskapet som beskrevet ovenfor, og kontrollhandlinger vi har funnet nødvendig i henhold til internasjonal standard for attestasjonsoppdrag (ISAE) 3000 «Attestasjonsoppdrag som ikke er revisjon eller forenklet revisorkontroll av historisk finansiell informasjon», mener vi at ledelsen har oppfylt sin plikt til å sørge for ordentlig og oversiktlig registrering og dokumentasjon av selskapets regnskapsopplysninger i samsvar med lov og god bokførings praksis i Norge.

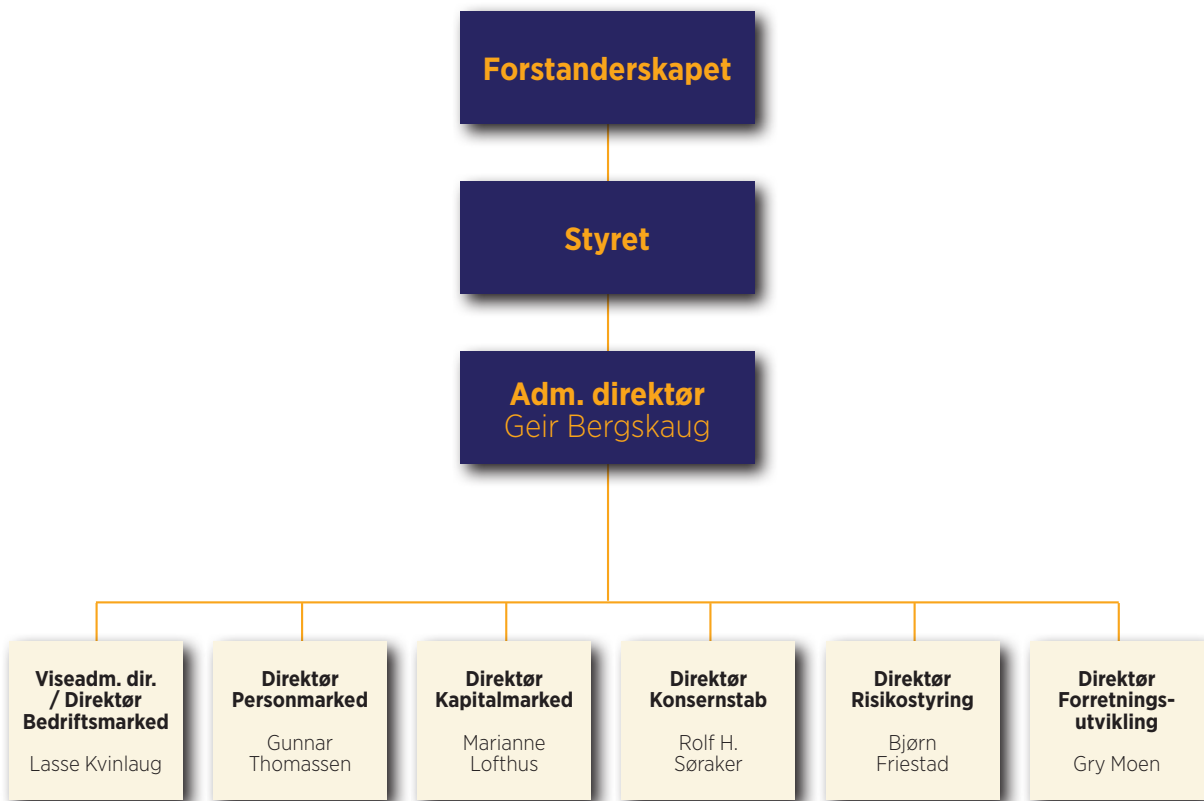
Kristiansand, 5. mars 2019
PricewaterhouseCoopers AS

A handwritten signature in blue ink, appearing to read 'Reidar H.', written over a light blue horizontal line.

Reidar Henriksen
Statsautorisert revisor

Organisering

BANKENS AVDELINGER

Konsernledelsen

Geir Bergskaug (1960)

Administrerende direktør fra 1. januar 2014. Tidligere administrerende direktør i «gamle» Sparebanken Sør fra 1. november 2010. Arbeidet i Gjensidige som direktør og konserndirektør (1999-2010), styreleder i Gjensidige Bank (2008-2010), banksjef/direktør i DnB NOR (1988-1999). Utdannet siviløkonom fra Norges Handelshøyskole. Tilleggsutdannelse fra Harvard Business School i Boston - GMP, INSEAD Fontainebleau Frankrike - MBA.

Lasse Kvinlaug (1961)

Viseadministrerende direktør fra 1. januar 2014 og leder for bedriftsmarkedet. Utdannet siviløkonom. Tidligere arbeidet i Sparebanken Pluss som viseadministrerende direktør, direktør og banksjef (1997-2013). Erfaring også fra Sparebanken NOR / Sparebanken ABC (1987-1997), som ass. banksjef med ansvar for bedriftsmarkedet i Kristiansand. Finans- og økonomikonsulent i Statoil (1984-87).

Marianne Lofthus (1961)

Direktør kapitalmarked fra 1. januar 2014 og daglig leder i Sparebanken Sør Boligkreditt. Var finanssjef i Sparebanken Pluss (2003 - 2013) og har mange års erfaring fra finansvirksomhet i Sparebanken Pluss, Norsk Hydro og Sparebanken NOR. Utdannet siviløkonom fra Norges Handelshøyskole.

Gunnar P. Thomassen (1965)

Direktør personmarkedsdivisjonen fra 1. januar 2014. Tidligere arbeidet i Sparebanken Sør som direktør, regiondirektør og banksjef (1999-2013). Erfaring også fra Ernst & Young Management Consulting og Industrifondet/ SND. Utdannet sivilingeniør fra NTH, linje for industriell økonomi.

Konsernledelsen

Rolf H. Søraker (1960)

Direktør konsernstab fra 1. januar 2014. Var også direktør konsernstab i «gamle» Sparebanken Sør fra (2009 – 2013) og har bred erfaring fra ulike roller i Sparebanken Sør fra 1986. Har også erfaring fra skoleverket og forsvaret. Utdannelse fra Forsvaret, Høyskolen i Telemark og BI, Master of Management.

Bjørn A. Friestad (1959)

Direktør risikostyring fra 1. januar 2014. Hadde ansvar for kreditt og forretningsutvikling i Sparebanken Pluss (2001 – 2013). Har bred erfaring fra ulike virksomhetsområder i Sparebanken Agder/Sparebanken Pluss siden 1986. Utdannet siviløkonom og aut. finansanalytiker (AFA) fra Norges Handelshøyskole.

Gry Moen (1963)

Direktør forretningsutvikling fra 1. januar 2014. Arbeidet også i «gamle» Sparebanken Sør som direktør forretningsutvikling fra 2011. Var daglig leder i ABCenter Holding (2009-2010) og markedsdirektør i Sparebanken Sør (2006-2009). Har tidligere erfaring fra bl.a. Statoil, Telenor og LOS / Agder Energi. Utdannet fra Trondheim Økonomiske Høyskole / École Supérieure de Commerce Grenobles / Nantes.

SPAREBANKEN SØR

Sparebanken Sør Pb. 200, 4662 Kristiansand | www.sor.no | tlf. 38 10 92 00